

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
TÜRK STANDARDLARI ENSTİTÜSÜ'NÜN DÖNÜŞÜMÜ**

Onur SEÇKİN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Neşe SONGÜR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

EYLÜL – 2019

**NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
TÜRK STANDARDLARI ENSTİTÜSÜ'NÜN DÖNÜŞÜMÜ**

Onur SEÇKİN

YÜKSEK LİSANS

**AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2019

Onur Seçkin tarafından hazırlanan "Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Türk Standardları Enstitüsü'nün Dönüşümü" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Hacı Bayram Veli Üniversitesi Amme İdaresi Anabilim Dalında Kamu Yönetimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman): Prof. Dr. Neşe SONGÜR

İşletme, HBV Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ ... *Neşe Songür*

Üye : Doç. Dr. Özge Çelik RUSSELL

Kamu Yönetimi, HBV Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ ... *Özge Çelik Russell*

Üye : Doç. Dr. Sonay BAYRAMOĞLU

Kamu Yönetimi, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ ... *Sonay Bayramoğlu*

Tez Savunma Tarihi: 30/09/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

f. zaiif
Prof. Dr. Figen ZAIİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Onur Seçkin
30 / 09 / 2019

Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Türk Standardları Enstitüsü'nün Dönüşümü
(Yüksek Lisans Tezi)

Onur SEÇKİN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Eylül 2019

ÖZET

Neoliberal küreselleşme sürecinin benimsendiği 1980 sonrası dönemde, küresel mal ve hizmet ticaretinde hızlı bir artış yaşandığı ve ulus devletlerin de bu geçişkenliği destekleyecek şekilde iktisadi politikaları uygulamaya aldığı görülmektedir. Sermaye birikiminde yaşanan krizin, küreselleşme sürecinde devletlerin uyguladığı neoliberal politikalar ile önlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de neoliberal iktisadi politikaların 1980 sonrasında uygulamaya alındığı görülmektedir. Bu politikaların Türkiye'de uygulanmasında IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kurumlarının etkilerinin olduğu bilinmektedir. Türkiye'de uygulanan neoliberal iktisadi politikalar, Türkiye'nin küresel ticarete daha fazla yer almasını sağlarken ulusal kurumlarının da bu doğrultuda değişime uğramasına neden olmuştur. Bir başka ifade ile Türkiye'de ulusal kurumların küresel ticarete rekabet, etkinlik, şeffaflık ve katılımcılık ilkelerine göre değişime uğradığı görülmüştür. Retrospektif doküman analizine dayalı nitel bir çalışma olan bu araştırmada TSE'nin kurulmuş olduğu 1956 yılından bu yana hazırlanan faaliyet raporları incelenerek TSE'nin insan kaynakları, örgütsel yapısı, uluslararası alandaki faaliyetleri ve işlevlerindeki değişim tespit edilmeye çalışılmıştır. Sayılan dört kritere göre elde edilen saptamalarla TSE'de gerçekleşen değişim neoliberal iktisadi politikalar ile ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak, TSE'nin kurulduğu yıldan günümüze kadar geçen süreçte küresel ticarete önemi artan bir kurum haline geldiği görülmektedir. Ülke politikalarına uygun olarak yaşadığı dönüşüm ile birlikte, ulusal bir kurum olarak etkisinin, faaliyetlerinin ve hacminin arttığı görülmüştür.

Bilim Kodu : 111620
Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, neoliberalizm, küresel ticaret, TSE, uygunluk değerlendirme
Sayfa Adedi : 155
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Neşe SONGÜR

Transformation of Turkish Standards Institution in Neoliberal Globalization Period
(M.Sc. Thesis)

Onur SEÇKİN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

September 2019

ABSTRACT

During the period of neoliberal globalization decades after 1980s, it can be seen that there is a rapid increase in volumes of global trade of goods and services and nation states have put into practice required economic policies with the aim of supporting this trend. It is aimed to prevent the crisis in accumulation of capital through neoliberal policies applied by states in globalization period. In this framework, it is seen that, in parallel trends that take place in the world, neoliberal policies have also been put into practice in Turkey after 1980s as well. For application of these policies, it is known that there are serious effects of international economic institutions such as World Bank and IMF. After application of neoliberal economic policies in Turkey, it strengthens Turkey's place in global trade while transforming the national institutes. In other words, Turkey's national institution have been transformed with the principles of competitiveness in global trade, transparency, efficiency and participation. As a qualitative research based on retrospective document analysis, in this study it is aimed to reveal the transformation of Turkish Standards Institution in terms of human resources, functions, organizational structure and its activities in international platforms through reviewing annual activity reports beginning from the establishment date of TSE: 1956; and obtained results are linked with neoliberal economy policies. As a result, it is seen that importance of TSE getting increased in global trade since its establishment date. In compliance with state policies, as a national authority, its effect, activities and volume have been increased together with its transformation.

Science Code : 111620
Key Words : Globalization neoliberalism, global trade, TSE, conformity assessment
Page Number : 155
Supervisor : Prof. Dr. Neşe SONGÜR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE NEOLİBERALİZMİN TEORİK ÇERÇEVESİ...	11
2.1. Genel Olarak Küreselleşme.....	11
2.1.1. Küreselleşme Olgusu.....	12
2.1.2. Küreselleşme Sürecinin Başlangıcı ve Gelişimi.....	14
2.1.3. Küreselleşme Kavramına İlişkin Yaklaşımlar	17
2.1.3.1. Aşırı küreselleşmeciler.....	18
2.1.3.2. Kuşkucular	19
2.1.3.3. Dönüşümcüler	21
2.2. Paradigma Değişimi ve Neoliberalizm.....	23
2.2.1. Neoliberalizmin Anlamı ve Liberalizmden Farkı.....	24
2.2.2. Keynesyen Refah Devletinden Neoliberal Devlete	29
2.2.2.1. Keynesyen refah devleti.....	29
2.2.2.2. Neoliberal devlet.....	33
2.2.2.3. Neoliberal küreselleşme sürecinde devletin rolü	36
2.2.3. Neoliberal Küreselleşme Sürecine Yön Veren Uluslararası Ekonomik Kurumlar	39
2.2.3.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)	41
2.2.3.2. Dünya Bankası (DB).....	43
2.2.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	44

	Sayfa
2.2.4. Neoliberal Küreselleşme, Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim.....	48
2.2.4.1 Yeni Kamu İşletmeciliği	49
2.2.4.2 Neoliberal küreselleşme ve yönetim	52
3. NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ VE TEKNİK ALTYAPININ TESİSİNE YÖNELİK POLİTİKALAR	57
3.1. Neoliberal Küreselleşme Sürecinin Ticaretin Serbestleşmesi Kapsamında Yansımaları.....	57
3.1.1. 1980 Öncesi Dönemde İktisadi Politikalar ve Ticarete Serbestleşme.....	58
3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları ve Neoliberalizme Geçiş.....	61
3.1.3. Uluslararası Ekonomi Kuruluşlar ile Türkiye Arasındaki İlişkiler	66
3.2. Küresel Ticaretin Teknik Altyapısı: Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme Politikaları	67
3.2.1. Kalite Altyapısı, Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme Uygulamaları	68
3.2.1.1. Ulusal bildirim sistemlerinin tesisi	69
3.2.1.2. Türkiye kalite altyapısının güçlendirilmesi projesi.....	72
3.2.1.3. Dış ticarete risk esaslı kontrol sistemi (TAREKS).....	73
3.2.2. Kalkınma Planlarında Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme	75
3.2.2.1. Kalkınma Planlarının analizi.....	75
3.2.2.2. Ulusal standardizasyon strateji belgesi ve eylem planı.....	78
4. ULUSLARARASI KURUM VE KURULUŞLARIN STANDARDİZASYON VE UYGUNLUK DEĞERLENDİRME POLİTİKALARINA ETKİLERİ	81
4.1. Uluslararası Ekonomi Kurumlarının Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme Politikalarına Etkileri.....	81
4.2. Uluslararası ve AB Standardizasyon Kuruluşlarının Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Rolü	87
4.2.1. Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı (ISO)	87
4.2.2. Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN)	95

	Sayfa
5. NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRK STANDARDLARI ENSTİTÜSÜ'NDE YAŞANAN DEĞİŞİM	99
5.1. İnsan Kaynakları Yapısındaki Değişim.....	99
5.1.1. Personel Sayısı ve Niteliği.....	99
5.1.2. Mevzuat ve Özlük Hakları.....	104
5.2. Örgütsel Yapıdaki Değişim	106
5.2.1. Yurtiçi Teşkilat Yapısı.....	107
5.2.2. Yurtdışı Teşkilat Yapısı: Temsilcilikler/İştirakler.....	109
5.3. TSE'nin Uluslararası Alandaki Faaliyetlerinde Değişim	112
5.3.1. Uluslararası Ekonomi Kuruluşları ile İlişkiler.....	112
5.3.2. Uluslararası ve Bölgesel Standardizasyon/Kalite Kuruluşları ile İlişkiler	117
5.3.3. Bölgeselleşme: AB, İslam Ülkeleri ve Türki Cumhuriyetler ile İlişkiler ve TSE'nin Girişimleri	121
5.3.4. Farklı Ülkelerin Ulusal Standardizasyon Kuruluşları ile İlişkiler	124
5.4. TSE'nin İşlevlerinde Değişim	125
5.4.1. Bakanlıklarla Yapılan Protokoller Sonucunda Verilen Hizmetler	130
5.4.2. İthalat Kontrolleri, İhracatçıya Destek: TSE Belgeleri	133
5.4.3. Standart Hazırlama ve Uygunluk Değerlendirme Belge Verileri.....	136
5.4.4. Eğitim ve Akademik Alandaki Faaliyetler	138
6. SONUÇ.....	141
KAYNAKLAR.....	145
ÖZGEÇMİŞ	153

ÇİZELGE LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Çizelge 1.1. Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar	22
Çizelge 3.1. Yıllara göre ISO tarafından yayınlanan standart sayısı	89
Çizelge 4.1. Yıllara göre TSE’de çalışan kadrolu ve sözleşmeli personel sayısı	100
Çizelge 4.2. Yıllara göre TSE’de istihdam edilen personelin öğrenim durumu	101
Çizelge 4.3. Yıllara göre TSE genel kurul delege dağılımı	106
Çizelge 4.4. TSE tarafından yıllara göre hazırlanan standart sayısı	136
Çizelge 4.5. Yıllara göre TSE belge sayıları.....	137

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BSI	İngiltere Standardizasyon Teşkilatı
CEN	Avrupa Standardizasyon Komitesi
CENELEC	Avrupa Elektroteknik Standardizasyon Komitesi
DB	Dünya Bankası
DIN	Almanya Standardizasyon Enstitüsü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması
IEC	Uluslararası Elektroteknik Komisyonu
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
IMF	Uluslararası Para Fonu
ISO	Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı
İTO	İstanbul Ticaret Odası
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TBT	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
TC	Teknik Komite
TSE	Türk Standardları Enstitüsü
TÜRKAK	Türk Akreditasyon Kurumu

1. GİRİŞ

Toplumun sosyal ve ticari faaliyetlerinde düzenleyici etkisi olan standartlar, tarihin çok eski dönemlerinden bu yana insanların yaşamındadır ve neredeyse insanlık kadar eskidir.

Başlangıçta merkezi otoriteler tarafından belirlenen ve uygulanması zorunlu hale getirilen standartlar, sanayi devrimi sonrasında işletmelerin önem kazanmaya başlaması ve küresel ticaretin artması ile daha farklı rollere bürünmüşlerdir.

Sanayi devrimi, sosyal ve ticari faaliyetlerdeki büyük değişimler ve toplumların birbirleri ile olan ilişkisinin artması standartların küresel ticarete önemli teknik belgeler haline gelmesini sağlamıştır.

Sanayi devrimi sonrasında üretim hatlarının değiştirilmesi ve seri üretimle gelen standartlaşma, sosyal ve ticari hayatta alışveriş kurallarını belirleyen standart ölçüler, insan ve çevre sağlığı için asgari şartları taşıyan belgeler ve ülkeler arasındaki mal ticaretinde kabul kriterlerini belirlemek için oluşturulan standartlar verilen ek rollere örnek olarak gösterilebilir.

Uluslararası mal ticaretinde ürünlerin ülke sınırlarından geçişinde standarda uygun olması durumunda onay verilmesi ve iç pazara girebilmesi, standardı karşılamaması durumunda ret edilmesi ise standartların ticarete devletler tarafından engel olarak kullanılmasına neden olabilmektedir.

Küresel ticaretin önündeki engellerin kaldırılarak küresel kapitalizmin birikimini artırmaya yönelik politikalar neoliberal küreselleşme döneminde devletler tarafından uygulanmıştır. Bu bakımdan, devletin piyasaya etkisinin minimize edilmesi yönündeki uygulamalar uluslararası ekonomi kurumları tarafından devletlere taşınmaktadır.

Neoliberal dönemde küreselleşmenin derinleşmesini ve uluslararası ticaretin daha da artmasını isteyen endüstrileşmiş ve gelişmiş merkez ülkeler, Bretton Woods kuruluşları olarak da bilinen uluslararası ekonomi kurumları olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) ile daha sonra bunlara katılan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) aracılığı ile gelişmekte olan ülkelerin iktisadi politikalarını neoliberal paradigmaya uygun olarak dönüştürmeye başlamışlardır.

Neoliberal dönemde artan küresel ticaret ile birlikte önem kazanan standardizasyon ve buna bağlı olarak yürütülen uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin uluslararası ekonomik

kurumlar açısından büyük önem taşıdığı açıktır. Bu nedenle, ulusal standardizasyon kuruluşlarına yönelik geliştirilen politikaların ve standart hazırlama usul ve esaslarında takip edilecek yöntemlerin bu kurumlarca belirlendiği görülmektedir.

Bu kuruluşlardan özellikle DTÖ, mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesi yönünde çabalar göstermektedir. İthalatın doğrudan yasaklanması, kota konulması veya gümrük vergileri gibi çeşitli tarifeler ile ülkelerin uyguladığı ticareti zorlaştırıcı uygulamaların önüne geçmek üzere DTÖ gerekli tedbirleri almaktadır. Bunun yanında, mal ve hizmetlerin standartlara uygun üretilmesi ve bu kapsamda belgelendirilmesi süreçlerinin kötü kullanımıyla tarife dışı teknik engeller olarak korumacılık da alternatif yöntemler arasında yer almaktadır.

Bu bakımdan, küresel ticaretin serbestliği önünde engel olarak ortaya çıkabilen standartlar ve bu standartlara göre yapılan belgelendirme (uygunluk değerlendirme) faaliyetleri nedeniyle küresel ticarete standartlar giderek daha fazla önem kazanmıştır. Başta DTÖ olmak üzere diğer uluslararası ekonomik kurumlar tarife dışı teknik engellerin önüne geçmek üzere ülkelere çeşitli yükümlülükler getirmiştir.

Benzer şekilde, ülkelerin ulusal standardizasyon kuruluşlarının üyesi oldukları Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO), Uluslararası Elektroteknik Komitesi (IEC) ve Uluslararası Telekomünikasyon Teşkilatı (ITU) standardizasyon politikalarının küresel ticareti hızlandırıcı veya yavaşlatıcı etki yaratabileceğine ilişkin akademik çalışmalar ve raporlar yayınlamaktadır.

Standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetleri için gelişmiş ülkelerin ulusal standardizasyon kuruluşlarının sahip oldukları yetişmiş insan kaynağı, teknik bilgi birikimi, mali güç ve bilinç sayesinde uluslararası standartların hazırlanmasında gelişmiş ülkeleri öne çıkarmaktadır. Böylece, küresel üretim ve ticaretin teknik altyapısı olarak kabul edilen uluslararası standartlara gelişmiş ülkeler yön vermektedir.

1980 sonrası dönemde, ihracata dayalı büyüme modelini benimseyerek küresel ticarete entegre olmaya çalışan diğer ülkelerin milli standardizasyon kuruluşları, standartların üstlendiği yeni görev ile birlikte uluslararası veya bölgesel düzeyde hazırlanan standartları ya ihtiyari olarak ya da bu kuruluşlara üye olmanın getirdiği yükümlülükler sonucunda ulusal standart olarak kabul etmeye başlamışlardır.

Bir başka ifade ile ülkelerin kendi iç ihtiyaçları ile hazırlanan ulusal standartların yerini artık birçok ülkenin teknik uzmanlarının mutabakatı ile hazırlanan uluslararası ve

bölgesel standartların aldığı söylenebilir. Bu bakımdan, ulusal standardizasyon kuruluşlarının uluslararası standartların hazırlanması çalışmalarına ve oylama süreçlerine teknik bilgi birikimi ve mali gücü ölçüsünde katılarak ve hazırlanan taslak standartlara görüş bildirmesi ve ülke görüşlerinin uluslararası standartlara yansıtılması daha da önem kazanmaktadır.

Türkiye’de neoliberal politikaların uygulamaya konulduğu 1980 öncesi dönemde benimsenen ithal ikameci politikalar kapsamında ülkeye gerçekleştirilecek ithalatın önüne çeşitli kısıtlamalar getirilerek iç pazarın ihtiyaçları doğrultusunda yine dâhili olanaklar ile üretime yön verilmekteydi.

1980 sonrası dönemde ise, ihracata dayalı büyüme modeline geçilerek mal ve hizmet ticaretinin önündeki engeller hızla kaldırılmıştır. Mevzuatta yapılan değişiklikler ile küresel ticarete entegrasyonun tamamlanması, ithalat ve ihracat verilerinin hızla artması ve neoliberal ekonomik ortamın yaratılması sağlanmıştır. Bu süreçte, standartların hazırlanması ve standartlara uygunluğun belgelendirmesi faaliyetlerinin küresel ticaret bakımından büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde Türk Standardları Enstitüsü’nün (TSE) görev, yetki ve sorumluluk alanı kapsamında yer alan bu faaliyetlerin öneminin artmasıyla bir kamu kurumu olarak bu faaliyetlerin yerine getirilmesindeki yöntemde, gerek ulusal politikalar kapsamında gerekse de TSE’nin kendisinin doğrudan uluslararası ekonomik kurumlar ile etkileşim halinde olmasının sonucunda bir dönüşüm yaşadığı görülmektedir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde ulus devletin ekonomide rolünün ne olacağı ve kurumlarının izleyeceği iktisadi politikalara yönelik farklı yaklaşımlar bulunmasına rağmen, TSE’nin ulusal standardizasyon kurumu olarak kuruluşundan itibaren uluslararası standardizasyon kuruluşları ile yoğun bir ilişki içerisinde.

Çalışmada, uluslararası ve bölgesel standardizasyon kuruluşlarının gerek üye olma şartları ile getirdiği yükümlülükler gerekse de hazırladıkları yönlendirici rapor ve çalışmalar ile ulusal standardizasyon politikalarını nasıl etkilediklerine dair incelemelerde bulunulacaktır. Uluslararası standardizasyon kuruluşları arasında Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı (ISO), Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC) ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) olmasında rağmen ülke politikalarına etkisi bakımından başat rol üstlenen ISO tarafından hazırlanan raporlara ve verilere değinilecektir.

Benzer biçimde, AB'nin bölgesel standardizasyon kuruluşları arasından Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN)'in incelenmesi gerçekleştirilecektir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde ülkelerin kamu yönetimi anlayışına yeni bir yaklaşım getiren YKİ ve yönetim gibi yönetim teknikleri ulus devlet kamu yönetimini dönüştürmüştür. Kamu kurumu olarak TSE'nin iç işleyiş bakımından bu yönetim tekniklerini uygulayarak bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir.

Çalışma, TSE'nin kurulmuş olduğu 7 Ekim 1954 tarihinden bu yana arada kesintiler olmakla birlikte her yıl hazırlanan faaliyet raporlarının taranması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Post-fordizm, küreselleşme ve neoliberal politikalar bağlamında kamu yönetimine getirilen YKİ ve yönetim tekniklerinin Enstitü'nün insan kaynaklarında ve örgütsel dönüşümünde önemli bir etki yarattığı görülmüştür.

Çalışmada, kalkınma planlarında standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanında yer alan politikalar ulusal düzlemde, uluslararası kuruluşlar ile TSE arasındaki ilişkilerden kaynaklanan yansımalar ise uluslararası düzlemde TSE üzerinde yarattığı dönüşüm etkilerini oluşturmaktadır. TSE'nin işlevsel olarak yaşadığı dönüşüm olarak da ifade edilebilecek bu durumun, özellikle DTÖ anlaşmalarının getirdiği yükümlülüklerden ve uluslararası standardizasyon kuruluşlarına üyelik sonucunda yerine getirilmesi gereken anlaşma maddelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Bu çerçevede, Türkiye'de uygulamaya konulan politika değişikliği ekseninde bir kamu kuruluşu olarak standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanında faaliyet göstermek üzere 132 sayılı kanun ile kurulan Türk Standardları Enstitüsü'nün yukarıda sayılan etkenler bağlamında nasıl bir dönüşüm yaşadığı, kurumun faaliyet raporlarının taranması yöntemi ile ortaya konulacaktır.

Problem Durumu

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişmiş ülkeler devleti merkeze alan, talep yönlü iktisat politikalarının uygulandığı ve içe dönük sanayileşme politikalarını benimseyerek birikimi artırdıkları bir dönemi petrol krizinin yaşandığı 1973 yılına kadar sürdürmüşlerdir. Petrol krizi ile birlikte artan petrol fiyatları gelişmiş ülkelerin kâr oranlarının düşmesine neden olmuş ve mevcut ekonomik sisteminin sürdürülemez olduğu kabul edilerek ABD ve İngiltere öncülüğünde neoliberalizme geçiş süreci başlatılmıştır (Kırmızıaltın, 2012:25-26).

Petrol krizi ile Neoliberal dönemde küreselleşmeye ivme kazandırılması, mal ve hizmet ticaretinin hızlandırılması, uluslararası ticaretin daha da artmasını isteyen endüstrileşmiş ve gelişmiş ülkeler neoliberal politikaların uygulanmasını sağlamak üzere çeşitli uluslararası ekonomik kurumların kurulmasına önyak olmuşlardır. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) neoliberal politikaların devletler tarafından uygulanmasını sağlamak üzere öne çıkan uluslararası ekonomik kurumlar olmuştur.

Neoliberal küreselleşme döneminde, uluslararası ekonomik kurumlar aracılığıyla, ulus devletlerin küresel ticaret ile bütünleşmesi sağlamak üzere gümrük tarifeleri azaltılmış ve tarife dışı engellerin kaldırılması hedeflenmiştir. Küresel ticaretin teknik altyapısı olarak da kabul edilen standartlar, teknik düzenlemeler ve standartlara uygunluğun belgelendirilmesi faaliyetleri tarife dışı engel olarak tanımlanarak yeni tip korumacılık faaliyeti olarak kabul edilmiştir.

Neoliberalizmi benimseyen ilk ülkelerden biri olan Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları ile ithal ikame politika yerine ihracata dayalı büyüme modeline geçiş yapmış ve bu kapsamda gümrük vergileri, döviz rejimleri ve ithal edilmesi uygun görülen ürün listesi gibi ithalat ve ihracatın önünde engel olan unsurlara, ihracat ve ithalatı serbest bırakmak üzere gerekli müdahalelerin yapıldığı görülmüştür (Kırmızıaltın, 2012:26). Yurtdışı ticari faaliyetlerin artırılması kapsamında, 1980 yılı sonrası dönemde de Türkiye’de ithalat ve ihracatın mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için çeşitli politikaların uygulamaya konulduğu görülmektedir.

Küresel mal ticaretinde tarife dışı engel olarak tanımlanan standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerini Türkiye’de bir kamu kurumu olarak sürdürmekte olan Türk Standardları Enstitüsü’nün, söz konusu dönem içerisinde insan kaynaklarında, örgüt yapısında, uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerinde ve işlevlerinde yansımaları olmuştur.

Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Araştırma ile bir kamu kurumu olarak ulusal standartları hazırlama ve standartlara uygunluğun belgelendirilmesi faaliyetlerini yürüten TSE’nin, 1980 sonrasında neoliberal iktisadi politikaların Türkiye’de uygulanması ile birlikte nasıl bir değişim yaşadığı sorusuna cevap aranmaktadır. TSE’de yaşanan değişim kurumun insan kaynakları, örgütsel yapısı, uluslararası alandaki faaliyetleri ve işlevlerinde aranmış olup, TSE’nin kurulduğu 1956

yılından itibaren hazırlanan faaliyet raporları incelenerek bulgular elde edilmiştir.

Araştırmanın alt problemleri olarak aşağıda verilen sorulara yanıt aranmıştır:

1. 1970 öncesi dönemde, neoliberal politikalara geçişe yol açan dünya genelindeki iktisadi gelişmeler nelerdir?
2. Neoliberal küreselleşme sürecinde ulus devletlerin kamu kurumlarının yönetim anlayışına yeni uygulamalar getiren yönetim ve YKİ nedir ve kamu kurumlarında nasıl bir değişime yol açmaktadır?
3. Türkiye'nin neoliberal döneme geçişi ve bu dönemde Türkiye'de uygulanan neoliberal iktisadi politikalar nelerdir?
4. Neoliberal döneme geçiş ile birlikte uygulanan politikalar ve bu politikaların uygulanmasında rol alan uluslararası kuruluşların fonksiyonları nelerdir?
5. Neoliberal iktisadi politikalar kapsamında Türkiye'de ithalat ve ihracatın serbestleşmesine ve hızlandırılmasına yönelik gerçekleştirilen uygulamalar nelerdir?
6. Uluslararası ekonomi kuruluşlarının ithalat ve ihracatı doğrudan etkileyen standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanındaki etkileri nelerdir?
7. Neoliberal politikaların, standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanında faaliyet gösteren bir kamu kurumu olarak Türk Standardları Enstitüsü'nün kuruluş kanununda, insan kaynaklarında, organizasyon yapısında, işlevlerinde ve uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerindeki yansımaları nelerdir?
8. Neoliberal küreselleşme süreci ile TSE'nin işlevlerinde ne doğrultuda bir değişim meydana gelmiştir?
9. TSE'nin insan kaynakları yapısında yaşanan değişim nasıl gerçekleşmiştir?
10. TSE'nin örgütsel yapısında yurtiçi ve yurtdışı olmak üzere hangi doğrultuda değişim olmuştur?
11. TSE'nin uluslararası alandaki faaliyetlerinde değişim nasıl olmuştur?

Araştırmada yer alan alt problemlere aranan cevapların dağılımında, bir ve ikinci alt problem için çalışmanın birinci bölümü olan “Küreselleşme Süreci ve Neoliberalizmin Teorik Çerçevesinde”, üç, dört ve beşinci problemlere cevaplar “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ticaretin Serbestleşmesi ve Teknik Altyapının Tesisine Yönelik Politikalar” başlıklı ikinci bölümde, altıncı alt problemin cevabı “Uluslararası Kurum ve Kuruluşların, Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme Politikalarına Etkileri” başlıklı üçüncü bölümde, yediden on bire kadar olan alt problemlerin cevapları ise çalışmanın

dördüncü bölümü ‘Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Türk Standardları Enstitüsü’nde Yaşanan Değişim”de yer verilmiştir.

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın tamamlanması ile birlikte, dünya genelinde yaşanan neoliberal politikalara geçişin nedenlerine, neoliberal dönemde ortaya çıkan ve küresel ticarete doğrudan etki eden uluslararası kuruluşların fonksiyonlarına değinilerek bu gelişmelerin Türkiye’nin standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanındaki politikalarına yansımaları ve Türk Standardları Enstitüsü’ndeki değişim tespit edilecektir.

Küresel mal ticaretinde önemli bir işleve sahip olan standartların hazırlanması ve standartlara uygunluğun değerlendirilmesi faaliyetlerinden sorumlu olan TSE’de yaşanan dönüşüm araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, daha önce bu alanda hazırlanmış olan tezler tarandığında tek bir kamu kurumu özelinde incelemenin yapılmamış olması ve TSE’nin ithalat-ihracat kontrollerinde sahip olduğu işlevler nedeniyle bu çalışma önem taşımaktadır.

Araştırmanın çıkış noktası ve önemini neoliberal küreselleşme sürecinde önemli bir fonksiyona sahip olan bir kamu kurumu özelinde yaşanan dönüşümün ortaya konması oluşturmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

TSE’de yaşanan değişimin insan kaynakları, örgütsel yapısı, uluslararası alandaki faaliyetleri ve işlevleri açısından incelenmek üzere mevcut olan TSE faaliyet raporlarında yer alan bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

TSE’nin kurulduğu 1956 yılından itibaren yıllık olarak hazırlanan faaliyet raporlarından tümüne erişilememiş olması, erişilebilen faaliyet raporlarında taranan verilerin bütünüyle yer almaması, bir faaliyet raporunda yer alan verilen başka bir faaliyet raporunda yer almaması ve faaliyet raporlarında yer alan verilerin belirli bir düzende elde edilememesi ulaşılabilecek bulgular bakımından araştırmanın sınırlarını oluşturmuştur.

Bu kapsamda, araştırmanın dördüncü bölümünde yer alan dönüşümün gösterildiği bulguların verildiği çizelgelerde belirli bir düzenin olmaması yıllık verilerdeki belirli veri düzensizliklerinden ve yukarıda sayılan araştırma sınırlılıklarından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın gerçekleştirilmesi sürecinde kullanılan yöntem, verilerin toplanması ve analizine ilişkin süreçler açıklanmıştır.

Yöntem

Araştırma kapsamında, doküman analizine dayanan nitel bir çalışma olarak retrospektif bakış açısıyla betimsel tarama yöntemi kullanılarak TSE tarafından hazırlanan faaliyet raporları incelenmiştir. Nitel araştırmalar, taranacak belgelerden elde edilen verilerin çözümlenmesini de kapsamaktadır. Bu kapsamda bir örgütte belli bir konuda araştırma yapılmak istendiğinde araştırmanın konusuna da bağlı olarak geçmişte yer alan olguların yer alacağı diğer kayıtlara da bakılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2015: 396-397).

Bu çerçevede, TSE'nin dönüşümünü ortaya koymak amacıyla TSE faaliyet raporlarının incelenmesinin yanında, TSE'nin değişimine etki eden uluslararası ekonomi kurumlarının hazırladığı raporlar, uluslararası anlaşma metinleri, uluslararası ve bölgesel standardizasyon kuruluşlarının üyelik sözleşmeleri, kalkınma planları, sektörel çalışma grubu raporları ve ulusal strateji belgelerinde içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmada TSE'nin dönüşümünün ortaya konması amacıyla tez danışmanının yönlendirmesi ile birlikte kurumsal dönüşüm perspektiflerinin insan kaynakları, örgütsel yapılanma, uluslararası alandaki faaliyetler ve kurumsal işlevler olmak üzere dört maddede ele alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, doküman analizinde dönüşümün ortaya konması amacıyla kurumsal faaliyet raporlarının, uluslararası ekonomi kurumların hazırladığı raporların, ilgili anlaşma metinlerin ve üyelik sözleşmelerinin incelenmesine karar verilmiştir.

Kurumsal dönüşümün incelenmesi kapsamında, erişilebilecek ulusal ve uluslararası yayınların/raporların/dokümanların taranmasında dönüşümün yukarıda geçen dört perspektifte ele alınması amacıyla taranacak dokümanlarda ve belgelerde geçen verilerin toplanmasında tez danışmanının yönlendirmesi ile kapsam daraltma yapılmış olup, araştırmanın mevcut haline getirilmesi sağlanmıştır.

Öte yandan, dördüncü bölümde kurumsal dönüşümün anlatımında, bulguların yorumlanması ve konunun anlatımında elde edilen verilerin kronolojik sıralamasına dikkat edilmesine rağmen, konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla konuyla bağlantılı veriler alt

başlıklar içerisinde de bir araya getirilmiştir. Bu nedenle, dördüncü bölümde yer alan alt başlıklardaki bulgular ayrıca kronolojik sıralamaya tabi tutulmuş ve alt başlıklar arasında tarihsel sıralamada değişiklikler oluşmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

TSE’de yaşanan değişim, insan kaynakları, örgütsel yapısı, uluslararası alandaki faaliyetleri ve işlevleri bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda, TSE faaliyet raporlarının incelenmesi esnasında bu alanlardaki değişime ışık tutacak verilerin elde edilmesi hedeflenmiştir.

Yıllık olarak hazırlanan faaliyet raporlarındaki verilerin aynı biçimde kayıt altına alınamamış olması nedeniyle, yıllık olarak karşılaştırma yapılması imkânı olmamıştır. Bununla birlikte, Türkiye’de yaşanan iktisadi politikaları ve kamu yönetiminde kabul edilen yeni yönetim anlayışlarını yansıtacak şekilde büyük ölçekli değişikliklerin ise faaliyet raporlarından izlenebilir olduğu tespit edilmiştir.

Bu çerçevede, araştırmanın problemine yanıt bulacak şekilde verilerin toplanmasında büyük ölçekli politika değişikliklerini yansıtacak bulgulara bu çalışmada yer verilmiştir.

Faaliyet raporlarından elde edilen verilerle, TSE’de yaşanan değişimin insan kaynaklarındaki nitel ve niceliksel değişimi, örgütsel yapısının yurtiçi ve yurtdışında yaşadığı genişlemeyi, uluslararası alanda artan işbirliği faaliyetleri ve TSE’nin işlevsel olarak daha çeşitli alanda faaliyet gösteren bir kurum haline geldiği görülmüş olup, belgelerin analizinin bu başlıklar altında yapılması sağlanmıştır.

Çalışmada, 1960-2018 yılları arasını kapsayacak şekilde toplam 48 faaliyet raporu taranmış olup, yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

1960	1961	1964	1965	1966	1968	1969	1970
1971	1972	1974	1975	1976	1977	1978	1980
1982	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
1992	1993	1995	1997	1998	1999	2000	2001
2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE NEOLİBERALİZMİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Çalışmanın ilk bölümünde, neoliberal küreselleşme sürecinin tam olarak anlaşılması amacıyla öncelikle küreselleşme kavramına değinilmiş daha sonra neoliberalizm açıklanmaya çalışılmıştır. Küreselleşme olgusunun tam olarak ne zaman başladığı, nasıl bir seyir izlediği, anlamı ve küreselleşme olgusuna yönelik farklı yaklaşımlara yer verilmiştir.

1980 sonrası dönemde paradigma değişimi olarak gündeme gelen ve devletlerin ekonomi politikalarını önemli ölçüde etkileyen neoliberalizmin küreselleşmenin itici gücü olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda, neoliberalizmin anlamına ve liberalizmden farkına yer verilerek neoliberal politikaların uygulamaya konmasından önce kapitalizme altın çağını yaşatan Keynesyen refah devletine değinilmiştir. Neoliberal küreselleşme sürecinde devletin rolünün ne olduğu açıklanarak, ulus devletlerin politikalarını etkileyen uluslararası ekonomik kurumların kuruluşu, işleyişi ve amaçları açıklanmıştır.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren neoliberal politikalar yönetim kavramı altında ifadesini bulmuştur. Bu nedenle, çalışmanın son bölümünde Yönetişim kavramı ile devletin kurumlarının dönüşümünde önemli bir yer tutan Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışına yer verilmiştir.

2.1. Genel Olarak Küreselleşme

Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanda büyük bir değişime sebep olan çok boyutlu ve henüz tamamlanmamış olduğu kabul edilen küreselleşme sürecinin öncelikle iktisadi literatürde kullanılmaya başladığı, sonrasında ise dünyada yaşanan geniş kapsamlı değişiklikleri açıklamak üzere sosyal bilimlerin diğer alanlarında da önemli bir kavram olarak yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, küreselleşme kavramının daha çok ekonomik boyutu, üretimin uluslararasılaştırılması ve mal ile hizmet ticaretinin sınırlar arasında geçişkenliğinin artması bağlamında yaşanan dönüşüme değinilecek olmakla birlikte kavramın genel bir teorik çerçevesinin verilmesinde fayda görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, çok geniş bir alanda sıklıkla kullanılan küreselleşme olgusunun ne anlama geldiğine ve 1870-1914 yılları arasında gerçekleşen *Belle Epoque* ekonomisinden 1973'e kadar süren dönemde küreselleşme sürecinin ortaya çıkışı ve gelişmesi süreçlerine değinilecektir.

2.1.1. Küreselleşme Olgusu

Son yıllarda ekonomik ve toplumsal alanda yapılan çalışmalarda hemen her konu mevcut durumu açıklamak üzere küreselleşme olgusu ile ilişkilendirilmekte ve bu olgu eğilimleri yansıtan bir süreç ya da ideal bir hedef olarak gösterilmektedir. Karmaşık bir süreç olan küreselleşme olgusuna farklı alanlarda farklı anlamların yüklenmesiyle ekonomik ve toplumsal sorunların sebebi, sonucu veya çözüm yolu olarak gören çeşitli bakış açıları bulunmaktadır (Demir, 2014:74).

İlk olarak, gelişen teknolojik imkânlar ile birlikte dünyanın büyük bir şehir olduğu düşüncesinden hareketle McLuhan'ın (1962:21) “küresel köy” ifadesi ile küreselleşme kavramının ilk olarak literatüre girdiği bilinmekte olup, bu ifade ile toplumlar arası ekonomik ve politik engellerin kalktığı anlatılmak istenmektedir.

Daha geniş bir bakış açısı ile küreselleşme, ülkeler arasındaki kültürel, siyasal, ekonomik ve teknolojik ilişkilerin gelişmesi, farklı toplumların kültürlerinin ve beklentilerinin karşılıklı olarak daha iyi anlaşılması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması sürecine karşılık gelmektedir. Başka bir deyişle, küreselleşme sürecinde insanlar gelişen teknolojik imkânların da yardımıyla birbirleri ile daha yakın bir ilişki içerisinde oldukları (Barnet ve Cavanagh, 1996:1). Giddens (1996:64) ise benzer biçimde küreselleşmeyi farklı kültürler, farklı coğrafyalar arasında bir bağ kurulması, iletişimin güçlenmesi ve dünyanın küçülmesi olarak tanımlamaktadır.

Küreselleşmenin günümüzde hız kazanmasının altındaki temel neden, uluslar arasındaki bilgi akışının kolaylaşmasını sağlayan bilgi işlem ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler görülmektedir. Bu teknolojik gelişmeler, sınırlar arası mal ticaretini, ekonomide piyasa sistemini esas alan yeni yapılanmaları ve yeni toplumsal örgütlenme modellerini ortaya çıkararak küreselleşmenin yaygınlaşmasına ve derinleşmesine katkıda bulunduğu değerlendirilmektedir (DPT, 2007:4).

İç pazarların uluslararası finans piyasasına, uluslararasılaştırılmış üretime, yatırıma ve mal dolaşımına açılmasıyla küreselleşme mekânsal olmanın yanında günlük hayatı da derinlemesine etkilemiştir (Fülberth, 2011:265-266). Bununla beraber, küreselleşme çok geniş bir literatürü etkilemiş olmakla birlikte, üzerinde en çok konuşulan boyutu ticaret ve finans bakımından ulusal ekonomilerin açıklığı anlamına gelen ekonomi boyutudur (İTO, 2007:221).

Ekonomi boyutu kapsamında küreselleşme kavramı somut olarak mal ve hizmetlerin, üretimi oluşturan bileşenlerin, teknolojinin, bilgi birikiminin ve finansal kaynakların sınırlar arasında serbest olarak dolaşabilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Şenses: 2009:236).

Küreselleşme, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gelişmekte olan dünya ekonomileri arasında üretimin, dağıtımın, mal ve hizmetlerin kullanımının bütünleşmesi anlamına gelmekte ve küreselleşme seviyesinin işaretleri sermaye ve işgücünün akışındaki artışta ve dünya mal ticaretindeki genişlemede görülebilmektedir (Otsubo, 1996:1).

Stiglitz'e göre, küreselleşme serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin daha fazla entegre olması için araçsal bir güç olup, dünyadaki herkesi zenginleştirilebilecek bir potansiyele sahiptir (Stiglitz, 2006:9).

Başka bir bakış açısı küreselleşmeyi, ulusal kültürlerin, ekonomilerin ve sınırların çözülerek toplumsal hayatın büyük oranda küresel süreçler tarafından belirlendiği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Buna göre, ulusal ekonomilerin yerel politikalarına kendi başlarına karar veremeyeceği bunun yerine ulusötesi şirketlerin yer aldığı küresel ekonomik güçlerin küreselleşme sürecinde yerel politikaları yönlendirebileceği algısının bulunduğu ifade edilmektedir (Hirst ve Thompson, 2007:26).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) küreselleşme için önerdiği tanımda, ulusötesi şirketler gibi yeni aktörlerin devreye girmesi, bilgi ve iletişim alanında yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ve ülkelerin çoğunda deregülasyon politikalarının benimsenmesi önemli etkenler olarak görülmektedir (Bağce, 1999:10).

Dünya kapitalizminin doğuşundan bu yana aslında bir küresel sistem olduğu ve sermayenin birikiminin ulusal sınırlardan bağımsız olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Bu bakımdan küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesi ve ulusal sınırlar içerisinde alınması gereken iktisadi karar süreçlerinin dünya kapitalizminin ihtiyaçları doğrultusunda küresel dinamikler ile belirlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir (Yeldan, 2001:13).

Görüleceği üzere, sosyal bilimlerin hemen her alanında yoğun bir biçimde dünyadaki dönüşümü ve değişimi açıklamakta kullanılan küreselleşme kavramına yönelik çeşitli görüşler ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Küreselleşme kavramının daha iyi anlaşılması bakımından kavrama ilişkin Held ve McGrew tarafından geliştirilen sınıflandırmaya bir sonraki bölümde değinilecektir. Ancak, öncelikle kapitalist birikimin sonucunda gerçekleşen birinci küreselleşme süreci ve 1973 yılına kadar bu sürecin gelişimine

değınmekte fayda görölmektedir.

2.1.2. Küreselleşme Sürecinin Başlangıcı ve Gelişimi

Ülkeler arasında artan ekonomik ilişkiler küresel bütünleşmenin en önemli ayağını oluşturmakta ve dünyanın giderek tek pazar haline geldiğı ve işgücü, sermaye ve malların hızlı ve esnek bir şekilde dünya üzerinde hareket ettiğı görölmektedir. Bu nedenle, küreselleşmenin sıklıkla ekonomik küreselleşme bağlamında ele alındığı görölmektedir (Çelik, 2012:57).

Uluslararası ekonomik ilişkiler açısından küreselleşme sürecini tarihsel perspektiften inceleyen çalışmalarda sürecin, kapitalist ekonominin doğuşu ve gelişimi ile ilişkilendirildiğı, küreselleşme tarihinin emperyalizm tarihi ile eş tutulduğu ve bu nedenle binlerce yıl öncesine uzandığı veya yalnız 20.yy tarihi ile sınırlı tutulduğu gibi farklı zaman dilimlerinin atfedildiğı görölmektedir (Akın, 2011:188). Bir başka deyişle, küreselleşme birinci olasılığa göre tarihin başlangıcından beri var olan ancak son yıllarda yoğunlaşmış bir süreçtir. İkinci olasılığa göre, küreselleşme modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıt olmakla birlikte son dönemde hız kazanmıştır. Son olarak ise müdahaleci kapitalist düzenin çözülmesiyle birlikte son yıllarda ortaya çıkmıştır (Aydın, 2006:5).

Küreselleşmenin tarihine ilişkin yaklaşımlarda bu denli geniş bir zaman ölçeğine rastlanması küreselleşmeye yapılan farklı tanımlamalardan kaynaklanmaktadır. Tanımın kapsamının geniş veya dar tutulması küreselleşmenin yaşandığı dönemin genişlemesine veya daralmasına neden olmaktadır (Kunduracı: 2008:84).

Küreselleşme süreci, ekonomi boyutu ile ele alındığında belirgin bir şekilde sınırları aşan finansal ve ekonomik ilişkileri içerdiği, değerler, yapılar ve uygulamalar bakımından sınırlar ötesine taşındığı ve bu sürecin devletler açısından önemli etkiler doğurduğu görölmektedir. Bu nedenle küreselleşme sürecinin öncelikle finansal ve ekonomik içeriğı bağlamında bir kaynaktan başka bir ülkeye transfer edilen politikalar bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Akın, 2011:188).

Öte yandan, küreselleşmenin gerisinde yatan tarihsel süreç incelendiğinde dünya ekonomisinde kapitalizmin karşılaştığı bunalımlar karşısında çözüm üretmek adına kendini yenilemek için yeniden yapılanmaya gittiğı görölmektedir (Şaylan, 2002:213).

Küreselleşme kavramı, ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret artışı olarak

değerlendirildiğinde ve sermayenin sınırlar arasında hareketliliği küreselleşme sürecinin bir işareti olarak kabul edildiğinde, bu sürecin ilk dönemi 19.yy ikinci yarısında görülmektedir. 1860'larda kıtalararası piyasaları birbirine bağlayan denizaltı telgraf kabloları, piyasalar arasında günlük ticareti ve fiyatı belirlemeye imkân sağlamaktadır. Başka bir ifade ile 1870-1914 yılları arasında teknolojik imkânların sayesinde büyük ölçüde uluslararasılaşmış bir *Belle Epoque* ekonomisi bulunmaktadır (Hirst ve Thompson, 2007:8).

Demiryollarında ve denizyollarında kullanılan buhar makinesinin icadı ile Birinci Sanayi Devrimi 18.yy'da İngiltere'de başladığında telgraf ile birlikte haberleşme imkânının da zenginleşmesini sağlayan yeni teknolojik gelişmeler 19.yy'ın ortasında dünya pazarının oluşmasını sağlamıştır (Kazgan, 2000:25).

1820-1870 arası dönemde Batı Avrupa giderek sanayileşmiş ve sanayi devrimi olarak nitelendirilen dönemin yaşanması süreci gerçekleştirmiştir. Ülkeler arasında dış ticaret mübadelelerindeki serbestliğin de daha büyük oranda arttığı görülmektedir. Bu dönemde, dış ticaretin dünya üretiminden dört kez daha hızlı ilerlediği görülmektedir (Jessua, 2015:41).

1929 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik buhranının sonucunda üretim hızla düşmüş, işsizlik artmış ve milli gelirlere gerilemeler yaşanmıştır. Bu durum, devalüasyonlar, yüksek gümrük tarifeleri, ithalatta miktar kısıtlamaları ve döviz kontrolleri gibi ithalatı kısıtlayıcı ihracatı teşvik eden politikaların uygulanmasına yol açmıştır. Müdahaleci devlet uygulamaları gelişmiş ülkeler arasında ticaret savaşlarına yol açarak buhranın derinleşmesine sebep olmuştur (DPT, 1995:15).

1913-1950 yılları arasını kapsayan dönemde dünya çapında iki savaş yaşanmış ve dünya çapında bir ekonomik kriz görülmüştür. Bu gelişmelerin sonucunda, artık serbest mübadelenin yerini korumacılık, liberal ekonominin yerini savaş ekonomisi, sonra da güdümlü ekonomi almıştır (Jessua, 2015:41).

İki dünya savaşı ve 1929 bunalımı ile kesintiye uğrayan uluslararası ekonomik bütünleşme süreci, İkinci Dünya Savaşından itibaren 1973'e kadar geçen süreçte hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde görülen iktisadi faaliyetlerin düzenli ve hızlı arttığı bir dönemde yeniden canlanmıştır (Adda, 2013:85).

Jean Fourastié 1950-1973 arasındaki dönemi "Görkemli Otuz Yıl" olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde, II. Dünya Savaşı'nı takiben yeniden yapılanma atılımının başladığı, ekonomi alanında gerçek altın çağın yaşandığı, Doğu ile Batı arasındaki soğuk

savaşın başladığı, ABD ve Avrupa ülkeleri arasında dayanışmanın olduğu bir dönemdir. ABD'nin sadece askeri alanda değil ekonomik alanda sorumluluk aldığı ve Marshall Planı'nı hayata geçirdiği, ekonomik düzen konusunda söz sahibi olduğu bir döneme denk düşmektedir (Jessua, 2015:42).

İkinci Dünya Savaşının bitiminden 1970'li yılların ortasına kadar geçen süreçte her yerde denetimli ekonomi modeli uygulanırken, sermayenin ülke sınırlarından içeri ve dışarı serbest hareketleri 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren kâr hadlerinin düşmesini takiben tekrar gerçekleşmiştir (Kazgan, 2000:28-29).

Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, ulaştırma maliyetlerinin azalması ve tüm bu faktörlerin üretim tekniği ile piyasaların bütünleşmesinde rol oynaması küreselleşme sürecinin bugün için vardığı noktaya gelmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur (Şenses, 2009:237). Başka bir ifade ile her iki küreselleşme süreci öncesinde yaşanan teknolojik ilerlemelerin sanayi kapitalizmine katkıda bulunması sonucunda ekonominin serbestleştirilmesine ve küreselleşme sürecine hız kazandırdığı görülmektedir.

1870-1914 yılları arasında gerçekleşen küreselleşme ile 1970'lerin ortasından başlayarak günümüze kadar uzanan süreçte devam eden küreselleşme arasında meta ticaretini ele alarak ihracat ve ithalatın gayri safi yurt içi hasılaya oranına bakılarak karşılaştırma yapılması mümkündür. Ticaret hacimleri günümüzde büyük ölçüde artmasına rağmen belli başlı gelişmiş ülke ekonomilerinin söz konusu oran bakımından 1914 öncesine göre ciddi bir açılma göstermedikleri belirtilmektedir (Hirst ve Thompson, 2007:9).

Uluslararası ticaretin dünya GSYİH'na oranlayarak yapılan değerlendirmelere göre iki Dünya Savaşı arasındaki dönemde uluslararası ticaret üretime göre yaklaşık üç kat daha yavaş artarak uzun dönemli dünya ticaret dinamizminin istisnai dönemini oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sanayi ürünlerinde genel olarak ticaretin serbestleştirilmesi GATT müzakerelerinde ele alınmıştır. 1940'lı yılların sonunda Cenevre ve Annecy'de düzenlenen müzakereleri sonucunda sanayileşmiş ülkelerin ortalama ithalat tarifeleri %40'tan %4'e düşürülmüştür. Avrupa Ortak Pazarının kurulması ve Gümrük Birliği ile bölgesel serbest ticaret anlaşmaları dünya ticaretinin serbestleştirilmesini teşvik etmiştir (Adda, 2013:76).

19.yy'da yaşanan teknolojik gelişmelerin sanayiye uygulanmasının öncesinde İngiltere'nin fetihler ile geniş coğrafi alana yayılması, ucuz hammadde kaynaklarına ve ucuz iş gücüne ulaşarak ticari kapitalizm sürecinde büyük sermaye birikimi elde etmesini

sağlamıştır. İngiltere ticari kapitalizm ile elde ettiği sermaye birikiminin yanında teknolojik gelişmeler ile sanayi kapitalizmine geçiş yaptığında sahip olduğu güç ile serbest ticaretin, malların ve sermayenin küresel ölçekte serbest dolaşımının savunuculuğunu yapmıştır (Kazgan, 2000:25-26).

İngiltere’de ortaya çıkan ve giderek daha yoğun bir biçimde yaşanmaya başlanan sanayi kapitalizmine paralel biçimde gelişen siyasal ve sosyal alanda gerçekleşen dönüşüm yeni bir siyasal anlayış olarak liberal söylemin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ekonomisi hızla gelişen İngiltere’de kapitalist işletmeler büyümüş, rekabetçi yapıya kavuşmuş ve dünyanın pek çok ülkesini pazar haline getirmeye başlamışlardır (Akın, 2011:189).

1980’lerden itibaren küreselleşme kavramının ekonomik ve siyasi alanda kullanılmaya başlanması Thatcher ve Reagan tarafından temsil edilen Yeni Sağ anlayışın iktidara gelmesine rastlamaktadır. 1990’dan itibaren kavramın kullanımı giderek artmış ve bu küreselleşme sürecinde yeniden yapılanmayla birlikte ulusal sınırları aşan, dünya çapında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin iktisat ve sanayi politikaları giderek benzerlik göstermiştir (Yalçınkaya vd., 2012:4). Küreselleşme olgusunun özellikle 1973 yılında başlayan kriz ile birlikte neoliberal politikalar bağlamında ele alınması nedeniyle, bu tarihten sonraki süreç neoliberal küreselleşme süreci olarak ele alınacaktır.

2.1.3. Küreselleşme Kavramına İlişkin Yaklaşımlar

Küreselleşme sürecinin ulus devleti etkileyip etkilemediği ve ulus devletin bu durumdan nasıl etkilendiği genel olarak yoğun bir tartışma alanına sahiptir. Bu tartışma alanında, küreselleşme sürecine farklı bakış açıları gelişmiş ve küreselleşmenin ulus devlet ve onun rolüne ilişkin etkileri konusunda birbirinden farklı görüşler doğmuştur.

Küreselleşme, kültürel, finansal, ekonomik ve sosyal alanda genişleyen ve derinleşen bir süreç olarak düşünüldüğünde kavrama ilişkin genel tanımlamaların dışında küreselleşmenin temelinde yatan değişkenlerin ve varsa çelişkilerin net olarak ortaya konması gerekmektedir. Held ve McGrew (2008:11) tarafından geliştirilen sınıflandırmaya göre ekonomik küreselleşme döneminde artık ulus devletleri etkisiz hale getirdiğini savunan aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme karşıtları olarak da adlandırılabilirler kuşkucular ve aşırı küreselleşmecilerden farklı olarak dünyayı tek bir toplum olarak görmeyen ancak bazı toplumların giderek birbirine daha benzer hale geldiğini savunan dönüşümcüler olmak üzere üç başlıkta sınıflandırma yapılmaktadır.

2.1.3.1. Aşırı küreselleşmeciler

Neoliberal yaklaşımdan etkilenen aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin sonucu olarak küresel bir uygarlığın doğduğunu, küresel bir ekonominin gerçekleştiğini, kültürel anlamda tam bir karışım sağlandığını savunmaktadırlar. Küresel yönetim kurumları aracılığıyla küresel çapta yayılmacılığın gerçekleştiği, yeni bir dünya düzenine geçiş yapıldığı ve bu dünya düzeninde ulus devletlerin kalmadığı görüşü bulunmaktadır (Bozkurt, 2000:20).

Radikaller olarak da isimlendirilen aşırı küreselleşmeciler, piyasaların artık devletlerden daha güçlü olduğu ve daha rasyonel çalışmaları nedeniyle küresel piyasanın devlet politikalarının yerini aldığı görüşündedirler. Devlet politikaları hala varlığını korumasına rağmen küresel piyasaları etkileyebilecek bir güce sahip değildir. Ulusal politikalar ve tercihler, merkezi ülkelerde dahi küresel piyasa güçleri tarafından etkisiz hale getirilebilmektedir (Hirst ve Thompson, 2007:209).

Aşırı küreselleşmecilere göre; küresel ekonominin gelişimi ile küresel yayılma hız kazanmış ve ulus devletler sınırlarını korumada zorluk yaşar hale gelmişlerdir. Küresel ve bölgesel otoriteler daha büyük rollere sahip olmuş ulus devletlerin egemenliği aşmıştır. Gelişen teknolojinin de yardımıyla ülkeler arasında iletişim ve işbirliği artmış, ülke halkları ortak çıkarlarının farkına vararak küresel bir uygarlığın doğuşuna temel atmışlardır (Yalçınkaya vd., 2012:6).

Ohmae, Fukuyama ve Friedman gibi aşırı küreselleşmecilerin sahip oldukları farklı bakış açıları nedeniyle küreselleşme sürecine ilişkin farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Ohmae'e (2005:122-123) göre, küreselleşme sadece ticari faaliyetlerin tüm dünyaya yayılması, kültürel homojenitenin sağlanması anlamına gelmemektedir. Küreselleşme, aynı zamanda insanların devamlı olarak birbirleri ile etkileşim halinde bulunmasının sonucunda özgürlüklerini artırdıkları ve ulus devletlerin aldıkları kararlardan bağımsız hareket edebildikleri bir süreci de ifade etmektedir.

Fukuyama (2006:156), küreselleşme ile birlikte toplumların içiçe geçmiş hale geldiğini, dünyanın bir yerinde meydana gelen yatırım veya teknolojik gelişmenin başka bir yerde çeşitli etkilere neden olabileceğini savunmaktadır. Friedman (2005:44-45) ise küreselleşmenin anlamının küreselci perspektife sahip olmaktan geçtiğini belirterek dünya üzerinde politika, kültür ve ekonomi boyutlarıyla köklü bir değişime neden olan küreselleşmenin farklı ülkeler ve kurumlar arasında etkileşimi artırarak bir ağ oluşturduğunu

ifade etmektedir.

Küreselleşme sürecinin, ulus-devlet aygıtını etkilediği genel bir kanı iken, ulus-devletin bu süreçten ne ölçüde etkilendiği sıklıkla tartışma konusu olmaktadır. Held ve McGrew tarafından yapılan sınıflandırmadan hareketle aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme ile birlikte ulus-devletin sona erdiği ve artık sınırların kalmadığını savunurken, sürece kuşkucu olarak yaklaşanlar ulus-devletin fonksiyonunu koruduğunu, tartışılması gerekenin küreselleşme kavramı olduğunu belirtmektedirler (Şimşek: 2016:80).

2.1.3.2. Kuşkucular

Kuşkucular olarak tanımlanan grupta yer alan Naomi Klein, Noreena Hertz, Paul Hirst, Graham Thompson, Noam Chomsky ve Immanuel Wallerstein gibi önemli isimler küreselleşme karşıtları olarak da adlandırılmaktadır. Küreselleşme karşıtları, genel olarak, küreselleşme sürecinde küresel olanının ne olduğunu sorgulayarak, küreselleşmede mekânsal referansların belirtilmesinde başarısızlık olduğunu savunmaktadır. Kuşkuculara göre, radikal küreselleşmeciler ulus devletlerin uluslararası ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesindeki rolünü ve serbestleşmeyi sağlayacak politikaların uygulanmasının ulus devletlerce gerçekleştirileceğini göz ardı etmektedir (Held ve McGrew, 2008:11).

Serbestleşme ve sınırlar arası geçişkenlik bakımından ise günümüz dünyasında dünyada yaşanan gelişmelerin yeni bir durum olmadığını, hala birçok ülkenin bugün bile sınırlarında uyguladıkları güvenlik önlemlerinin 19. yüzyılda uygulanmadığını dolayısıyla bugün yaşanan küreselleşmenin serbestleşme bakımından ancak eskiye dönüş süreci olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir (Bozkurt, 2000:21).

Aşırı küreselleşmecilere karşı konumda olan kuşkucular küreselleşme olgusunu bir mit olarak görmektedirler. Uluslararasılaşmış ekonomik sistem, sanayi devriminden bu yana yaşanan teknolojik gelişmelerin devam eden bir süreci olarak görülmektedir. Bazı parametrelere göre bu dönemde yaşanan küreselleşmenin 1870-1914 arasında gerçekleşen küreselleşme sürecinden daha az serbest ve bütünleşmiş olduğu değerlendirilmektedir (Hirst ve Thompson, 2007:27).

Wallerstein devletlerin egemenlik alanının daralırken piyasa mekanizmalarının özellikle 1990 sonrası dönemde etkisinin artmasının kaygı verici olduğunu belirtirken bu sürecin yeni olmadığını beş asırlık bir süreçte devam eden gelişmelerin sürdürülmesi olduğunu vurgulamaktadır. Küreselleşmenin, küresel özerkliği sağlamadığını ve göz önüne

alınması gereken durumun yerelleşme karşıtlığı olduğu değil, tersine küreselleşmenin yerelliğin gücünden beslendiğini vurgulamaktadır (Wallerstein, 2004:47).

Hirst ve Thompson (2007:27) aşırı küreselleşmecilerin savduklarına üç bakımdan şüphe ile yaklaşmaktadırlar. Küreselleşmenin bu yeni ekonomi düzeninde önceki modellerinden farkını ortaya koyacak belirtileri bulunmamaktadır; bu modelin yokluğu durumu mevcutken sektör ve süreçlerin uluslararasılaşmasının örneklerinin gelişigüzel olarak küresel ve kendiliğinden işleyen bir piyasa gücü ile idare edilen ekonomik başarının kanıtı olarak sunulması ve bu süreci tarihsel arka planı olmaksızın uzun süre var olacakmış gibi gösterme eğilimlerinin olmasıdır.

Stiglitz (2006:42-43), küreselleşmenin kendisinin iyi veya kötü olarak değerlendirilemeyeceğini, küreselleşmeyi kendi hızında ve gerçekte olduğu haliyle değerlendiren Doğu Asya ülkelerinin ekonomik başarı sağlayabildiğini buna karşılık dünyanın geri kalan bölümünün tümünde aynı etkiyi yaratmadığını belirtmektedir. Ulus devletlerin ulusallaşma sürecini yönlendirdiği gibi küreselleşme sürecini yönlendirecek küresel bir devletin bulunmadığını, küresel devletsiz küresel yönetim diye adlandırılabilir bir anlayışta DB, IMF ve DTÖ gibi uluslararası ekonomik aktörlerin hâkim olduğunu, ancak bunların kararından etkilenen insanlara söz hakkının verilmediği bir sistemin bulunmadığını belirtmektedir. Küreselleşmenin, kendi varlığıyla dünya genelinde tüm ülkelere fayda sağlayacak şekilde yeniden şekillendirilmesi gerektiğini, böylece ekonomik büyümenin sağlanmasını temin ederek bölüşüm mekanizmasının da iyileştirilerek eşitlik ve adaletin de sağlanabileceği, Doğu Asya mucizesinin diğer ülkelere yansıyabileceğini belirtmektedir.

Kuşkucular, aşırı küreselleşmecilerin aksine uluslararası ticarete etkin olan ve küresel ticaretin serbestleşmesinde önemli role sahip olduğu düşünülen ulus ötesi şirketlerinin sayısının az olduğunu, birçok şirketin ulusal çapta faaliyet gösterdiğini ancak kabiliyetine göre çokuluslu ticari faaliyetleri gerçekleştirdiğini belirtmektedirler. Uluslararası sermaye hareketleri de merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru bir akış şeklinde gelişmemekte, tersine büyük çoğunluğu gelişmiş ülkelere yoğunlaşmakta ve bu ülkelerde istihdamın artmasını sağlamaktadır. Üçüncü dünya ülkeleri gelişmekte olan birkaç ülke dışında bu bakımdan marjinal kalmaktadır. Bu bakımdan dünya ekonomisi iddia edildiği gibi küresel olmaktan uzaktır, finansal sermayeler Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya üzerinde yoğunlaşmış durumdadır (Hirst ve Thompson, 2003:27-28).

Yaşanan sürecin küreselleşme ve bölgeselleşme arasında hangisi olarak değerlendirilebileceğine ilişkin yapılan tartışmalarda, ulus devletinin etkinliğinin en aza

indirildiği ve uluslararası aktörlerin egemen hale geldiği de varılan başka bir sonuç olmaktadır. Böyle bir sistem içerisinde söz hakkı verilmeyen insanların dışlandığı ve kamusal alanın yok olacağı ulaşılan son nokta olacaktır. Bu nedenle, yaşanan bu sorun giderilmediğinde çatışmanın bölgesel bloklar yerine genel olarak bu kaotik ortam içerisinde gerçekleşebileceği de savunulmaktadır (Kazgan, 2000:157).

Küreselleşme olgusuna kuşkuyla yaklaşarak yaşadığımız dünyada yeni bir şeyin olmadığını, küreselleşmenin geçmişine bakıldığında bugünkü gelişmelerin ancak geçmişte yaşanan para ve mal hareketlerinin olduğu döneme bir dönüş olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir. Küreselleşmenin, radikal küreselleşmecilere karşıt olarak bu dönemde minimal devlet ve refah devleti politikalarını yok edecek uluslararası çevrenin kullandığı bir olgu olduğu savunulmaktadır. Ulus devletlerin ekonomi politikalarının uygulanmasındaki rolü ve toplumların bölüşümde sağlanamayan adalete karşı söz haklarının bulunmaması göz ardı edilmektedir.

2.1.3.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, küreselleşme olgusuna yaklaşımlarında kuşkuculardan daha çok aşırı küreselleşmecilere yakın durmaktadırlar. Ulus devlet ve küreselleşme arasındaki egemenlik tartışmalarında ulus devletinin sonunun geldiğini de küreselleşme ile birlikte hiçbir şeyin değişmediğini de reddetmekte ve ulusal hükümetlerin egemenliklerini ve güçlerini yeniden yapılandırdıklarını savunmaktadırlar (Çelik, 2012:65).

Rosenau, Giddens, Scholte ve Castel'in dâhil olduğu bu grup, küreselleşmeyi modern toplumu ve dünya düzenini dönüştüren sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler bütünü olarak değerlendirmektedir. Her iki görüşe de karşı çıkan dönüşümcüler, egemenliğin daha az coğrafi sınırlarla tanımlandığını ve daha karmaşık uluslar üstü ağlarla biçimlendirildiğini savunmaktadırlar. Küreselleşmeyi küresel piyasa ve küresel uygarlık üzerinden değerlendirmemekte ve dünyayı tek bir toplum olarak görmemektedirler. Bunun yerine, küreselleşme sürecini toplumların benzerliklerinin artması ve ekonomik anlamda dünyada ilişkilerin yoğunlaşması görmektedirler. Dönüşümcüler, küreselleşmeyi tarihsel süreç bakımından uzun dönemli yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir (Held ve McGrew, 2008:8-11).

Giddens (2004:69), küreselleşme sürecini uzak mesafelerdeki yerlerin birbiri ile daha fazla etkileşim halinde bulunduğu, yerel seviyede meydana gelen olayların dünya çapında

yaşanan gelişmelerden etkilendiğini savunmaktadır.

Dönüşümcüler, kuşkuculara karşı olarak küreselleşme sürecine ilişkin bir şüphe duymamakta ve küreselleşmeyi tarihi süreç içerisinde gelişen ve eski dönemlerin yarattığı etki ile biçimlenen bir süreç olarak değerlendirmektedirler (Held vd., 1999:7).

Küreselleşmeye ilişkin aşırı küreselleşmeci, kuşkucu ve dönüşümcü yaklaşımlar genel olarak temsil ettikleri dünya görüşü üzerinde farklılaşmaktadır. Üç farklı yaklaşımın arasındaki farklar aşağıda Çizelge 1’de görülmektedir:

	RADİKALLER	KUŞKUCULAR	DÖNÜŞÜMCÜLER
Getirdiği Yenilik	Küresel bir çağ	Ticaret bloklarının oluşumu ve geçmiş dönemlerden daha zayıf coğrafi yönetim	Daha önce yaşanmamış düzeyde küresel karşılıklı bağıllık
Karakteristik Özellikler	Küresel kapitalizm, yönetim, sivil toplum	1980’lerde olduğundan daha az karşılıklı bağıllık	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal Hükümetlerin Egemenliği	Gerilemekte ve aşınmakta	Güçlenmekte	Yeniden yapılanıyor
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Sınıf Kalıpları	Eski hiyerarşik yapıda aşınma	Giderek artan bir şekilde güneyin marjinalleşmesi	Dünya düzeninde yeni mimarisi
Baskın Motif	McDonalds, Madonna vd.	Ulusal çıkar	Politik toplumun dönüşümü
Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma, bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgelerarası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
Tarihsel Yörüngesi	Küresel uygarlığa geçiş	Bölgesel bloklar, uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağıllık, küresel bütünleşme ve parçalanma
Sonuç	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabulüne ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürmekte

Çizelge 1.1. Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar.

Kaynak: Held vd., 1999 / Bozkurt, 2000:24

Her üç yaklaşım arasındaki karşılaştırmalara bakıldığında aşırı küreselleşmeciler için

ulus devletinin sonu gelmiş ve küresel yeni bir dünya oluşmaktadır. Kuşkucular bu yaklaşıma karşı çıkararak ulus devletlerin giderek daha fazla güçlendiğini, geçmişte yaşanan küreselleşme sürecinde yaşanan uluslararası ticaretin günümüzde olandan daha serbest olduğunu, ulusal sınırların daha fazla kontrol edildiğini ve ulus devletlerin isteği olmaksızın bu sürecin devam edemeyeceğini savunmaktadır. Dönüşümcüler ise, her iki gruba karşı çıkararak küreselleşmenin varlığını kabul etmekte ancak ulus devletlerin de bu dönemde dönüşüme uğradığını savunmaktadırlar. Mevcut durumda büyük bir değişim süreci olduğu ve küreselleşmenin varlığı ile yarattığı etkinin göz ardı edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Ancak bu durum ulus devletlerinin sonu geldiği anlamına gelmemekte olup, onun rolünü ve yapısını değiştirmektedir.

Tarihsel süreçte, ulus devletlerinin uyguladıkları sosyal, ticari ve ekonomi politikalarının yaşanan ekonomik gelişmelere bağlı olarak değiştiği bilinmektedir. Küreselleşme döneminde mal, hizmet, üretim faktörleri ve teknolojik birikimin ulus devletleri arasında geçişkenliğinin artması ve finansal piyasalarının bütünleşmesi ile çok uluslu şirketlerin de rolü artmıştır. Neoliberal iktisat politikalarının çok uluslu şirketlere daha fazla serbestlik getirmesi bakımından küreselleşme ile neoliberalizm olguları ilişkilendirilmektedir. Bir sonraki bölümde, ulus devlet politikalarında değişimlere sebep olan bir paradigma değişimi olarak neoliberalizme değinilecektir.

2.2. Paradigma Değişimi ve Neoliberalizm

Bu başlıkta neoliberalizmin kapsamının ne olduğu ve liberalizmden ayrılan yönleri açıklanarak neoliberalizmdeki “neo”nun tam olarak ne ifade ettiği farklı bakış açılarından yararlanılarak ortaya konulmuştur. Ayrıca neoliberalizmin ortaya çıkışını, hızlandıran etkenlerin açıklanması ve küreselleşme ile birlikte ulus devletinin genel idari yapısına nasıl bir dönüştürücü etkide bulunduğu bu kısmın kapsamını oluşturmaktadır.

1970’li yıllarda yaşanan küresel mali krizlerin üstesinden gelebilmek için uygulamaya konulan neoliberal politikalar temelde liberal politikaların devamı olarak değerlendirildiğinden öncelikle liberalizm kavramının anlamına ve bu kavramın temel niteliklerine değinmede fayda görülmektedir.

Bu bölümde, neoliberal küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasına neden olan gelişmelere değinilerek neoliberal politikaların deklarasyonu olarak sayılabilecek Washington ve Post-Washington Uzlaşlarına yer verilecektir.

2.2.1. Neoliberalizmin Anlamı ve Liberalizmden Farkı

Liberalizm, İngilizce kökenli “liberty” kelimesinden türetilmiş olup İngilizce’de serbestlik, özgürlük anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir. Aslında liberalizm, feodalizmin çöküşünün ve kapitalizmin ortaya çıkışının bir ürünüdür. Liberalizm ilk olarak mülkiyetçiliğe ve feodal ayrıcalıklara karşıt bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır (Türk, 2007:120).

Liberalizm 17. yüzyıldan günümüze kadar gelişimini sürdürmüş bir ekonomik ve siyasal doktrindir. Önce, siyasi doktrin olarak doğmuş olan liberalizmin kurucusunun John Locke olduğu kabul edilir. Daha sonra, başta Adam Smith olmak üzere diğer klasik iktisatçıların eserleri ile İktisadi Liberalizm hüviyetini kazanmıştır (Aktan, 1994:11).

Devletin ekonomik anlamda ulusal bütünleşmesindeki ana figür ekonomik insan olarak da adlandırılabilir. Liberal kurama göre birey kendi çıkarının peşinde koşarak ekonomik verimliliğini artırmakta ve toplam refahın artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Akbulut, 2007:256).

Liberalizm, bireyciliğe dayalı, rasyonel bireylerin siyasal ve ekonomik alandaki hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, piyasa ekonomisinin doğal işleyişine bırakılarak, devletin ekonomiye müdahalelerinin en az düzeye indirilmesini savunan bir doktrindir. Bu tanım doğrultusunda liberalizmin temel ilkeleri olarak bireycilik, rasyonalite, özgürlük, doğal düzen ve piyasa ekonomisi sayılmaktadır (Yayla, 1992):

i. *Bireycilik*: Liberalizmde sosyal, ekonomik ve siyasal olaylar incelenirken metot olarak bireyi öne çıkaran bir yaklaşım benimsenir ve temel olan devlet veya diğerlerinin yerine bireyin kendisi, eylem ve davranışlarıdır.

ii. *Rasyonalite*: Bireylerin tercihte bulunurken fayda ve özel çıkarlarını en üst seviyeye çıkaracak şekilde hareket etmeleri nedeniyle toplumun refahı için her bir bireyin kendi çıkarlarını elde etmesine izin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

iii. *Özgürlük*: Liberalizmin en önemli ilkesi olan özgürlük, bireyin baskı ve zorlama altında kalmadan istediğini yapabilme ve istediği gibi hareket edebilme anlayışıdır.

iv. *Doğal Düzen*: Bu ilke ile ekonominin işleyişinde doğal bir düzenin varlığı ifade edilerek devletin doğal işleyen bu düzene müdahale etmemesi gerektiği veya sınırlı olarak müdahale edebileceği belirtilmektedir.

v. *Piyasa Ekonomisi*: Rekabete dayalı, kârı esas alan, özel mülkiyet, miras, sözleşme yapma, teşebbüs ve tercih serbestisinin güvence altına alınarak devletin ekonomik faaliyetlere en az seviyede müdahale etmesidir.

Liberalizmin ekonomik boyutu temelde serbest piyasa ekonomisine dayanmaktadır. Klasik liberal anlayışın uygulandığı dönemlerde piyasanın serbest olması iktidarın ekonomiye müdahale etmemesi ve piyasanın güvenliğini sağlayarak ulusal sınırlar içerisinde varlığını koruması için önlem alması anlamına gelmektedir. Neoliberal anlayışın egemen olduğu günümüz dünyasında ise serbest piyasa koşullarının sağlanmasının gerektiği düşünülen coğrafi sınırlarda genişleme olmuştur. Günümüzde piyasa koşullarının sağlanması küresel anlamda değerlendirilmektedir. Neoliberal anlayışta tüccarlar bir dünya vatandaşı olarak görülmekte ve klasik liberal anlayışta sınırlar ulusal seviyede kabul edilirken artık küresel çapta bir serbestliğin sağlanması gerektiği kabul edilmektedir (Koçak, 2010:15).

Tam rekabet ortamının yaratılması için devletin pasif bir rol üstlenmesi ve yalnız asli görevi olan savunma, adalet ve güvenlik ile ilgili faaliyetlerde var olarak diğer alanlardaki varlığını piyasaya bırakma yaklaşımı uygulamaya aktarılabilirdiği ölçüde ülkeleri uzun süre başarılı sonuçlara ulaştırmıştır (Özer, 2005:146).

1929 yılından 1970'li yılların ortasına kadar geçen süreçte ülke ekonomilerinde benimsenen politika olarak Keynesçilik varlığını sürdürmüştür. Ancak 1973 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin bir sonucu olarak siyaset ve ekonomi teorisini içinde barındıran liberal düşünce geleneğinde yer alan neoliberalizmin esas itibarıyla liberalizmi yeniden diriltmeye çalışan bir paradigma olarak ortaya çıktığı bilinmektedir (Evre, 2015:1).

Sosyal ve siyasal alanda üzerinde yoğunlukla durulan konulardan biri olan neoliberalizm ve yeniden yapılanma süreci, temelinde ekonomik olmakla birlikte toplumsal, siyasal ve yönetsel tüm alanları kapsamaktadır. Gerek ulusal ve gerekse de uluslararası dengelerin değişmesine yol açan bu durum karşısında devlet aygıtı da iktisadi işlevleri, toplumsal sorumlulukları ve idari yetkinliği açısından yeniden düzenlenmektedir (Güzelsarı, 2003:17).

Liberalizmin fikir alanında yeniden doğuşu olan neoliberal politikaların öncüleri Frederick von Hayek, Milton Friedman ve James Buchanan'dır. Bu üç iktisatçı aynı zamanda neoliberalizmin başlıca ekolleri olan Yeni Avusturya, Monetarist ve Virginia Politik İktisat Okulu'nun kurucularıdır. İlerleyen süreçte bu ekollerin içerisinde değişik

türevler ortaya çıkmıştır (Bozlağan, 2003:291). Fikir alanında başlayan bu paradigma değişiminin politik alana yansması ise, ABD’de Ronald Reagan ve İngiltere’de Margaret Thatcher’in iktidara gelmesiyle başlamaktadır. Kamu harcamalarının azaltılması, istikrarlı para politikalarının uygulanması, özelleştirmelerin önündeki engellerin kaldırılması ve özelleştirmelere hız verilmesi ve yasal-kurumsal liberalizasyon (deregülasyon) ekonomi politikalarının uygulanması neoliberalizmin politik alana yansmasının sonuçları olarak gösterilmektedir (Aktan, 1994:115-116).

Neoliberal dönemde temel olarak makroekonomik göstergelere odaklanılmış ve bu verilerdeki iyileşmeler ekonomik kalkınmanın göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Ülkeler kalkınma politikalarında bu göstergelerin iyileştirilmesine odaklanmalı ve istikrarı bu yönde sağlamalıdır. İşsizlik, büyüme oranı, enflasyon seviyesi, dış ticaret verileri ve borçların durumu ülkelerin kalkınma seviyelerini göstermektedir. Bu göstergeleri öne çıkaracak biçimde gelişmekte olan ülkelerin yapısal uyarlanması IMF, DB ve DTÖ ve bu kurumların önerdiği politikaların deklarasyonu olan Washington Uzlaşısı bağlamında gerçekleşmektedir (Kırmızıaltın, 2012: 50-51).

Vergilerde büyük oranlarda indirim yapılması, işsizliği artırmaya sebep olsa bile enflasyonu denetim altında tutmak amacıyla parasalcı tedbirlerin alınmasına imkân sağlanması ve devletin giderek minimize edilmesi de neoliberal politikalar arasında yer almaktadır. Bu politikalar, aynı zamanda uluslararası piyasaların gelişmesi yönünde denetimlerin kaldırılmasını da gerekli kılmaktadır (Steger, 2004:119).

Bu kapsamda, paranın, malların ve hizmetin serbest dolaşımını neoliberal politikada çok önemli olarak görülmekte ve bunun önündeki “milli çıkar için olan engeller” dışındaki tüm engellerin kaldırılması gerekmektedir. Devletler, küresel mübadele için pazarları açmak, mal ve sermayenin sınırları rahatlıkla geçebilmesini sağlamak üzere engelleri kaldırmada kolektif bir şekilde çalışmalıdırlar (Harvey, 2005:66).

Neoliberalizm özellikle 1980’lerden itibaren yoğun şekilde dünya ekonomisini de etkilemeye başlamıştır. Neoliberalizm tarihsel olarak öncelikle 1979 yılında Britanya’da iktidara gelen Margaret Thatcher ve ABD’de 1980 yılında başkanlığa seçilen Ronald Reagan tarafından uygulamaya konmuş ve özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra yeni kurulan devletlerden, Yeni Zelanda ve İsveç gibi eski sosyal demokrat tarzdaki ülkelere kadar, neredeyse bütün ülkelerde gerek gönüllü olarak gerekse uluslararası finans kuruluşlarının dayatmasıyla yaygınlık kazanmıştır. (Harvey, 2005:64)

Neoliberal teoriye göre yoksulluğun bitirilmesi, şirketlerin ve onların gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlerin serbest hareket etmesine olanak sağlanması, serbest ticaret ve piyasa imkânlarının sunulmasına bağlıdır ve bu olanaklar temelde iyi olarak kabul edilmektedir. Neoliberal politikaları uygulayan bir devlet sürekli olarak içsel düzenlemeler peşinde olmalı ve küresel pazarda diğer devletler ile rekabetçi pozisyonunu geliştirmek üzere kurumsal düzenlemelerini gerçekleştirmelidir. Kalkınmacı devletler serbest ticaretin kurallarını kabul ederek iç rekabeti kurabildikleri ve ticari piyasalara açık oldukları ölçüde neoliberalizme geçmiş sayılırlar (Harvey, 2005:65-72).

Uluslararası ekonomide gerçekleşen neoliberal dönüşümün ekonomi boyutundaki araçlar bütününe Washington Uzlaşısı adı verilmiş, uluslararası ekonomi kurumlarının önerdiği politikaların ilanı Washington Uzlaşısı altında yapılmıştır. Washington Uzlaşısı'nda yer alan maddeler az gelişmiş ülkelerin hayata geçirmesi gereken neoliberal politikaların bir sunumudur ve ilk olarak Williamson (1990) çalışmasında "Washington" adı ile yer almıştır (Kırmızıaltın, 2012:82).

Bretton Woods kurumları ve ABD Hazinesi'nin mutabakatında oluşan ekonomi önermeleri nedeniyle "Washington" adını alan uzlaşının önerdiği on madde aslında Latin Amerika ekonomileri için belirlenmiş olup, aşağıda yer almaktadır (Williamson, 2000:252):

- i. Mali disiplin,
- ii. Kamu harcamalarının düzenlenmesi,
- iii. Vergi reformu,
- iv. Faiz oranlarının serbestleştirilmesi,
- v. Rekabetçi döviz kuru,
- vi. Ticaretin liberalizasyonu,
- vii. Doğrudan yabancı yatırımların serbestleştirilmesi,
- viii. Özelleştirme,
- ix. Piyasaya giriş ve çıkış engellerinin kaldırılması (deregülasyon),
- x. Mülkiyet hakları,

Neoliberal dönüşümü gerçekleştirecek bu on önermenin temelde iki anlayışı kabul ettiği görülmektedir. Bunlardan ilki, piyasanın mükemmel işlediği, ekonomide etkinlik ve verimlilik artışının sağlanabilmesi için piyasanın olabildiğince genişletilmesi gerekliliğidir. Diğeri ise, bürokrasinin ekonomik etkinliği azaltacağı ve verimsizliğe sebep olacağı kabulüdür. Bu nedenle devlet minimize edilmelidir (Kırmızıaltın, 2012:83).

Washington Uzlaşısı 1990'lerden başlayarak çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve önermelerin Latin Amerika'daki uygulamalarında Doğu Asya mucizesi karşısında başarılı olmadığı görülmüştür (Öniş ve Şenses, 2016:350).

Washington Uzlaşısı'nın önermelerinin ülke ekonomilerinde 2000'li yıllara doğru beklenen ekonomik başarıları yaratmaması sonucunda neoliberalizmin devamını sağlayacak şekilde değişiklik yapılmış ve yeni hali ile Post Washington Uzlaşısı olarak adlandırılmıştır (Kırmızıaltın, 2012:82).

Post Washington Uzlaşısı öncülünün küçük devlet iyi devlettir yaklaşımına bir itiraz olarak doğmuştur. Neoliberal politikaların geçerliliğini korumasına ve piyasanın daha önemli olduğu anlayışı kabul edilse de bu yaklaşımda devletin düzenleyici olarak ekonomide rol alması beklenmektedir. Başka bir ifade ile Post Washington Uzlaşısı'nda serbest ekonomi ağırlıklı olarak piyasa güçlerince işletilen bir ekonomi olarak tercih edilmekte ama piyasanın sorunları nedeniyle devlet piyasaya rakip değil tamamlayıcı olarak görülmektedir (Öniş ve Şenses, 2016:364).

İki yaklaşım arasındaki en önemli fark; devletin ekonomide eğitim ile teknolojik gelişimi destekleyici politikalar uygulaması, eşitlik ve adaleti sağlayarak yoksulluğu azaltacak uygulamaları hayata geçirmesidir. Ayrıca, finansal regülasyona yer verilmesi yine Post Washington Uzlaşısını, Washington Uzlaşısı'ndan ayıran önemli farklardandır (Öniş ve Şenses, 2016:365-366).

Özellikle Dünya Bankası'nın kalkınmada devletin aldığı rol üzerine hazırladığı raporlar, devletin ekonomiden tamamen çekilmesi savından vazgeçtiğini göstermektedir. Bu yeni anlayış, devletin neoliberal düzendeki rolünü etkin ve piyasa dostu olarak tanımlamakta mekanizmasını da yönetim olarak belirlemektedir (Şimşek, 2016:75).

Devletin ekonomi politikalarında aldığı rol bakımından karşılaştırıldığında neoliberalizmin, liberalizmin önermiş olduğu minimal devlet en iyi devlettir anlayışını kabul etmediği ve devlete ekonomide düzenleyicilik yetkisi verdiği anlaşılmaktadır. Bir başka ifade ile liberalizm ve neoliberalizm anlayışları arasında devlete verilen rol değişmektedir. Devlet, ekonomiden tamamen çekilmemeli bunun yerine gerekli düzenlemeleri yapma rolünü üstlenmelidir.

2.2.2. Keynesyen Refah Devletinden Neoliberal Devlete

1929 yılına kadar kabul edilen liberal anlayış ile 1970 yılından sonra uygulamaya konulan neoliberalizm arasındaki farka bir önceki bölümde değinilmiştir. Bu bölümde ise, 1929-1970 yılları arasında uygulanan Keynesyen refah devleti anlayışına ve devletin ekonomide üstlendiği rol ve politikaları bakımından neoliberal devletten farkına yer verilecektir.

Klasik liberal anlayışın hâkim olduğu 1930 öncesi özellikle 19.yy'da yaşanan dönem, 1930-1970 yılları arasındaki fordist büyüme modelinin benimsendiği Keynesyen refah devleti dönemi ve 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz sonrasındaki neoliberal devlete giden süreçte kapitalizmin birikiminde yaşanan krizler ile devletin iktisadi politika değişikliklerinin birbirini izleyen süreçler olarak gerçekleştiği görülmektedir. Küresel kapitalizmde devletin dönüşümünün sermaye birikim rejimlerinin durumu ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir.

1929 yılından sonra ortaya çıkan kriz, mevcut ekonomik düzen olan liberalizmin tartışılmasına ve ekonomik düzende yeni bir anlayışa geçilmesine yol açmıştır. Ortaya çıkan bunalımı atlattırda John Maynard Keynes ve eseri "Genel Teori" önemli bir rol almıştır (Önder, 1994:37). 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki şartlar liberal ekonomideki görünmez elin arz-talep dengesini sağlayacağına olan güvenin azalmasına ve bunun yerine talep yönlü Keynesyen politikalara geçiş yapılmasına neden olmuştur (Harvey, 2007:13).

Çalışmanın bu bölümünde, kapitalist birikimin azalması sonucunda yaşanan krizlere bir çözüm olarak üretilen paradigma değişimlerinin devletin iktisadi politikalarındaki yansımaları ve değişimden etkilenen devlete atfedilen Keynesyen Refah Devleti ve Neoliberal Devlet biçimlerine değinilecektir. Kapitalizmin birikiminin artmasında fordist üretim biçimi ve onu destekleyen Keynesyen politikaların büyük etkisi vardır. Dolayısıyla 1970 öncesi dönemde bu iki olgunun dikkate alınarak değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Benzer biçimde, 1980 sonrası dönemde neoliberal küreselleşme ve post fordist üretim süreçlerinin birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

2.2.2.1. Keynesyen refah devleti

1870-1913 arasında kalan dönem Batı Avrupa'da refahın görüldüğü, buradan çıkan

teknik ilerlemelerin tüm dünyaya yayıldığı, sermaye ve insan kaynağı açısından büyük bir hareketliliğin olduğu, teknolojinin özellikle iletişim ve ulaşımda büyük ilerleme kaydettiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde, Batı Avrupa’da liberal rejim uygulanmakta, serbest mübadeleye izin verilmekte ve hükümetler ekonomiye müdahale etmemekte, kamusal harcamalar da düşük seviyedeydi (Jessua, 2015:41).

Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte liberal ekonomik düşünceler devletin mali politikasına hâkimdir. Savaşın başlaması ile birlikte finansmanın, ekonomik ve sosyal yaşamın devam edebilmesi için devletler iktisadi politikalarını değiştirerek ekonomik önlemler almaya başlamışlardır. Bu dönemde, devletlerin bütçelerinin, kamu borçlanmaları ve harcamalarının liberal politikaların benimsendiği döneme kıyasla arttığı görülmüştür. Savaşla birlikte başlayan bu süreç savaşın bitiminde de devam etmiş ve devletin ekonomiye müdahalesi artmaya devam etmiştir (Türk, 1998:7).

Liberal devlet anlayışından uzaklaşılmasına yol açan gelişmelerden biri de serbest mübadele ilkesinin yerini korumacılığın almasıdır. Ulusal sanayinin dış rekabete karşı korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapılan devlet müdahaleleri ve yüksek gümrük duvarları bu dönemde görülen gelişmelerdir. 1930’lardaki bunalım gelişmekte olan ülkelerin ithal ikameci sanayileşme politikasına geçmesine yol açmıştır (Tokatlıoğlu, 2005:31).

Müdahaleci sosyal refah devleti anlayışına kuramsal olarak katkı sağlayan Keynes, klasiklerin jandarma devlet anlayışını eleştirerek ulus devletin ekonomide rolünü artırmasını ve fonksiyonlarını genişletmesini savunmuştur. Keynes’e göre kaynakların dağıtımında etkinlik sağlanmalı, ekonomik kalkınma, fiyatların istikrara kavuşması, istihdam düzeyinin artırılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasında devlet doğrudan rol almalıdır (Aktan, 2003:24).

Keynes, liberalizmin savunduğu piyasanın kendi haline bırakıldığı zaman toplumsal kaynakların tam istihdam durumuna ulaşacağı görüşünden hareketle eksik istihdam durumunda devletin müdahalesini önermiştir. Refah devleti, bu amaca ulaşmak üzere toplam talebi yönlendirici, tam istihdamı sağlayıcı, ekonomik istikrarı koruyucu bir devlet anlayışını ifade etmektedir. Bu çerçevede, Keynesci Refah Devleti anlayışı piyasa ekonomisinin başarısız olduğu alanlardaki üretim eksikliğini gidermek, piyasanın işleyişinden kaynaklanan eşitsizlikleri gidermek amacına uygun olarak devletin iktisadi politikalar ile ekonomiye daha fazla müdahale etmesi anlamına gelmektedir (Gül, 2004:147-148).

Keynesyen Refah Devleti anlayışına göre devlet hem düzenleyici hem de üretici olarak

ekonomiye müdahale etmeli, toplumsal sınıflar arasındaki adaletsizliği yumuşatmalıdır. Devlet ekonomik ve sosyal süreçlerin bir parçası olarak ekonomik ve siyasal haklara dayalı daha eşitlikçi bir toplumsal yapının oluşmasını sağlamalıdır. Bu doğrultuda devlet; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı gibi kamu hizmetlerini gerçekleştirmeli ve bu süreçte üretim-dağıtım piyasa şartları yerine toplumsal tercihlerin siyasal sonuçlarıyla belirlenecek mekanizmalara göre gerçekleştirmelidir (Şaylan, 2000:10).

Kapitalist krizlerin ortaya çıkmasındaki asıl neden doğrudan kâr hadlerinin düşmesi ile ilgilidir. Üretim hareketleri, pazarın yapısal koşulları, rekabet ve finans sistemi kâr hadlerinin düşüşünden etkilenerek krizin olgunlaşmasına yol açmaktadır. 1929 krizinde aşırı düşen kâr oranları etkisini ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla göstermiş ve refah devleti uygulaması ile kapitalizmin bu büyük bunalımı atlattırılmıştır. Kriz ortamında eşitlik, özgürlük, güvence ve refah sağlanamadığından toplumun bu konudaki taleplerini refah devleti karşılayarak sistemin devamı sağlanmıştır (Kök, 1998:49).

ABD’de borsa paniği ile başlayan 1929 bunalımın çözümünde klasik iktisadın önermeleri piyasaya hiçbir müdahalenin yapılmaması yönünde olsa da, 1932 yılından sonra çeşitli ülkelerde devletlerin talebi canlandırıcı yatırım politikaları uyguladıkları görülmektedir. Keynes’in 1936 yılında öne sürdüğü devletin para ve maliye politikası araçlarıyla ekonomiye müdahale politikası, bir başka ifade ile talep yönlü iktisat anlayışı dönemin koşullarına uygun bir devlet politikası olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu politikaların uygulanması II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve SSCB’de sanayileşme alanında sağlanan gelişmelerin önemli etkisiyle gerçekleşebilmiştir (Munck, 2002:41).

Savaş sonrası dönemde uygulama alanı önemli ölçüde genişleyen refah devleti anlayışı ile ülkeler kamu iktisadi teşebbüsleri kurarak ekonomiye müdahale etmişlerdir. Ulaşım, iletişim, madencilik, çelik, bankacılık gibi alanlardaki kuruluşlar devletleştirilmiş, sağlık, eğitim, konut, çocuk yardımı, yaşlılığa bağlı emeklilik, işsizlik sigortası gibi alanlarda toplumsal refahı artırıcı önemli politikaların devlet tarafından uygulandığı görülmüştür. Bu bakımdan, devletlerin toplumsal refahı sağlama yönünde bir kaygıya sahip olması etkisini artan kamu harcamalarında göstermektedir. Kapitalist ekonomilerin değişen şartlar bağlamında karma ekonomiye geçiş yaptığı bilinmektedir (Nadaroğlu, 2000:35).

Keynesyen politikalar ile devletin müdahaleci, önleyici ve ekonomiyi geliştirmeye yönelik müdahalelerini içeren uygulamalar 1970’li yıllara kadar kabul görmüştür. Bununla beraber, artan kamu harcamaları bütçe açıklarına sebep olmuş, kapitalist ülkelere yeni bir sorun yaratmıştır. Liberal ekonominin önerdiği, bireylerin kendi faydalarını sağlaması

yaklaşımının aksine devletin ekonominin her alanına müdahalede bulunması sonucunda ortaya çıkan kriz ile birlikte devletin kendisi sorunu ortaya çıkaran olgu haline gelmiştir (Öztürk, 2006:23).

Toplumsal açıdan, vatandaşların belli bir yaşam düzeyinin altına düşmeden yaşayabilmeleri ve seçim haklarından tam anlamıyla yararlanabilmeleri için sosyal ve ekonomik hakların desteklenmesi modeli ve bireylerin sosyal refah programlarından yararlanmasının temel vatandaşlık hakkı olduğu anlayışı üzerine kurulan Refah Devleti, II. Dünya Savaşı sonrasında Fordist üretim yöntemleri ile birleşerek “Fordist Büyüme Modeli” olarak adlandırılan yeni bir kapitalist birikim modeli ortaya çıkarmıştır. Bu birikim modeli ile düzenli bir sermaye birikiminin gerçekleştiği ve 1950-1973 arası dönemde sanayileşmiş ülkelerde kişi başına gelirin önceki 130 yıllık zaman dilimine kıyasla üç kattan daha fazla arttığı görülmüştür (Munck, 2002:40).

Fordizm; emek verimliliğinde artışı sağlamayı buna paralel olarak da üretimde buna denk bir artış olmasını bekleyen bir üretim biçimi ve birikim rejimi olarak ortaya çıkmıştır. Harvey’e (2012: 147) göre, 1914 yılında Henry Ford’un kitlesel üretim fabrikasında otomobil montaj hattında çalışan işçilere bir iş günü için beş dolar vermesi fordizmin temelini oluşturan etmendir.

Fordizmin, geliştirdiği montaj hattı sistemi ile üretim sürecinde yarattığı etki dünya kapitalist sistemini dönüştürmesi bakımından büyük bir etkiye sahiptir. Fabrikalı üretimin ulaştığı en son seviye olan bu gelişmenin, kapitalist birikim modelinde bir devrim niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir (Dikmen, 2011:91).

Üretimin parçalara ayrılması, merkezi olarak düzenlenmesi ve kalifiye işçiler yerine montaj hattı işçilerinin getirilmesi fordist birikim rejimini emek yoğun bir üretim standardizasyonuna dayandırarak verimlilikte artışı sağlamıştır. Bu verim artışı, istikrarlı bir büyümeye yol açmış, ücretlerin de artmasıyla kitlesel üretim ve kitlesel tüketim sağlanarak kitlesel refah sağlanmış ve büyük sermaye birikimine de yol açmıştır. 1945-70 döneminde yüksek ekonomik büyüme sağlandığından bu dönem kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılmaktadır. Fordizmin bu dönemde işlemesi Keynesci Refah Devleti politikaları bağlamında gerçekleşmesi nedeniyle Keynesci Refah Devletinin fonksiyonlarına bağlı bir olgu olarak nitelendirilmektedir (Hirsch, 2011:121).

Fordizm her ne kadar bazı kapitalist ülkelerde uygulanması bakımından farklılıklar gösterse de bir birikim biçimi olarak hem ulusal kalkınmayı hem de dünya kapitalizmindeki

uluslararası ilişkileri 1970'lere kadar etkilemiştir. Fordist üretim tüketim biçimi, başka bir deyişle kitlesel üretim ve kitlesel tüketim gelişen bir refah devleti ile büyüme ve tam istihdamı hedefleyen Keynesyen devlet müdahalesi ile birlikte anılmaktadır. Fordizm genel olarak ulusal piyasanın gelişimini, refahın toplumsal olarak yayılmasını ve ekonominin talep yönünü ayakta tutmayı hedeflemiştir (Hirsch, 1995:267-268).

Bu modelin, modernleşmeye ve bağımsız kalkınma tezlerinin gelişmesine katkıda bulunarak yaygınlaştığı, gelişmiş ülkelerin yapısının birbirine benzemeye başladığı görülmektedir. Böylece, fordizm ile birlikte müdahaleci Keynesyen refah devleti anlayışının uluslararası bir nitelik kazandığı ve az gelişmiş ülkelere çok uluslu finans kuruluşları tarafından kapitalist büyümenin ve modernleşmenin bir gereği olarak sunulduğu görülmektedir (Gül, 2004:150).

Fordizmin uluslararası boyutta düzenlenmesi, dünyanın kapitalist bölüşümünde ABD'nin eşitliği garanti etmek üzere önderlik edeceği ve giderek serbestleşen bir dünya ticareti sayesinde küresel kapitalizm sürecine yeni ve sağlam bir temel sağlanması görüşüne dayanmaktadır. ABD'nin yurtdışında yaptığı doğrudan yatırımlar sistemin genişlemesini ve küresel birikimin artmasını sağlamıştır (Hirsch, 2011:128).

Sermaye birikiminin ihtiyaç duyduğu koşulları sağlayan ve talep artırıcı politikalar ile fordist birikim rejiminin güvenliğini sağlayan Keynesci Refah Devleti anlayışının sorgulanır hale gelmesi sermaye verimliliğinin gelişmiş ülkelerde azalması ile başlamıştır. Fordizmin altın çağını karakterize eden kitlesel tüketim, sosyal devlet ve birikimi sağlayan bağların kopması Keynesci devletin yerine minimal devlet anlayışının geleceğini göstermektedir (Hirsch, 2011:130).

Sermaye verimliliğinin azalmasını önlemek ve küresel sermaye birikiminin artmasını sağlamak üzere ihtiyaç duyulan ekonomik koşullar devletin rolünün yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Fordist üretim biçiminin uluslararası boyutta düzenlenmesi, dünya ticaretinin serbestleşmesi, üretim faktörlerinin devletler arası geçişkenliğinin artmasını sağlamak üzere ekonomiye müdahale eden Keynesyen refah devleti yerine neoliberal devlet anlayışının geldiği görülmektedir.

2.2.2.2. Neoliberal devlet

Ulus devletin uygulayacağı neoliberal iktisadi politikalar temelde küresel sermaye birikiminin artmasını sağlamalıdır. Bu bölümde, küresel sermaye verimliliğinin neden

azaldığına değinilmiş, neoliberal paradigma ile ulus devletin rolünün nasıl sınırlandırıldığı ve hangi politikaların uygulamaya konulduğu anlatılmıştır.

Petrol ihracatçısı ülkelerin sahip oldukları petrodollarları içe dönük sanayileşme stratejileri uygulayan ve finansman gereksinime ihtiyaç duyan az gelişmiş ülkelere aktarması bu sanayileşme modelinin bir süre daha devam etmesine olanak sağlamıştır. Petrol ihracatçısı ülkeler ile petrolü ithal eden sanayileşmiş kapitalist ülkeler arasında yaşanan çıkar çatışmaları sonucunda sanayileşmiş ülkelerde verimlilik artışı önemli ölçüde yavaşlamış ve hızla artan petrol fiyatlarının da etkisiyle stagflasyonist eğilimler bu ülkelerin sermaye birikimlerini artırmak üzere yeni arayışlara gitmesine sebep olmuştur. Ortaya çıkan uluslararası borç krizi az gelişmiş ülkelerin birlikte hareket etme çabalarını kapsayan modelin son bulmasına ve uluslararası kuruluşların yönlendirmesinde neoliberal politikaların az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmını içerecek şekilde yaygınlaşmasına ve neoliberal küreselleşme olarak adlandırılabilir sürecin fiilen başlamasına yol açmıştır (Şenses, 2009:238)

Neoliberalizm, devletin daha çok rol aldığı iktisadi politikalara bir tepki olarak doğmuştur ve sahip olduğu anlayış 1930-1970 arası dönemde uygulanan sosyal refah devleti politikalarının aksine mal, hizmet, para ve sermaye hareketlerinde devletin etkin rolünün kaldırılması üzerinedir (Scholte, 2005b:38).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Keynes'in açık bütçe politikası aracılığıyla tüketim ve yatırımı destekleyen ve iç talepteki durgunluğu durdurmaya yönelik politikaları 1970'lere kadar refah döneminin yaşanmasını sağlamıştır. Devam eden süreçte ise, dünyada yaşanan yeni kriz küresel ticaret rakamlarında küçülmeye, işsizliğe ve artan enflasyona yol açmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan yüksek işsizlik ve en enflasyon artışının sebebi Keynesyen politikalar olarak kabul edilmiş ve devletin sosyal devlet harcamalarının krize neden olduğu görüşü hâkim konuma gelmiştir (Koçak, 2010:3).

Ekonomideki durgunluk (stegflasyon) ücretlerde yükselişe ve kâr oranlarının düşmesine neden olmuştur. Uluslararası rekabetin artması nedeniyle 1950-1964 arası dönemde İngiltere'de %25,2 olan kâr oranları 1960-1964'de %21'e, 1970 yılına gelindiğinde ise %12'ye düştüğü görülmüştür (Glyn ve Sutcliffe, 1993:207-215).

1950-1970 arası dönemde altın çağını yaşayan dünya kapitalizmi 1970'lerde yaşanan kriz ile düşen kâr oranları ile yeni bunalıma girdiğinden Keynesçi politikalara ve refah devleti anlayışına ve az gelişmiş ülkelerdeki ulusal kalkımcı ekonomi politikalarına karşı

olarak neoliberalizmi dünya çapında yeni bir siyasi ve ideolojik anlayış olarak öne sürmüştür (Güzelsarı, 2004:1).

1980’li yıllardan başlayarak neoliberal iktisat politikalarının uygulanması ile hızlanan küreselleşme süreci, dış ticaret, yabancı sermaye ve finansal akımların geçişkenliğinin artmasına ve çok uluslu şirketlerinin etki alanının genişlemesine yol açmıştır (Şenses, 2009:241).

Bunun temelinde ise düşen kâr hadlerinin artırılması doğrultusunda küreselleşme baskısı ile yarı gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin hepsini kapsaması, devletlerin etkinliğinin azaltılarak şirketlerin egemenliğinin kurulması ve bütün dünyayı serbestçe kendi kâr planlamalarının uygulama alanı olarak görmeleri yatmaktadır (Kazgan, 2000:22).

Kapitalizmin küreselleştiği bu yeni aşamada fordizmin getirdiği kitlesel üretim, kitlesel tüketim, refah devleti anlayışı ve Keynesyen politikalar yerini esnek uzmanlaşmaya, siparişe göre üretime ve piyasaya duyulan güvene dayalı olan minimal devlet anlayışını benimseyen neoliberal post fordist devlet yapısına bırakmıştır. Uluslararası aktörlerin yapısal uyarlamaları ile emeğin baskı altına alınarak sermayenin birikimini artıracak yeni döneme geçiş yapılmıştır (Şimşek, 2016:62-63).

Bu bakımdan 1980 sonrası sürecin, standartlaşmış seri üretimden daha esnek üretim yöntemlerine geçilmesi, ulusal ekonomi politikalarında baskın ekonomik ajan olarak ulusal kökenli oligopolistik şirket anlayışından çokuluslu şirketlerin egemenliğinin başlaması, büyük ölçekli ve esnekliği az olan firmaların yerini daha gevşek yapılanmış temel firmaların alması ve küçük firmaların öne çıkması bakımından özetle post fordizm olarak adlandırılabilir bir sistem ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Hirst ve Thompson, 2007:31).

Üretim sürecinin fordizmden post fordizme geçtiği bu dönemde, ulus devletler kabul ettikleri neoliberal iktisadi programla, ekonomik açıdan finansın gücünün artmasını teşvik etmiş, ticaretin, sermayenin ve işgücü piyasasının serbestleştirilmesini, kamusal alanların özelleştirilmesini sağlamıştır. Böylece, siyasal açıdan hükümetler serbest piyasa ekonomisinin taşıyıcıları haline gelmiştir. Ulus devletlerin, neoliberal küreselleşme sürecinde üstleneceği roller bu hedeflere ulaşmak üzere belirlenmiştir.

2.2.2.3. Neoliberal küreselleşme sürecinde devletin rolü

Yaklaşık ikibin yıldır insanoğlu devleti ve devletin görevlerinin neler olması gerektiğini bir devlet kuramı içinde açıklayabilmek için uğraş göstermektedir. Bu alanda, devlet olgusunu açıklamak üzere birbirine karşı olan çok sayıda kuramsal açıklamaların olduğu görülmektedir. En temel kurumlardan biri olan devlet toplumsal hayatın sosyo-ekonomik yapısı ve dinamiği ile birlikte belirli fonksiyonları yerine getirmektedir (Şaylan, 2002:23).

Ekonomik alanda devletin rolünün ne olduğu ve devlete neden gereksinim duyulduğu bu alanda sorulan ve dönemin koşullarına göre farklı cevaplar üretilen sorular olmuştur. Ortaya konulan ekonomik yaklaşımlar ile devletin ekonomik alandaki yetki ve görevlerinin belirlenmesi, sınırların çizilmesi ve ekonomik yaşamın yönlendirilmesi ve toplumsal yaşamın yönlendirilmesinde devlet ve pazar ilişkisini belirlenmeye çalışılmıştır. İktisat kuramı tarihi devletin ekonomiye müdahalesini gerekli ve yararlı bulanlarla, devletin ekonomiye müdahalesini gereksiz ve zararlı bulanlar arasındaki mücadelenin tarihidir (Öztürk: 2006:17).

Ulus devlet, neoliberal politikalar öncesi dönemde dış ticaret politikasını ve iç pazarını kendi sermayesini büyütme ve iktisadi büyümeyi sağlamak üzere belirleyebilmiştir. Dış ticarete gümrük vergileri ayarlanarak büyümesi planlanan sektörlere ağırlık verilebilme ve bir büyüme politikası izlenebilmektedir. Korumacılık olarak adlandırılan ülke içinde korunması talep edilen stratejik sektörlerin gelişimine uygun bir ekonomik ortam yaratılması sağlanmaktadır. Ayrıca, döviz kurları ve faiz hadleri gibi kilit fiyatları da denetimi altında tutarak ekonomi yönlendirilebilmektedir (Kazgan, 2000:237).

Küreselleşmenin hız kazandığı ve neoliberal küreselleşme olarak adlandırılan 1970 sonrası dönemde ise devletlerin kalkınmasında benimsenen korumacılık anlayışından uzaklaşmıştır. Bunun yerine, piyasa ekonomisinin egemen olduğu bir “ideal son” hedeflenmiş ve ulus devletin kalkınması neoliberal küreselleşme süreci ile birlikte değerlendirilmiştir (Şenses, 2009:236).

Etkinlik, kârlılık, büyüme gibi iktisadi kavramlar piyasanın üstün hale getirildiği ve toplumsal yaşamın her alanında değerlendirmelerin bu ölçütlere göre yapıldığı, sosyal refah devleti anlayışı ile toplumun elde ettiği refah artırıcı politikaların tasfiye edildiği süreçte ulus devletlerin yeni anlayışa göre yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Güzelsarı, 2003:18).

Neoliberal yaklaşımda küreselleşme, özel mülkiyet ve sınırlanmamış piyasa güçleri üzerinde ekonomik boyutuyla ilerleyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımla, devletin üreticiler ve tüketiciler arasındaki arz talep dengesine müdahil olmaması, serbestleştirmek üzere düzenlemeler yapması ve müdahaleci politikalardan uzak durarak kendi haline bırakıldığında en yüksek verime ulaşacağı düşünülen piyasanın karşısında minimal seviyede kalması gerekmektedir. Küreselleşme ile birlikte, devletin özelleştirme, serbestleştirme ve deregülasyonu sağlamasıyla toplumsal faydanın artacağı düşünülmektedir (Scholte: 2005a:1).

Neoliberal küreselleşme sürecinde ise, gelişmekte olan ülkeler için IMF ve Dünya Bankası ekonomi politikalarını belirlemekte, dış ticaret politikası ise DTÖ tarafından yönlendirilmektedir. Çeşitli ticaret bloklarına üye olan devletler bu bloklarda gerçekleştirilen anlaşmalar yolu ile ekonomi politikalarını ulus devletlere devretmiştir. Ulus devlet üstü seviyede belirlenen kurallara uyulması yaptırımlar ile sağlanmakta ve uyulmaması durumunda cezalar uygulanmaktadır. Bu süreç, ulus-devletin geçmişte kendi sermayesine sağladığı iç pazar güvencesini ortadan kaldırmış ve sermaye için uluslararası pazar temel göstergeler veren ve hedef olan bir ekonomik alana dönüşmüştür (Kazgan, 2000:238).

Küreselleşme, kapitalizm, neoliberalizm ve devletin işlevi birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Yaşanan birikim krizlerinin sonucu olarak kapitalizmin küreselleşmesi sürecinde bir ara yüz olarak kullanılan neoliberal politikaların benimsenmesinde ve hayata geçirilmesinde bir aygıt olarak devlete görev düşmektedir. Bu durum, devletin rolünün kalmadığı ve işlevini yitirdiği gibi bir durumun olmadığını bunun yerine bir dönüşüm geçirdiğini ve neoliberal devlet olarak yeni bir biçime kavuştuğunu göstermektedir (Şimşek, 2016:69).

Her ne kadar neoliberal küreselleşme olgusu devletçi politikalara karşı olan bir tavır olarak gelişmiş olsa da devleti tamamen dışlaması mümkün değildir. Yeni formu ve üstlendiği yeni roller kapsamında devlet, piyasaların etkin hale gelmesi ve işleyebilmesi için diğer aktörler ile birlikte üzerine düşeni yapmalıdır (Scholte, 2005b:39).

Dünya genelinde geçerli olan uluslararası ekonomik sistem dönemi geçmiş dönemin büyük ticaret şirketlerinin dönüşmüş hali olan çokuluslu şirketlerin olgunlaşmasıyla da nitelenirken, bu şirketlerin ulusal tabanı korumaları, anavatanlarında geçerli olan düzenlemelere tabi olmaları ve anavatanları tarafından etkin bir şekilde korundukları görülmektedir (Hirst ve Thompson, 2007:34).

Piyasaların bütünleşmesi ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarındaki artış ekseninin küreselleşmenin tanımlandığı neoliberal anlayışta sermaye emek arasındaki farklılaşması, emek gücü ile gelen artı değerın devamı ve toplumsal ilişkilerin mal üretimindeki öneminin varlığını koruduğu görülmektedir. Buna karşılık olarak ise ücretler bakımından bütünleşmiş bir küresel piyasanın henüz oluşmaması nedeniyle piyasalarda ve küresel üretimde bütünleşmiş bir yapı bulunmamaktadır (Wood, 2003).

Neoliberal küreselleşme sürecinde devletin rolünün yeniden belirlenmesinde ulus devletin, uluslararası seviyede alınan kararları uygulamasının zorunluluk haline geldiği ve ulus devletin varlığının uluslararası ağlar içerisinde alınan kararları güvence altına almak olduğu anlayışı benimsenmiştir (Güzelsarı, 2003:21).

Thompson'a göre devletler daha az egemen yapılar olarak fonksiyonlarını yerine getirirken uluslararası ağlara daha çok katılacaklardır. Ulus devletin asıl işi ulusüstü ve ulusaltı yönetim mekanizmalarının sorumluluklarını tanımlayarak uygulamaya koymak şeklinde olacaktır (Güzelsarı, 2003:22).

Sermaye ve devlet arasındaki ilişki yapısal bir ilişki olduğundan küreselleşme sürecinde devlet, birikimi artırmak üzere yapısal ilişki kapsamında yeniden örgütlenmektedir. Bu yeniden örgütlenme sürecinin temelinde ise, küresel sermaye akımlarının ve emeğin toplumsal denetimi bulunmaktadır. Bu kapsamda, neoliberal dönem öncesinde toplumsal refahı artırıcı politikaların uygulandığı refah devleti politikalarının gerilemesi ve ulus devletin bu dönemdeki pozisyonundan çekilmesi gerekmektedir. Buna karşın, devletten, toplumun varlığını koruması amacıyla eğitim ve sağlık hizmetlerini de vermesi yine beklenmektedir (Akbulut, 2013:171).

Ulus devletlerin, DB ile yaptıkları anlaşmalar sonucunda kamu yönetimi terminolojisine yeni giren kavram ve terimler olmuştur. Daha önce kullanılan idari reformlar yerine yapısal uyum ve uyarlanma kavramlarının geldiği görülmektedir. Kamu kurumlarının kamu görevlileri ile yerine getirecekleri hizmetlerin proje olarak adlandırılması da DB ile yapılan anlaşmaların bir sonucudur. Bu kavramların, ulus devletlerin kalkınma planlarına yansıdığı görülmektedir. Ulus devletlerin yeniden yapılanmasından ve uyarlanmasından kasıtın dünya ile bütünleşme olduğu uluslararası ekonomi kurumları ile yapılan anlaşmaların içeriğine bakıldığında anlaşılmaktadır. Bu bütünleşme, 1945-1980 arası dönemde uygulanan ulusal kalkınma anlayışından vazgeçilerek gelişmekte olan ülkelerin ulus aşırı kalkınma stratejilerini benimsemesi anlamına gelmektedir (Güler, 1995: 20-25).

Neoliberal politikalar genel anlamda toplumsal örgütlenmeyi değişime zorlamakta ve özelleştirme, yerelleşme ve küreselleşme ile devletin fonksiyonlarının yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır. Özelleştirme ile devlete ait kurumların ve devlet tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin üretim ve dağıtımına odaklanılırken yerelleştirme ile devletin merkez ile yerel parçaları arasında ağırlık merkezinde değişiklik yapılması sağlanmaktadır. Böylece, özelleştirme için de altyapı hazırlanmaktadır. Küreselleşme ise devlet kurumlarının iç dinamiklere uygun olarak hareket etmesi yerine uluslararası alanda bağlı bir şekilde yönlendirilmesi olarak uygulanmaktadır. Başka bir ifade ile devlet özelleştirme ve yerelleşme ile küçültülürken, küreselleşme ile aslında politikalarını içerden gelen talepler yerine dışarıdan gelen taleplere göre gerçekleştirmektedir (Güler, 1994:17).

Ulus devletin ekonomik alanda etkisini kaybederek ekonomik büyümenin küreselleşme ile sağlanması, ekonomi alanındaki liberalizasyonun önündeki engellerin kaldırılmasında Bretton Woods kuruluşları olarak da bilinen IMF ve DB'nin önemli etkileri bulunmaktadır. Bununla beraber, IMF ve DB'nin sahip oldukları güç ile serbestleşmeyi sağlarken belirledikleri politikaların ulus devlet seviyesinde uygulamaya konulmasında ulus devletlere ihtiyaç duydukları da açıktır (Wood, 2005:132).

Böylece, neoliberal dönüşümde devletin ekonomiden çekilmesi beklenirken aslında neoliberal dönüşümü gerçekleştirecek aygıt olarak öne çıktığı da görülmektedir. Devlet, yeni ekonomik sistemin uygulayıcısı olarak rol almaktadır. Bu nedenle devletin ekonomiden bağımsız bir olgu olmadığı bunun yerine küresel dinamiklerin destekleyicisi olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.3. Neoliberal Küreselleşme Sürecine Yön Veren Uluslararası Ekonomik

Kurumlar

Neoliberal küreselleşme sürecinde sanayileşmiş ülkeler ile IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının önemli bir rol oynadığı ve bu kuruluşların başta ABD olmak üzere ana hissedarlarıyla yakın ilişki içerisinde oldukları bilinmektedir (Şenses: 2009:239).

Öte yandan, sanayileşmiş ülkeler sahip oldukları ekonomik güçlerinin büyüklükleri ile dünya ekonomisinin gidişatını belirlemekte, işleyiş biçimine yönelik kuralları koymakta ve yönetim ve denetim işlevlerini olarak yerine getirmektedirler. Diğer tarafta ise az gelişmiş ülkeler, merkezin kararlarını ve yaratılan koşulları kendilerine veri olarak almaktadırlar

(Kazgan, 1994:15).

II. Dünya Savaşı'nın sonunda dünyanın en önemli ekonomik ve politik gücü haline gelen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde ekonomik sisteme yön vermek üzere Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) temelleri atılmış ve küreselleşme sürecine ivme kazandırılmıştır (Şahinöz, 2002:2).

IMF ve DB'nin kurulmasını sağlamak amacıyla 1944 yılında Bretton Woods konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonucunda kurulan IMF ve DB'nin temel amaçları ülkelerin dış ticaretle bütünleşmelerini sağlayarak küresel çapta ekonomik büyümenin sağlanmasıdır (Güzelsarı, 2003:24). Ayrıca, IMF dünya finans piyasalarında istikrar sağlanmasını amaçlayarak üye ülkelerin dış ödemeler konusunda karşılaştıkları güçlüklerle çözüm aramıştır. Dünya Bankası önce Avrupa ekonomisinin onarımına, daha sonra ise gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarına finansman desteği sağlamaktadır (Şahinöz, 2002:2).

Uluslararası ticarete hız kazandırılmasının yanında küresel sermaye hareketliliğinin artırılması ve doğrudan yabancı yatırımların sınırlar ötesinde bir seviyeye ulaşabilmesinde Bretton Woods kuruluşlarının etkisi serbest bir ticaret ortamı yaratılmasında aracılık yapmalarından ileri gelmektedir. (Güzelsarı, 2007:14)

IMF, DB ve DTÖ özellikle 1980 sonrası neoliberal dönemde ulusal ekonomilerin belirlenmesinde belirleyici konuma gelmiştir. IMF ve Dünya Bankası ülkelerle birebir anlaşmalarla hareket ederken, DTÖ genel anlaşmalarla ilişki kurmaktadır. Bu kurumlar ülkelerin liberalleşmesine odaklı ekonomi politikaları önermektedir. Mal, hizmet, para, sermaye ve emek piyasalarında giderek artan serbestleşme dünya çapında ekonomik bağımlılık yaratmakta ve ülke politikalarının kendi iç dinamiklerine yoğunlaşmasının önüne geçmektedir. Bu kurumlar, ulusal kalkınma politikalarını gelişmiş ülkelerin kurallarıyla belirleyen uluslararası ekonomik kurumlardır (Şenses, 2004:3).

Çalışmanın bu bölümünde, neoliberal küreselleşme sürecinde neoliberal politikaların dünya geneline yayılmasında önemli rol oynayan IMF ve Dünya Bankası ile sonradan bu kurumlara eklenen DTÖ'den bahsedilmektedir. Bu kurumların üstlendiği görevler ve ülkelerin iktisadi politikalarına etkilerine değinilmesi, uluslararası ekonomik kurumların neoliberal küreselleşme sürecinde aldıkları rolü daha net olarak ortaya koyacaktır.

2.2.3.1. Uluslararası para fonu (IMF)

1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında 45 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen toplantı sonucunda uluslararası ekonomide finansal istikrarı sağlamak amacıyla kurulan IMF'nin varlığına olan ihtiyacı ortaya çıkan tarihsel gelişmelerden birisi 1929 buhranı diğeri de II. Dünya Savaşı'dır. Savaşın ardından tahrip olan Avrupa ülkelerinde savaşın olumsuz etkilerini azaltmak ve uluslararası işbirliğini artırmak Bretton Woods toplantısının amaçlarından biridir. Dünya ekonomisinin yeniden düzenlenmesinde etkin rol alacak olan IMF bu işbirliğini oluşturmak üzere tasarlanan kurumlardan birisidir ve 29 ülke tarafından anlaşmanın imzalanmasıyla 1945 yılında temelleri atılarak 1947'de resmen faaliyetlerine başlamıştır (Kırmızıaltın, 2012:56).

Bretton Woods sonrasında IMF aşağıda yer alan görevleri yerine getirmek üzere faaliyetlerine başlamıştır (Erdoğan, 2000:209):

- i. Uluslararası parasal işbirliğini sağlamak,
- ii. Uluslararası ticareti uyumlu hale getirmek,
- iii. Uluslararası ticareti özendirecek politikalar üretmek,
- iv. Döviz kurlarında istikrarı sağlamak,
- v. Geçici ödemeler dengesinde sorunlara çözüm aramak,
- vi. Uluslararası ödemeler sisteminin serbestleştirilmesi.

IMF'nin resmi internet sitesinde belirtildiği üzere temel olarak izleme, teknik destek sağlama ve borç verme görevlerini yerine getirdiği görülmektedir. İzleme görevi, ulusal, bölgesel ve küresel olarak ekonomik ve finansal politikaların izlenmesi olarak tanımlanırken, teknik destek görevi Merkez Bankası para ve döviz kuru politikası, vergi politikası ve yönetimi ile resmi istatistik desteği sunmayı kapsamaktadır. Borç verme görevi ise; ödeme bilançosunda yaşanan problemlerinin çözümünde yardımcı olmak, bu ülkelerin ekonomilerini istikrara kavuşturmak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak için üye ülkelere kredi imkânı sağlamaktır. Bu görevler arasından borç verme görevi, ulusal ekonomilere doğrudan müdahaleyi mümkün hale getirmektedir (Kırmızıaltın, 2012:57-58).

1970'li yıllardan başlayarak IMF, DB ve Uluslararası Ticari Bankalar finans piyasalarıyla daha yakın bir işbirliği içinde bulunmuş, daha uzun vadeli kredi sağlamaya başlamış ve talep yönetimi yanında arz yönetimine odaklanacak biçimde kurum politikasını değiştirmiştir (Kazgan, 1988:162).

1973'te yaşanan kriz sonrasında sanayileşmiş ülkelerin iktisadi büyüme verileri petrodollara sahip olmayan az gelişmiş ülkelerin üzerinde kısıtlamalara neden olmasıyla finansal piyasalarda istikrarı sağlamak üzere hükümetler, merkez bankaları ve ticari bankalar arasındaki uyumlaşma sürecinde IMF'nin rolü artmıştır. Borçlanan ülkelere yaklaşımın ortaya konması ve ödemelerin gerçekleştirilebilmesine katkı sağlamak amacıyla işbirliğini sağlamak IMF'nin yeni rolü haline gelmiştir (Öztürk, 2006:110-111).

IMF bu dönemde çok uluslu ticari bankaların ödemeleri alması için az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarını belirlemeye başlamıştır. 1980-1984 arası dönemde 60'tan fazla ülkenin IMF ile stand-by anlaşması imzalaması ve bu kapsamda uygun politikaları uygulamaya geçirdiği görülmektedir. Bu bakımdan, IMF'nin kolaylık sağlayan politikalardan ziyade ülkelerin ekonomi politikalarını belirleyen uluslararası bir aktör haline geldiği görülmektedir (Başkaya, 1995:44-52).

1990'lara kadar gizlilik içerisinde hareket eden ve politika önermelerini bu yol ile gerçekleştiren IMF'nin sonraki süreçte ise şeffaflık politikasını benimsediği ve IMF ile anlaşma imzalayan ülkelerin niyet mektupları ile IMF önerilerini açıklamaya başladığı görülmektedir (Öztürk, 2006:112).

IMF ve DB, seksenli yıllardan sonraki süreçte yakın bir işbirliğine giderek kurulmaya çalışan neoliberal uygulamaların belirleyici gücü haline gelmişlerdir. Özellikle IMF, dış borçlanma ile ilgili olarak yeni düzenlemeler getirmiş ve neoliberal küreselleşmenin sağlanmasında ortaya çıkan sapmaları ortadan kaldırmaya yönelmiştir (Sönmez, 1998:453).

Küreselleşme sürecinde IMF'nin dışa açılma, özelleştirme ve deregülasyon gibi politikaları destekleyerek sermayenin uluslararasılaşmasını sağlamıştır. Bu bakımdan, merkez ülkelerin uygulanmasını önerdiği bu politikaların önündeki engellerin kaldırılmasında IMF önemli bir rol oynamıştır. Az gelişmiş ülkelerin merkez ülkelerin önerdiği politikaları uygulamadığı ya da uyum sürecini gerçekleştirememeleri durumunda IMF devreye girmiştir (Sönmez, 1998:528).

Keynesyen refah devleti anlayışının kabul edildiği dönemde kurulan IMF'nin benimsediği politika ve anlaşma imzalayan ülkelere dayattığı uygulamalar değerlendirildiğinde ulus devletlerin neoliberal küreselleşme sürecinin gerekliliklerine göre yeniden yapılanmasını sağladığı görülmektedir. Neoliberal politikaların ulus devletlerde uygulanmasını sağlayan bir başka Bretton Woods kuruluşu ise Dünya Bankası'dır.

2.2.3.2. Dünya Bankası (DB)

Dünya Bankası, kalkınmakta olan ülkelere finansal ve teknik destek sağlayan bir kurum olarak 1944 yılında kurulmuştur. Dünya genelinde 120 ofis ve 10.000 çalışanı olan kurumun temel amacı yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın desteklenmesi olarak belirlenmiştir (Dünya Bankası, Ne Yapıyoruz?)

Bretton Woods toplantısı sonucunda kurulan IMF kadar önemli bir diğer kurum da Dünya Bankası'dır. Bretton Woods ikizleri olarak anılan IMF ve DB özellikle 1980 sonrası neoliberal dönemde gelişmekte olan ülkelerin yapısal dönüşümlerinde etkili olmuşlardır. İki uluslararası ekonomik aktör arasında görev dağılımlarındaki farkın 1980 sonrası dönemde belirsizleştiği görülmektedir (Kırmızıaltın, 2012:68).

Türkiye'nin 1947 yılında üye olduğu DB üyeliği, IMF'ye üye olan tüm ülkelere açıktır. DB, üye ülkelerle ilişkisini kamu kurumları üzerinde kurmaktadır. Bunun altında yatan neden Banka'nın, sadece üye ülke hükümetine veya hükümet garantisi altındaki kamu kurumuna borç verme yükümlülüğünün ana sözleşmesinde yer almasıdır. Diğer neden ise, kurumun çalışmaları esnasında ihtiyaç duyacağı bilgilerin çoğunlukla kamu kurumlarının elinde bulunmasıdır. Üye ülkelere de Banka ile ilişkilerini Hazine, Merkez Bankası veya benzeri mali yönetimin üst düzey kurumlarından biri ile yürütmesi beklenmektedir (Öztürk, 2006:44).

DB kurucu üyeleri ana sözleşmenin imzalanması ile Banka'nın kuruluş amaçlarını ve işleyişini düzenleyen kuralları kabul etmiştir. Bu amaçlar (Kaya, 2008:5-6):

- i. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan çöküntünün düzeltilmesi amacıyla kalkınma ve yeniden yapılan çalışmalara katkıda bulunmak, ülke kaynaklarının imkanlarının verimli geliştirilmesini sağlamak,
- ii. Özel yabancı yatırımları garanti altına almak veya kredilendirme yoluyla desteklemek ve özel sermayenin yetersiz olması durumunda Banka kaynaklarını sunmak,
- iii. Uluslararası ticareti geliştirmek ve ödemeler dengesini sağlamak,
- iv. Başka kanallardan sağlanan kredileri düzenleyerek daha yararlı ve acil projelerde kullanılmasını sağlamak,
- v. Uluslararası yatırımların etkinliğini sağlamak.

Ana sözleşmede yer alan hükümler zaman içerisinde Banka'nın işlevinde yaşanan değişiklikler ile dönüşüm geçirmiştir. İlk kurulduğunda ulusal ekonomilerin yeniden

yapılanması üzerine yoğunlaşan Dünya Bankası zamanla uzun dönemli proje kredisi veren bir uluslararası ekonomik kurum olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Güler 1995:19).

DB, ikizi olduğu IMF ile yakın bir işbölümü tarif etmekte ve IMF'nin makroekonomik politikalarının devam edebilmesinin DB'nin toplumsal ve yapısal politikaları ile gerçekleşebileceğini iddia etmektedir. Bu nedenle, DB görevleri kapsamında faaliyetlerine devam ederken IMF'nin de bu sürece katılımını desteklediği görülmektedir (Bayramoğlu, 2014:88).

Küresel kapitalizmin 1970'lerde yaşamış olduğu krizin ardından 1980'lerde özellikle ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher yönetimlerinin iktidara gelmesiyle zirveye ulaşan neoliberal politikaların programı küreselleşme sürecinin uluslararası aktörleri olan IMF ve DB ile örtüşmektedir. Az gelişmiş ülkelerin borç krizi ve dünyada yaşanan ekonomik kriz yeni dönemin başladığının işaretleridir. Dünya Bankası, Keynesçi politikaları sonlandırmak ve neoliberal söylemin öncülüğünü üstlenmek üzere politikasını makroekonomik müdahalelerde bulunmak üzere değiştirmiş ve borçlarını ödeyemeyen az gelişmiş ülkelere ihracatı artırmaları ve kamu varlıklarını özelleştirmelerini önermiştir (Güler, 1996:81-82).

1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde neoliberal söyleme yönelik eleştiriler getirdiği belirtilen Dünya Bankası ekonomik kalkınmada başarısızlığın sebebi olarak devleti görmüş ve çözüm olarak da devlete yeni bir rol tanımlanmıştır. Önce yönetim sonra da etkin devlet olarak tanımlanan bu yeni rol Dünya Bankası'nın söylemlerinde yer almıştır. Bu bakımdan, 1990 sonrasında neoliberalizmin tasfiyesinden çok yeniden yapılandırmasını önererek katkıda bulunduğu görülmektedir. Dünya Bankası, etkin devlet söylemi ile yönetim modelini ekonomiden kurumsal ve politik boyutları da kapsamak üzere daha da genişletmekte ve neoliberalizmin toplumsal hayatın bütününe içine alacak şekilde yeni bir devlet ve toplum anlayışı getirmektedir (Güzelsarı, 2003a:31-32)

2.2.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) dış ticaret korumacılık anlayışının gümrük tarifeleri ile sınırlı olduğu dönemde bu politikanın etkisinin azaltılması ve ticaret hacimlerinin artmasında önemli katkı sağlamıştır. GATT, iki dünya savaşı arası dönemde korumacı politikaları azaltmayı hedefleyen uluslararası anlaşmayı içeren bir kurumdur. Korumacılık politikalarını azaltmak üzere 1947 yılında Cenevre'de başlayan görüşmeler 1960'lı yıllarda Kennedy Round, 1979'da Tokyo Round ve 1986 yılında Uruguay Round

olarak gerçekleşmiştir (Kazgan, 1988:107).

DTÖ tarafından GATT, 1 Ocak 1995 tarihinde geçerli olmak üzere genişletilmiş ve böylece DTÖ korumacı tedbirler uygulayan ülkelere karşı cezai yaptırımında bulunma hakkını elde etmiştir (Fülberth, 2011:265-275).

1995 yılında resmen çalışmalarına başlayan DTÖ, GATT'den farklı bir yapıya ve görevlere sahip olup, temel farklılıklar şu şekildedir (Turhan, 2006:10):

- i. GATT geçici olarak kurulmuştur. Buna karşılık, DTÖ'nün taahhütleri sürekli bir karakter taşımaktadır.
- ii. GATT kuralları yalnız mal ticaretini kapsarken, DTÖ, hizmet ticaretini ve ticari nitelikteki fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır.
- iii. GATT anlaşması çok taraflı bir araç iken 1980'lerde yeni pek çok anlaşma ilave edilerek, selektif bir yapıya dönmüştür. DTÖ'yü oluşturan anlaşmaların neredeyse tamamı çok taraflıdır ve taahhütleri, üyelerin tamamını bağlamaktadır.
- iv. DTÖ, GATT'a göre, anlaşmazlıkların çözümünde daha hızlı çalışan, otomatik bir mekanizmaya sahiptir.

Ekonomilerin dışa açılması ulusal sınırları geçen mal ve hizmet akımlarından anlaşılmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün faaliyetlerine uygun olarak düzenlenen GATT anlaşmaları ülkelerin uygulamakta oldukları koruyucu bariyerlerin ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır. Uygulanan anlaşma hükümleri sonucunda uluslararası sermaye akımları ve diğer para transferleri günlük ticari işlem tutarlarının ve yeni hizmetler ve mallar üzerindeki gündelik işlemlerin yaklaşık elli katına denk gelmektedir (Jessua, 2015:53).

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üye ülkeler arasındaki ticaretin kurallarıyla ilgilenen tek uluslararası kuruluş olup, amacı ülkelerin ürün ve hizmet üreticilerine, ihracatçılara ve ithalatçılara yardımcı olmaktır. 1947'den beri devam eden Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) görüşmelerinin 1995 yılında sonuçlanması ile DTÖ'nün kurulmasına karar verilmiştir. GATT dışında DTÖ'yü oluşturan anlaşmaların en önemlileri hizmet ticaretini düzenleyen GATS, fikri mülkiyet haklarını düzenleyen TRIMS ve ticaretle bağlantılı yatırım tedbirlerini düzenleyen TRIMS'tir (DTÖ).

DTÖ'nün uluslararası ticari işlemlere dair düzenlemeleri GATT'ın müdahale alanının genişletilmiş halidir. Sadece mal ticareti değil, aynı zamanda hizmet ticareti ve fikri mülkiyet DTÖ'nün düzenlemelerine dahildir. DTÖ'nün mal ticaretine yönelik düzenlemeleri tarım, üretim standartları, ithalat lisansı, sübvansiyonlar ve ithalatı azaltmak amacıyla alınan geçici

önlemleri kapsarken, hizmetlere yönelik düzenlemeleri ise finansal hizmetler, telekomünikasyon, gerçek şahıs eylemi, hava ulaşımı ve taşımacılığı kapsamaktadır (DTÖ, 2007:23).

DTÖ, tek kutuplu dünyada yeni kurulan uluslararası kuruluşların en çok üyeli ve en etkili olanıdır. Ülkeler DTÖ'ye üye olarak iç piyasalarını diğer üye ülkelerden yapılacak mal ve hizmetlerin dolaşımına açılmasına, serbest ticarete getirilen korumacı engelleri kaldırmaya ya da azaltmaya taahhütte bulunmaktadır. Ayrıca, DTÖ uluslararası ticarete konu olacak koşulların belirlenmesinde rol almaktadır. Ülkelerin herhangi bir korumacı politikayı uygulamamaları için yaptıkları düzenlemelere ilişkin bilgi verme ve danışma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu zorunluluğa göre, bir ülke uluslararası standartları temel almayan bir düzenleme yapacağı zaman bu durumu belli bir süre öncesinden DTÖ'ye raporla bildirmek zorundadır. DTÖ'nün diğer uluslararası kuruluşlardan bir başka farkı da onun mahkeme özelliğine ve cezai yaptırım uygulama gücüne sahip olmasıdır. Tahkik sistemi adı verilen bu sistem ile DTÖ dünya ticaretinde yaşanan anlaşmazlıkların çözümünde bir ticaret mahkemesi gibi görev almaktadır. Bir başka ifade ile DTÖ, uluslararası ticarete uygulanacak kuralları belirleyerek bu kurallara uyulup uyulmadığını takip etmekte, üye ülkeler arasında mal ve hizmet dolaşımının serbestleşmesini sağlamaktadır (Bayramoğlu, 2014:93-95).

DTÖ, II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen Bretton Woods toplantısı sonucunda kurulan IMF ve DB kurumları kadar önemlidir. DTÖ, uluslararası ekonominin önemli aktörleri olan bu iki kurumu uluslararası ticaret alanında tamamlayan bir kurumdur ve uluslararası ticarete düzenleme görevini yerine getirmektedir. Ülkelerin kalkınma programları içerisinde yer alan dış ticarete ilişkin konular DTÖ'nün uluslararası ticarete ilişkin verdiği kararlar ile değişebildiğinden bu kurumun ülkelerin kalkınma politikalarını etkileyebildiği söylenebilir (Kırmızıaltın, 2012:72).

Uluslararası ticarete biçim vermek üzere anlaşmalar halinde uygulamada olan GATT ve küresel ticareti kurumsal olarak yönetme görevi üstlenen DTÖ'nün esas amacı ticaretin serbestleştirilmesidir. Dış ticaret faaliyetlerinin artırılmasının önünde engel olan ülke müdahaleleri yapılan düzenlemeler ile kaldırılmış ve bu düzenlemeler "Round" olarak adlandırılan görüşmeler ile uygulamaya konulmuştur. İlk olarak 1947 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen görüşmenin içeriği uluslararası ticarete tarifelerin indirilmesi olmuştur ve bu konuya ilişkin düzenlemeler takip eden diğer görüşmelerin de çıktısı olmuştur. GATT, Uruguay görüşmeleri sonrasında kurumsal olarak faaliyet göstermek üzere yerini DTÖ'ye

bırakmış ve GATT'ın kapsamı sadece mal ticaretine yönelikken DTÖ'nün görev alanı hizmet ticareti ve entellektüel mülkiyete dair düzenlemeleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu bakımdan, DTÖ'nün uluslararası ticarete müdahale alanının daha da genişlediği anlaşılmaktadır (Topçu, 2008:232).

DTÖ, genel olarak aşağıdaki görevleri yerine getirmektedir (Turhan, 2006:10):

- i. DTÖ Anlaşmasını oluşturan çok taraflı ve çoklu anlaşmaları idare etmekte ve gözlemektedir.
- ii. Çok taraflı ticaret görüşmelerinde, üyeler arasındaki müzakereler için bir forum teşkil etmektedir.
- iii. Üyeler arasındaki ticari anlaşmazlıkları, çabuk ve etkili bir şekilde çözecek mekanizmayı sağlamaktadır.
- iv. Üyelerin ticaret politikalarını gözden geçirmekte ve değerlendirmektedir.
- v. Gelişmekte olan ülkelere, uluslararası ticaret sisteminden yararlanmaları için yardım etmektedir.

Küresel ekonomi politikalarının oluşturulmasında tutarlılık sağlamak amacıyla, küresel ekonomi yönetimi ile ilgili olan diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır.

1970'li yılların sonunda aynı amaç doğrultusunda hareket etmekte olan IMF ve Dünya Bankası neoliberal ekonomi politikaların az gelişmiş ülkelere yayılmasında ve neoliberal küreselleşmenin derinleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu iki uluslararası aktör, yapısal uyum politikaları ile özellikle dış ticaretin serbestleştirilmesinde ve özelleştirme sürecinde etkili olmuşlardır. Bununla beraber, yedi yıl süren Uruguay müzakere sürecinin sonunda DTÖ'nün kurulması ile neoliberal küresel düzen için az gelişmiş ülkelerin hareket alanını kısıtlayıcı yeni denetim mekanizmalarına sahip bir aktör daha oluşmuştur (Şenses, 2009:240).

Neoliberalizmin uygulandığı 1980 sonrası dönemde uluslararası ekonomik kurumların rolünün ülkelerin kalkınma politikalarını etkilemek eksenine geçiş yaptığı görülmektedir. Bu kurumların etkinliğinde gerçekleşen bu değişime uygun olarak ülkeler de uluslararası kurumlar ile daha yoğun bir ilişki içerisinde buldukları görülmektedir. Uluslararası ekonomiye yön veren bu kurumların görev dağılımında IMF'nin ülkelerin finansal yapısına yoğunlaştığı, Dünya Bankası'nın üretim yapısıyla ilgilendiği ve kalkınmaya ilişkin söylemleri ile ülkelerin kalkınma politikalarını etkilediği, DTÖ'nün ise uluslararası mal ve hizmet ticaretini serbestleştirmeyi amaçladığı görülmektedir (Kırmızıaltın, 2012:55).

Küresel mal ve hizmet ticaretinin ve üretiminin devamı için gerekli olan esas itici güç tüketicilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Politik demokrasi üzerine inşa edilen sistemlerin görevi yurttaşları her türlü diktatörlüklere karşı korumak olduğu gibi, tüketicilerin mal ve hizmetlere ulaşması için tesis edilen küreselleşmiş neoliberal ekonomik düzende de DTÖ aynı rolü uluslararası düzlemde üstlenmiştir. Küresel şirketlerin ekonomik güçleri ile elde ettikleri avantajları toplum aleyhine kullanmalarının önüne geçmenin yanında hükümetlerin rekabeti bozacak müdahalelerini engellemek ve pazarlara yönelik bu polisliği dünya çapında yaymak DTÖ'nün amacı olmuştur (Jessua, 2015:63).

IMF, DB ve DTÖ'nün görev tanımları ve faaliyetleri değerlendirildiğinde neoliberal iktisadi politikaların ulus devletler tarafından benimsetilmesini sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu uluslararası kuruluşların, yaşanan ekonomik gelişmelere bağlı olarak politika değişikliklerine gittiği anlaşılmaktadır. Neoliberal politikalar da dünya ekonomisinde yaşanan sorunlara cevap veremediği ölçüde değişikliğe uğramıştır. Kabul edilen değişiklikler ile birlikte neoliberal iktisadi politikaların özellikle 1990 yılından itibaren yönetim kavramı altında uygulanmasına devam edilmiştir. Devletin verimliliğini artırmak üzere benimsenen Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim kavramlarına bir sonraki bölümde değinilecektir.

2.2.4. Neoliberal Küreselleşme, Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim

Küreselleşme döneminin ortaya çıkmasının arka planında itici güç olarak teknolojik ilerlemeler, iletişim, haberleşme ve ulaşım alanında yaşanan gelişmeler bulunmaktadır. Teknolojideki bu ilerlemeler birikimin artırılması amacıyla küresel kapitalizm sürecinin başlamasına neden olmuştur. Bu sürecin ideolojik altyapısı ise neoliberalizm veya yeni sağ olarak adlandırılan söylemler ile gerçekleşmiştir.

Devletin iktisadi işleyişindeki dönüşümler, üretim süreçlerinin küreselleşmesi ve dış ticaretin serbestleştirilmesi neoliberalizm ile ilişkilendirilmektedir. Genel anlamda, neoliberalizmin küreselleşmeyi hızlandırdığı ve itici gücü olduğu, bir iktisat politikası veya düzenleme tarzı olarak neoliberalizmin yirminci yüzyılın son çeyreğinde artan küresel bağlantıları yönlendirici unsuru olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, 1973 sonrasında dünyada yaşanan iktisadi gelişmeler, sürecin neoliberal küreselleşme olarak adlandırılmasına ve devletin bu dönemdeki biçiminin neoliberal devlet olarak tanımlanmasına sebep olmaktadır.

Neoliberal (Yeni Sağ) politikalara göre refah devleti; toplumsal ve ekonomik gelişmelerin, bireylerin özgürleşmesinin ve demokrasinin önündeki engellerdir. Bu nedenle, toplumsal refahın artırılması ve demokraside ilerlemenin kaydedilmesi için ülkelerin toplumsal ve kamusal olan hiçbir alan bırakmaması gerektiği savunulmaktadır. Özelleştirmeler ve deregülasyonlar ile devlet minimize edilmeli, üstlendiği rollerde ve sahip olduğu formda bir değişikliğe gidilmelidir (Güler, 1994:18-19). Bu anlayışa göre demokratikleşme ve özgürleşme yolunda devletin dönüştürülmesi gerekmektedir.

Neoliberalizm anlayışı, az gelişmiş ülkelerin yeni dünya düzeninde yer alabilmelerinin demokratikleşmelerine bağlı olduğunu, demokratikleşmenin önkoşulunun ise küresel kapitalist sistem ile bütünleşmekten geçtiğini belirtmektedir. Bütünleşmenin gerçekleşmesi için de az gelişmiş ülkelerin küreselleşme politikaları benimsemeleri gerekmektedir (Akin, 2011:216).

Ulus devletlerin küresel sistem ile bütünleşmesinin neoliberal iktisadi politikaların benimsenmesi ve devlet yapılarının dönüştürülmesi ile sağlanacağı belirtilmektedir. Bu bakımdan, ulus devletler gerekli reformları yapmalı ve işletme tekniklerinin devlet kurumlarına uyarlanması anlamına gelen Yeni Kamu İşletmeciliğini uygulamalıdır.

2.2.4.1 Yeni Kamu İşletmeciliği

Kapitalizmin küreselleşmesi sürecinde geleneksel kamu yönetimi anlayışı da yerini devletin piyasa sistemine dayalı bir biçimde işletme gibi yönetilmesini öneren yeni kamu işletmeciliğine (YKİ) bırakmıştır. Neoliberal küreselleşme sürecinin kamu yönetimine yansımalarından biri de YKİ anlayışının yerleşmesidir. Bu anlayışa göre devlet klasik yönetim alışkanlıklarını terk ederek piyasa mekanizmalarına göre çalışmalıdır. Önceki bölümde bahsedilen deregülasyon, özelleştirme, piyasalaştırma, performansa göre ödeme uygulamalarının somut hale gelmiş, yapısal uyarlama politikalarında öne çıkan “işletmecilik” eğilimi ülkelerin kamu sektörlerinin yapısal, örgütsel ve personel sistemlerini dönüştürerek devleti küresel rekabete hazırlayacak bir model olarak öne çıkmıştır (Güzelsarı, 2003:21).

Geleneksel devlet yönetim modelinin gereğinden fazla bürokratik, verimsiz ve hantal olması nedeniyle eleştirilmesi 1980 sonrası dönemde yeni sağ politikalar ile gerçekleşmiş, kamu yönetimine yansması ise öncelikle “Yeni Kamu Yönetimi” (YKY) formunda olmuştur. Christopher Hood tarafından 1991 yılında Public Administration (Kamu

Yönetimi) dergisinde yayımlanan makalede İngiltere’de 1980’li yıllarda kamu yönetimi alanında gerçekleştirilen reformlar incelenmiştir. YKY’nin işletmecilik üzerinden değerlendirilerek kamu yönetimine daha fazla yansınmasıyla Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) anlayışı doğmuştur (Sözen, 2005:31-65).

Küreselleşme sürecinde devletin yeniden yapılandırılmasının kamu yönetimine yansımalarını oluşturan bir paradigma olarak YKİ terimi ilk defa 1990’larda OECD ülkelerinin kamu yönetimlerinde yaşanan değişimi karşılaştıran Hood tarafından kullanılmıştır (Kerstin, 2002:51, Akt. Akın, 2011:219).

YKİ uygulamaları, “işletmecilik”, “yeni kamu işletmeciliği” veya “piyasa temelli kamu yönetimi” gibi kavramlarla ifade edilerek ilk olarak İngiltere’de Thatcher hükümeti zamanında gerçekleştirilen reformlar ile hayat bulmuş, İngiltere’yi ABD ve Avustralya gibi Anglo-Sakson ülkeler izlemiştir. Geleneksel kamu yönetimine yönelik eleştiriler barındıran YKİ uygulamalarının 1990’lı yıllardan itibaren ise daha geniş bir şekilde dünyaya yayıldığı görülmektedir (Osborne ve McLaughlin, 2002:8).

YKİ, en başında felsefesi ve ilkeleri ayrıntılı bir şekilde belirlenmiş ve kapsamı belirtilmiş bir düşünce veya anlayış olarak doğmamıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra geliştirilen “kamu tercihi”, “işlem maliyeti” ve “asıl-vekil teorisi” kapsamında olan yeni kurumsal iktisat ve özel sektör tarzı işletmecilik anlayışı temelinde oturmaktadır. Yeni kurumcu iktisat anlayışı kapsamında rekabete dayalı, tercih özgürlüğünü sağlayan, şeffaf ve inisiyatif alabilen bir kamu yönetimi anlatılmak istenmektedir. Özel sektör tarzı işletmecilik anlayışı kapsamında ise işletme ilkelerinin kamu yönetiminde yaygınlaşması ifade edilmektedir (Hood, 1991:5; 1995:95-96).

Hood’a (1991: 4-5) göre YKİ’nin unsurları olarak ifade edilen özellikler şunlardır:

- i. Kamu kurumunda yönetici konumunda olanlar gerekli durumlarda inisiyatifi alarak karar alma ve uygulama süreçlerini profesyonelce yönetmelidir.
- ii. Performans ölçümleri yapılarak verimlilik artışı sağlanmalı ve hesap verebilirlik getirilmelidir. Bu işlemler esnasında uygulanacak olan standart yöntemler belirlenmelidir.
- iii. Girdilerden daha önemli olan faaliyetlerin sonucunda elde edilecek çıktı/sonuçlardır.
- iv. Büyük ölçekli kurumlar daha küçük birimler halinde faaliyet göstermelidir.
- v. Kamu sektöründe rekabetin önü açılmalıdır.
- vi. Özel sektör işletme teknikleri kamu yönetiminde de uygulanmalıdır.

vii. Kaynak kullanımını disipline edilmeli, kaynak israfı ve yolsuzlukların önüne geçilmelidir.

Osborne'a (1993: 351) göre ise geleneksel bürokrasi tarafından sunulan hizmetler etkin değildir. Bir kuruluşun günümüz şartlarında etkin olması, kuruluşun kendi ayakları üzerinde durabilmesi, hesap verebilirliği yerine getirmesi, değişime açık olması ve devamlı şekilde verimini artırması gerekmektedir. Böylece, günümüz şartlarına uygun olarak devletin girişimci olması istenmektedir.

Osborne ve Gaebler'e (2005: 347-349) göre, YKİ, devletin Weber'in bürokrasi modeline göre örgütlenmesine karşı çıkararak belirlediği temel ilkeler şunlardır:

- i. *Katalizör Devlet*: Devletin kamu sektörü, özel kuruluşlar ve toplumsal kuruluşlar arasındaki ilişkilerde yol gösterici olması,
- ii. *Kamu Yönetiminde Toplumsal Sahiplik*: Bürokrasinin kontrolü vatandaşlar tarafından gerçekleştirilecektir.
- iii. *Rekabetçi Devlet*: Kamu sektörü tekeli anlayışa göre değil özel sektördeki gibi rekabetçi anlayışa göre faaliyet gösterecektir.
- iv. *Misyonu Olan Devlet*: Kamu kurumlarının önceden belirlenmiş misyon, hedef ve stratejilere sahip olması gerekmektedir.
- v. *Sonuç Odaklı Devlet*: Girdiler yerine sonuçlara önem verilecektir.
- vi. *Müşteri Odaklı Devlet*: Kamu kurumlarınca hizmet sunulanların müşteri olarak görülmesi gerekmektedir.
- vii. *Girişimci Devlet*: Kamu kurumları, para harcamaktan çok kazanmaya odaklanmalıdır.
- viii. *Geleceği Öngören Devlet*: Proaktif önlemler alınarak sorunların ortaya çıkmasının önlenmesi, sorun ortaya çıktıktan sonra çözülmesinden daha iyidir.
- ix. *Piyasaya Bağlı Devlet*: Piyasa mekanizmasının işleyiş unsurları kamu yönetiminin dönüşümünde belirleyici olmalıdır.
- x. *Merkezi Olmayan Devlet*: Otoritenin dağıtımı ve yerleşmenin özendirilmesi, hiyerarşik yapı ve düzenlemeler yerine katılımcılığın sağlanması gereklidir.

YKİ temelli reformlar, neoliberal savları öne süren yeni sağcı hükümetler ile uygulamaya konmuş olmasına rağmen başka anlayışlara sahip hükümetler tarafından da sürdürüldüğü görülmektedir. YKİ'nin geniş kapsamda kabul görmesinin nedeni olarak bu anlayışın ideolojik boyutundan arındırılarak teknik bir konu olarak ele alınmasıdır. Özelleştirme, yerleşme ve deregülasyonlar çağdaş ve etkin bir kamu yönetiminde olması gereken uygulamalar olarak görülmüş, politik bir uygulamadan çok evrensel düzeyde geçerli iyi bir yönetim modeli olarak kabul edilmiştir. Bu model, klasik kamu yönetiminin

sorunlarını çözecek teknik bir yaklaşım olarak kabul edildiğinden kamu yönetimine işletme tekniklerini getirmesi bakımından oldukça etkili olmuştur (Akın, 2011:223). Bir başka ifade ile YKİ, yeni sağın refah devletine yöneltmiş olduğu eleştirilere bir çözüm olarak kamu yönetimindeki yansımalar ve ulus devletin dönüşümüdür (Canpolat, 2010:9).

Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımı ile gerçekleştirilen politikaların yeni sağ ve neoliberalizmle çok büyük oranda uyumluluk gösterdiği ve uygulama bütünlüğü olduğu belirtilmektedir. Devletin minimize edilmesi, özelleştirme, rekabetin artırılması ve benzeri uygulamaların gerçekleştirilmesi, devlet sisteminin yeni sağ anlayışa göre yapı değişikliğine uğraması bakımından tutarlılık olduğu görülmektedir. Minimal ve etkin bir kamu yönetimi sisteminin tesisi için gerekli uygulamalar yeni kamu işletmeciliğinde yer almaktadır (Sönmez, 2000:25).

Güler (2003: 95-100) ise 1980'lerin başında geleneksel kamu yönetiminin yerini kamu işletmeciliğine bıraktığını, 1990'ların sonlarında ise YKİ yaklaşımının kamu yönetimi olarak değiştiğini belirtmektedir. YKİ yaklaşımı bir dönüşüm geçirerek kamu yönetimi haline gelmiş, YKİ'nin geliştirdiği devletin piyasa koşullarına göre dönüşmesi anlayışının yönetişime zemin hazırlamıştır.

2.2.4.2 Neoliberal küreselleşme ve yönetişim

Özelleştirmelerin yapılması, toplumsal refahı sağlayan sosyal güvenlik sisteminin tasfiyesi ve diğer uygulamalar ile devletin sosyal politikalardan el çektilmesi sonucunda neoliberal politikalar kısa bir dönem içerisinde tıkanma noktasına gelmiştir. Birikimi artırma amacıyla bir sermaye stratejisi olarak dünya genelinde yaygınlaştırılan bu politikalar az gelişmiş ülkelerde toplumsal refahın gerilemesine yol açmıştır. İktisadi gelişmelerde beklenenin gerçekleşmemesi toplumsal tepkiyle birleşerek neoliberal politikaların sorgulanmasıyla sonuçlanmıştır (Bayramoğlu, 2014:110).

Neoliberal küreselleşme sürecinde devletlerin benimsediği politikalar ekonomik faaliyet alanlarının yalnız özel girişime bırakılması anlamına gelmemektedir. Bunun yerine, yeni "etkin devlet" rolü ile kamu hizmetlerinin de daha etkin olarak yerine getirilmesi gerekmektedir (Tokathıoğlu, 2005:115).

Neoliberal politikaların sorgulanmasının sonucunda varılan noktada devletin küçülürken aynı zamanda dümen tutma rolünü üstlenmesi, bir başka ifade ile yol göstermesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Devletin karar alma ve hizmetlerin sunumunu

gerçekleştirmesinde, sürecin gereksinimlerini belirlerken farklı bir anlayış ile hareket etmesi gerekmektedir (Güzelsarı, 2003:23)

Neoliberal politikalara getirilen eleştirilerin sonucunda neoliberalizmin ifade ettiği minimal devlet anlayışı 1990'lı yıllardan itibaren yönetim olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Kamu, özel, devlet ve devlet dışı, ulusal ve uluslararası kurumların söylemleri ve uygulamalarıyla geniş bir alan bulan yönetim, karar alıcı aktörün yalnız devlet olmadığı etkileşimli bir mekanizmayı ifade etmektedir (Güzelsarı, 2003:21).

Yönetim kavramının ortaya çıkması ve uygulama alanında kendine yer bulması neoliberal küreselleşme sürecinde devlet formundaki dönüşüm ile doğrudan ilintili olduğu belirtilmektedir. Kamu harcamalarının azaltıldığı ve sosyal refaha yönelik politikalardan vazgeçildiği anlayışta devlet minimize edilmektedir. Devletin bu dönüşümünde, kendisine verilen ağırlık azaltılarak karar alma süreçlerine diğer örgütlü grupların katılması sağlanmaktadır (Akın, 2011:217).

1990'larda yeni bir kavram olarak literatüre giren yönetimin içeriğinde demokratik reformlar görülmektedir. Ekonominin yeniden şekillendirildiği bu dönemde devletin rolü yeniden tanımlanmış ve altyapısı yönetim kavramına dayandırılmıştır. Demokratikleşme, hesap verme, şeffaflık, çoğulculuk, katılımcılık gibi ilkeler üzerine temellenen yönetim devletin yeniden tanımlanmasında kullanılmıştır (Kırmızıaltın, 2012:71).

Yönetimin ilkeleri belirlenmiş olsa da kavramın kendisi muğlak bir anlam taşımaktadır. Kavramın yaygın kullanımının ve kabulünün bir nedeni de anlamın muğlaklığından kaynaklanmaktadır. Kavram, her yönetsel eyleme, sürece ve yapıya ilişkin olarak kullanılmakta sadece devlet yönetimi veya bürokrasi ile sınırlı kalmamaktadır. Bu farklı kullanımların sonucunda kavram etrafında küresel yönetim, yerel yönetim, kamu yönetimi, şirket yönetimi, demokratik yönetim, ekonomik yönetim gibi yeni yazın alanları da oluşmuştur (Bayramoğlu, 2014:112).

Liberal anlayışı savunanlar tarafından yönetimin kamu kesiminde kullanılması ile az gelişmiş ülkelerdeki zayıf devlet yapısının iyileştirilmesi sonucunda görülen iktisadi ve toplumsal sorunların ortadan kalkacağı savunulmaktadır. Neoliberal politikaların önerdiği devleti küçültmek yerine yönetimin ilkelerine uygun olarak yeni bir devlet inşası ile az gelişmiş ülkelerin devlet yapısının güçlendirileceği düşünülmüştür. Kamu kesimi için yeni bir örgütsel planlama ve yönetim anlayışı ile uygulama kabiliyeti güçlü hükümetler ve devletlerin yaratılacağı önerilmiştir (Fukuyama, 2005:58).

Yönetişimin kamusal alana geçişi ise devletin ekonomideki rolünün kısıtlanmasını savunan yeni sağ anlayışın bu politikaları yerel yönetimlerde uygulaması ve uluslararası kurumların yapısal uyarılma politikaları ile devletin yeniden yapılanmasında küreselleşme sürecini kolaylaştırmak adına siyasal bir reform olarak devletlere önermesi olmak üzere iki yoldan gerçekleşmiştir (Güler, 1999)

Devlet, toplum ve piyasa arasında bir denge kurarak devlet ve toplum arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılacağını öne süren yönetim kavramı kalkınmayı sürdürmeyi, insani gelişmeyi ve toplumsal özerkliği sağlamayı hedeflemektedir. Yönetişimin temel önermeleri beş başlıkta toplanabilir. Bunlardan ilki, ekonominin kural ve kurumları ile siyasetten arındırılması ve böylece kaynak tahsisindeki yanlışlıklar ile yolsuzlukların bertaraf edilmesidir. Diğerleri kamu yönetiminin piyasa kurallarına göre düzenlenmesidir. Piyasa, gereklilikleri ve kuralları ile yaratıcı ve geliştirici özelliklere sahiptir. Bu bakımdan devlet aygıtının örgütlenme biçimi ve işleyişi bakımından piyasa kurallarına göre işletilmesi devletin etkinliğini artıracaktır. Yönetişim kavramının üçüncü önermesi devletler arasındaki ilişkilerin bağımsızlık ilkesi yerine karşılıklı bağımlılık ilkesi doğrultusunda organize edilmesi gerekliliğidir. Yerelleşmenin küreselleşme ile birlikte yürütülmesi, yerel ölçekli ekonomilerin küresel ekonomiye daha kolay entegre olabilmesi bakımından önemlidir. Kavramın dördüncü önermesinde merkezi gücün yerel güçlere dağıtılması bir gerekliliktir. Son olarak da, kalkınma ve yönetim arasındaki ilişkide ulusal müdahaleciliğin ve kapalı ekonominin bulunmadığı bunun yerine piyasayı merkeze alan ve katılımı öngören bir önerme yer almaktadır (Bayramoğlu, 2014:114)

Yönetişim kavramı, yerel ve ulusal düzeyde kalmanın ötesinde küresel düzeydeki yönetim süreçleri için de kullanılmaktadır. Yönetişimin uygulanmasındaki önemli küresel aktörler olarak IMF, Dünya Bankası, DTÖ, Dünya Ekonomik Forumu ve AB kurumları ile birlikte çok uluslu şirketler de görülmektedir (Tokatlıoğlu, 2005:117). Bu küresel şirket ve kurumlar neoliberal politikaların bir ileri boyutu olan ve devletin karar alma süreçlerinde ağırlık merkezinin kaydırılmasını sağlayan aktörler olarak ulus devletlere güçlü bir baskı yaratabilmektedir.

Yönetişim kavramının ilk kez kullanımı Dünya Bankası raporlarında görülmüş, daha sonra AB kuruluşları da kavramı kullanmaya başlamışlardır. Buradan anlaşılacağı üzere yönetişimin kamu kesimine girişi de küreselleşme sürecinde gerçekleşmiş ve bu süreç ile doğrudan ilgilidir. Küresel yönetim kavramının da ilk olarak 1995 yılında küresel sorunların çözümü için Küresel Yönetişim Komisyonu'na hazırlanan Küresel

Komşuluğumuz adlı raporda yer aldığı bilinmektedir. Küreselleşmenin hızlandırılmasında yönetişimin ilkeleri ve önermeleri önemli bir rol oynamaktadır. (Falk, 2004:144).

Küreselleşme sürecinde, ulus devletin kurumlarında ve işleyişinde meydana gelen değişikliklerin tanımlanmasında kullanılan son kavramın yönetim olduğu görülmektedir. Yönetişim ilkelerinin kabul edilmesiyle, devletin ekonomiyi düzenleme rolünde toplum ve piyasa ile birlikte karar vermesi ve dengeyi devlet, toplum, piyasa üzerinde kurması sağlanmıştır. Devletler arasındaki ilişkilerin ise karşılıklı bağımlılık ilkesi üzerinden kurulması ve küreselleşme olgusunun devlet mekanizmasında kök salması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda, neoliberal iktisadi politikaların önerdiği minimal devlet anlayışının ilave ilkelerle birlikte yönetim kavramı altında varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Küresel sermaye birikiminin artmasını sağlamak amacıyla, neoliberal paradigma ile devletlerde yaşanan değişimlerin yönetim ile sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Devlet, neoliberal küreselleşme sürecinde yönetim kavramı altında ekonomide alacağı düzenleme rolünü de etkin bir şekilde yerine getirmelidir. Bu nedenle, kamu yönetiminin piyasa kurallarına göre düzenlenmesi ve devlet etkinliğinin artırılması talep edilmiştir. Yeni Kamu İşletmeciliği ile kamu yönetiminin piyasa kurallarına göre modernize edilmesi, uluslararası rekabete hazır hale gelmesi ve işletmecilik kuralları ile yönetilmesi beklenmektedir.

Devletin ekonomideki rolü ve kurumlarının faaliyet alanlarının ne olması gerektiğine ilişkin belirlenen politikaların IMF, DB ve DTÖ ile ulus devletler üzerinde uygulamaya konulduğu görülmektedir. Küresel ticaretin serbestleşmesi, üretim faktörlerinin geçişkenliğinin artması, devletler arası ilişkilerin yoğunlaşması ulus devletlerin yapısal reformlar yaşamasını gerektirmektedir. Bu reformlar uluslararası ekonomi kurumları aracılığıyla farklı kanallardan ulus devlet ve kurumlarına nüfuz etmektedir.

Neoliberal küreselleşme süreci ve küresel ticaretin serbestleştiği 1970 sonrası dönemde yapısal reformların ulus devletlere etkileri farklı hızda ve büyüklükte gerçekleşmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, neoliberal küreselleşme sürecinde Türkiye’de ticaretin serbestleşmesi bakımından yaşanan değişikliklere kısaca değinilmiştir. Bununla birlikte, küresel ticaretin serbestleşmesinde teknik altyapı olarak gerekli olan standardizasyon ve uygunluk değerlendirme politikalarında da Türkiye’de yaşanan gelişmeler açıklanmıştır.

3. NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ VE TEKNİK ALTYAPININ TESİSİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

Çalışmanın bu bölümünde, 1970'li yılların ortasına kadar geçen süreçte küresel kapitalizmin yaşamış olduğu krizin bir sonucu olarak İngiltere ve ABD'de iktidara gelen Thatcher ve Reagan hükümetleri döneminde ortaya çıkan Yeni Sağ anlayış ile ortaya çıkan paradigma değişimi ve Fordist birikimi güvence altına alan Keynesyen Refah Devleti uygulamalarının yerini alan neoliberal politikalar bağlamında Türkiye'de yaşanan iktisadi politikadaki değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, bir kamu kurumu olarak sınırları çizilmiş görev, yetki ve sorumluluk alanı içerisinde faaliyet gösteren Türk Standardları Enstitüsü'nün küreselleşme sürecinde neoliberal politikalar bağlamında yaşadığı dönüşümü ortaya koymayı amaçladığından, neoliberal politikaların bu sınırlar içerisinde Türkiye'nin iktisadi politikalarına yansımalarına yer verilmiştir.

Bu bölümde ilk olarak, 1980 yılı öncesinde Türkiye'de uygulanan iktisadi politikalara yer verilmiş, 24 Ocak kararları ile uluslararası gelişmelerin ekseninde Türkiye'de yaşanan neoliberal paradigma değişimi anlatılmıştır.

Sonraki bölümde ise küresel ticarete teknik altyapı olarak kabul edilen standartlar ve standartlara uygunluğu ifade eden uygunluk değerlendirme politikaları bağlamında Türkiye'de yaşanan değişikliklere yer verilmiştir. Türk Standardları Enstitüsü'nü doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bu değişiklikler, neoliberal politikalar kapsamında bu kurumda yaşanan değişimlere ışık tutması bakımından önem taşımaktadır.

3.1. Neoliberal Küreselleşme Sürecinin Ticaretin Serbestleşmesi Kapsamında

Yansımaları

Türkiye'nin tarihsel süreçte ekonomi alanında uyguladığı politikalara bakıldığında, kuruluş döneminde liberal politikalar izlerken dünya ekonomisinin durgunluğa girmesine neden olan 1929 yılındaki Büyük Buhran'dan itibaren ekonomide yaşanan uluslararası gelişmelere paralel olarak daha korumacı ve devlet ağırlıklı iktisadi politikalara geçiş yaptığı görülmektedir. 1980'e kadar uygulanan ithal ikameci iktisadi politikaları takiben de 24 Ocak kararları ile neoliberal politikalara geçiş yapıldığı görülmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Türkiye'nin kuruluşundan itibaren neoliberal paradigmanın benimsendiği 24 Ocak kararlarına kadar geçen sürede yaşadığı ekonomik gelişmelere, neoliberal paradigmaya geçişi temsil eden 24 Ocak kararlarına ve neoliberal iktisadi politikaların uygulanmasını sağlayan uluslararası ekonomi kurumları ile ilişkilerine değinilecektir.

3.1.1. 1980 Öncesi Dönemde İktisadi Politikalar ve Ticarete Serbestleşme

Türkiye ekonomisi, kuruluş yıllarında dışa açık bir görünüm sergilemektedir. Ekonomideki dışa açıklığın temel nedeni aşırı derecede dışa bağımlı bir ekonomik yapıya sahip olunmasıdır (Şahin 2009: 43-44). Dışa açık bir ekonomi politikasının uygulanmasının bir diğer nedeni 1916'da imzalanan Osmanlı Gümrük Tarifeleri'nin Lozan Antlaşması'nın hükümleri gereğince beş yıl süreyle geçerli kalmasıdır. Bu nedenle, 1929'a kadar gümrük tarifelerinde bir artış gerçekleştirilememiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003:5).

1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile Türkiye'de sanayi makinelerine gümrük vergisi muafiyeti getirilmiştir. Lozan Antlaşmasında yer alan bu hükmün 1929'da süresi geçmiş ve bunun yerine gelen tarifeye tüm tarım makine, araç ve gereçleri gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. 1929 tarifesinde ulaştırmada kullanılan araçlara ve ülke içerisinde üretilemeyen sanayi maddeleri üzerindeki vergi oranları da önceki döneme göre düşürülmüştür. Bununla beraber, yeni tarife ile özellikle iplik, kumaş, şeker, un ve diğer gıda maddeleri ile deri ve ağaç ürünleri, çimento gibi gelişmekte olan yerli sanayi alanlarında ithalatı önleyerek yerli üretim imkânlarının geliştirilmesi amacıyla yüksek vergi oranları getirilmiştir (Tezel, 1994:162).

1930 ve 1931 yıllarında iç ekonomiye yönelik müdahale önlemleri alınmazken dış ticarete sıkı denetimlerin uygulandığı görülmektedir (Boratav, 2006:67). 1929 yılından ortaya çıkan ekonomik bunalım diğer ülkeler gibi Türkiye'yi de olumsuz etkilemiş ve 1931 yılında ithalata kota konulması ve ihracatın denetlenmesi hakkında kanun ekonomi politikasında korumacılığın ilk adımları olarak değerlendirilmektedir. 1933-1938 dönemini kapsayan I. Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı ile devletin iktisadi hayata fiilen girdiği görülmektedir. Bu planın, bir kalkınma planı olmasından daha çok devletin sanayi alanında yatırım programı olduğu değerlendirilmektedir (Buluş, 2003:46). I. Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı'nın sona ermesini takiben II. Sanayi Planı oluşturulmuş olmasına rağmen

II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle bu plandan vazgeçilerek "İktisadi Savunma Planı"na geçilmiştir (Uludağ ve Arıcan 2003: 7-15).

1933 yılından itibaren Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir konuma sahip olan diğer ülkelerle ikili ticaret anlaşmaları yapılarak gümrük tarifelerinde karşılıklı indirimler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin ithal ikameci sanayileşme politikasına uygun bir dış ticaret politikası uyguladığı bilinmektedir (Tezel, 1994:167-174).

II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1940-1946 yılları arasında geçen dönem ise ekonomik açıdan devletçilik ve savaş ekonomisinin geçerli olduğu yıllardır. Bir milyondan fazla kişi silah altına alınmış, üretim ve tüketim hacminde ciddi bir daralma meydana gelmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003).

Türkiye ekonomisinin 1946 sonrasında giderek artan dışa bağımlılık özellikleriyle klasik kapitalist gelişimden farklılık gösterdiği görülmektedir. Bağımlılığın artmasına neden olan diğer ülkelerle geliştirilen ekonomik ilişkiler 1947 yılından itibaren sürekli olarak artan dış ticaret açıkları nedeniyle zaman içerisinde değişmiştir (Boratav, 2005:214).

Özellikle 1950'den itibaren giriş yapan yabancı sermaye ve dış yardımlar yeni bir tüketim sistemi oluşturması ve izlenen ekonomik gelişme politikasının ithal girdi kullanımına dayanması 1946'dan sonra görülen ithal mallarına olan talebin artmasına neden olduğu belirtilmektedir. Bu bakımdan, 1946 yılından itibaren ithalat önündeki fiyat ve miktar sınırlamalarının kaldırılmasıyla ithalatta bir artış yaşandığı görülmektedir. İthalat miktarlarındaki bu artış 1953 yılına kadar sürmüş bu yıldan itibaren ithalata tekrar sınırlar getirilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2005:119-120).

İthalata getirilen sınırlamalara rağmen, kronik dış ticaret açıkları durdurulamamış ve açıklarla ilerleyen ekonomik gelişme süreci 1961 yılında Türkiye'ye yardım etmek üzere OECD tarafından kurulan konsorsiyumla denetim altında tutulmuş, 1968'den itibaren IMF aracılığıyla devalüasyon ve dış ticaret rejiminin liberalleşmesi yönünde etkiler başlamıştır (Boratav, 2005:128).

4 Ağustos 1958'de alınan bir dizi iktisadi kararlar ile ekonomik istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomik istikrar programının kapsamında temel olarak TL'nin devalüe edilmesi, ithalat önündeki engellerin yumuşatılması, ihracatın hızlandırılması ve artırılmasına yönelik önlemler, para arzının ve bütçe harcamalarının kısılması, Kamu İktisadi Teşebbüs (KİT) ürün ve hizmetlerinin fiyatlarının yükseltilmesi konuları yer almaktadır (Kepenek ve Yentürk 2005:122).

Dünyada ve gelişmekte olan birçok ülkede uygulanan ithal ikameci politikalar Türkiye’de de 1960 ve 1970’li yıllarda temel ekonomik kalkınma stratejisi olarak yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Bu dönemde, ağır sanayi ve sermaye mallarında yurtiçi üretim kapasitesini artırmayı amaçlayan büyük kamu yatırımları hedeflenmiştir. Türkiye’nin uyguladığı ithal ikameci stratejinin önemli ölçüde ithal hammaddelere dayandığı bilinmekte olup, 1973’de meydana gelen petrol krizinden sonra Türkiye’nin dış ticaret hadlerinin bu nedenle kötüleşmeye başladığı görülmektedir (TCMB, 2002:5-6).

1970 sonrası Türkiye ekonomisinin makroekonomik yapısına bakıldığında 1970-1976 arası dönem ithal ikameci sanayileşmenin ikinci evresi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde ülke ekonomisinin yoğun olarak üretim mallarında kullanılan ara mal ve temel tüketim mallarının sanayisinde yurt içi ikamesi gerçekleşmekte ve kamu sektörünün öncülüğünde bir yatırım programı uygulanmaktadır. Ayrıca, ithal malları ile rekabetin güçlendirilmesi için ulusal sanayinin kota ve yüksek tarife oranları ile korunduğu görülmektedir. Devlet, ulusal ekonomide mal ve işgücü piyasalarına kamu işletmeleri ve yatırım tercihleri ile yoğun bir biçimde müdahalede bulunmaktadır. Bu politikalar, 1977 yılına kadar birikimi sağlamış ancak bu yıldan başlayan döviz finansman ve ödemeler dengesi krizini engelleyememiştir (Yeldan, 2001:38).

Dünya genelinde yaşanan ekonomik gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de 1977’de ekonomik istikrar önemli ölçüde bozulmuş, bu durum üretimi olumsuz yönde etkileyerek ürün yetersizlikleri karaborsaların oluşmasına neden olmuştur (Kazgan, 2009:115). 1977’den itibaren iyice hissedilmeye başlanan ekonomik sorunlar sonucunda uygulamaya konulan 1977 ve 1978’deki ekonomik istikrar tedbirleri hedeflenen sonuçlara ulaştırmamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2005:296-297).

Özetle, Türkiye’nin kuruluş yıllarında liberal iktisadi politikaların benimsediği, 1930 yılından itibaren ithal ikameci politikaları geçiş yaptığı görülmektedir. 1946 yılından itibaren giderek daha fazla dışa bağımlı bir ekonomiye sahip olan Türkiye’de durdurulamayan dış açıklar sonucunda uluslararası ekonomi kurumları ile ilişkiler başladığı anlaşılmaktadır.

Dışa bağımlılığı azaltmak üzere, uluslararası ekonomi kurumlarının belirlediği politikalar, istikrar tedbirleri olarak uygulamaya alınmaya başlanmıştır. Bunun başka bir örneği olarak 24 Ocak 1980 kararları, Türkiye’nin neoliberal paradigmaya geçişinde ve küresel ticarete daha fazla entegre olarak ticaretin serbestleşmesini sağlaması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları ve Neoliberalizme Geçiş

Türkiye’de uygulamaya konulan Karma Ekonomi ve Planlı Kalkınma gibi yaklaşımlara II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyada yaygınlaşan Keynesçi “Talep Yönlü İktisat” politikaları çerçevesinde geçilmiştir. Bu yaklaşımlar ile devlete ekonomik düzene sınırlı müdahale hakkı verilmiş ve sistemin de başarılı olduğu görülmüştür. 1980 sonrası dönemde ise, Türkiye’nin ihracat yapısının büyük oranda ithalata bağılı olduğu görülmüştür. İhraç edilen malların üretiminde ithal girdiler kullanılması, Türkiye’nin dış ticaret açığının da artmasına neden olmuştur. 1973’ten sonra ithalatın daha fazla pahalılaşması ve ithalat sonucunda üretilen ürünlerin ihracata yönelik üretilmemiş olması artan döviz ihtiyacına yol açmıştır (Özel, 2011:89).

1980 tarihinden itibaren Türkiye’de, ticaretin serbestleşmesine ihtiyaç duyulmuş, bu amaçla önemli adımların atıldığı görülmüştür. Uluslararası alanda yaşanan neoliberal devlet anlayışının ve bu paradigmanın ürettiği iktisadi politikaların benzeri Türkiye’de uygulanmıştır. Özellikle, 24 Ocak kararları ile ithalatın serbestleştirilmesine yönelik adımlar atılırken ihracatın artırılmasına yönelik çalışmalara da başlanmıştır. İthalatı ve ihracatı artırıcı bu düzenlemeler, Türkiye’de yaşanan siyasal ve ekonomik krizlerin sonucunda gerçekleşen rejim değişikliğinde uygulamaya alınmıştır.

1980’de askeri yönetim ilan edildiğinde 12 Eylül günü Kenan Evren tarafından yapılan ilk halka hitap konuşmasında yeni rejimin hedeflerinden birinin dışa dönük bir kalkınma stratejisi olduğu belirtilmektedir. Askerler ile başlayan ve sivil hükümet ile devam eden 80’lerde daha önce ithal ikameci sanayileşme stratejisi nedeniyle bozulan fiyat dengelerini düzeltmek üzere liberal piyasa ekonomisinin kurulması hedeflenmiştir (Buğra, 2013:206).

Türkiye’nin dışa açılma ve ticari alandaki serbestleşmesinde 1980 yılında alınan 24 Ocak kararları ayırım noktası olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten önceki dönemde ithal ikameci politikalar da dâhil olmak üzere farklı politikaların uygulandığı dönemler yaşanmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinden sonraki süreçte ise, ithal ikameci sanayileşme politikası yerine ticari serbestleşmeye geçilmiş, ithalat ve ihracat önündeki engellerin kaldırılmasının gerçekleştiği görülmüştür (Özel, 2011:76).

Ocak 1980 reform paketi ile kısa dönemli istikrarın sağlanmasının yanında ulusal ekonominin özel sektörün öncülüğünde sürdürülecek pazar ekonomisi güçlerine bırakılması sağlanmıştır. Sektörel önceliklerde de değişme gerçekleştirilerek, ihracata yönelik imalat sanayi ve ticari hizmetler daha fazla önem kazanmıştır (Yeldan, 2001:44).

İhracata dayalı sanayileşmeye yönelik önemli adımların atıldığı 24 Ocak 1980 kararlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Uludağ ve Arıcan 2003, 47-48):

- i. İthalatın serbestleştirilmesi,
- ii. TL'nin aşırı değerlenmesine son veren gerçekçi esnek kur uygulamasına geçilmesi,
- iii. İhracatın ve yabancı sermayenin teşviki, ihracata finansman ve sigorta konularında kurumsal destek sağlanması,
- iv. Sübvansiyonların kademeli olarak azaltılarak uygulanan fiyat kontrollerinin kaldırılması,
- v. Faiz oranlarının serbestleştirilmesi,
- vi. TL'nin devalüe edilerek dolar karşısındaki değerinin düşürülmesi.

Dış ticaret bakımından ithalatta serbestleşmenin sağlanması, ihracata teşvik sisteminin getirilmesi ve döviz kurlarında ılımlı seviyede devalüasyonları barındıran esnek kur sistemi dönemin niteleyici özellikleridir. İthalatı yapılacak ürünlerde miktar kontrolleri veya kotalar kaldırılmış ve gümrük tarifeleri indirilmiştir. Bununla beraber, indirilen tarifelerde keyfi uygulamalara yol açan fon sisteminin yaygınlaştığı görülmektedir. Yerli sanayinin korunması için gerçekleşen faaliyetlerin bu yıllarda azaldığı bilinmektedir (Boratav, 2005:155).

24 Ocak kararları ve sonraki yıllarda bu kararları destekleyen iktisat politikası uygulamaları ile 1980'den başlayarak ihracatın önemli ölçüde arttığı görülmektedir. İhracatın artmasında önemli rol oynayan etkenler arasında ücret ve maaşların enflasyon seviyesinin altında tutulması, ihracatı artırıcı teşvikler ve Orta Doğu ülkelerinin petrol fiyatlarında meydana gelen artışlar sonucunda satın alma gücünün artması ve Türkiye'nin bu komşu ülkeler ile dış ticaret hacmini artırmaya yönelik girişimleri gösterilmektedir (Şahin 2009: 409-410).

İthalatın serbestleştirilmesi amacıyla uygulanan politikalar 1981 yılındaki ithalat programı ile başlamıştır. Gümrük vergileri oranı ortalama olarak %76,3 seviyesindeyken 1984'te yapılan değişiklikler ile %48,9'a düşürülmüştür. İthalat kotaları tarife dışı engellere kaydırılarak dünya ekonomisine daha uyumlu bir dış ticaret politikası izlenmiştir. İthal yasak malların sayısı yaklaşık olarak 1.800'den 459'a düşürülmüş, yapılan diğer düzenlemeler ile uyuşturucu, silah ve bunların girdileri olan ürünler dışında ithali yasak olan mal kalmamıştır. İthal iznine bağlı malların sayısı 1984'te 100 iken önce 1988 yılında 33'e indirilmiş, 1990'da ise ithali izne bağlı malların listesi tamamen kaldırılmıştır (Şahin 2009: 422-423).

Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin serbestleşmesiyle ithalat miktarları üzerinde denetim bu yıllarda iyice zayıflamış ve hızlı ihracat artışları gerçekleşmesine rağmen dış ticaret açığı daraltılamamıştır. Ekonomide bu seyrin 1980'li yıllar boyunca devam ettiği görülmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak istikrar programları Türkiye'de ithalat miktarlarının frenlenmesi yerine artmasına yol açmıştır. Şöyle ki, politikaların uygulamaya konulduğu 1980 yılında bir önceki yıla göre ithalatın %56 oranında artış gösterdiği bilinmektedir (Boratav, 2005:161).

1980 dönüşümü yurt içi talebe dönük ve dış ticarete koruma rantları ile beslenen ulusal sanayiinin öngördüğü iktisadi birikim biçimlerinin nitelik değiştirmesine yol açmıştır. Bu tarihten itibaren devletin düzenleyici olarak rol aldığı, daha dolaylı bir transfer ve kaynak aktarımı mekanizmasının devreye sokulduğu yeni bir büyüme ve birikim modelini geliştirmiştir. Devlet aygıtı da iktisadi işlevleri, idari etkinliği ve yükümlülükleri bakımından yeniden düzenlenmiştir (Yeldan, 2001:25).

Neoliberal politikalar ile devletin minimize edilmesi, ekonomiye müdahalesinin azaltılması ve koruma politikalarıyla yaratılan imkanların tasfiye edilmesi amaçlanmış ve Türkiye ekonomisinde 1980 yılını izleyen süreçte bu neoliberal savların uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir (Boratav, 2005:172).

Neoliberal paradigmanın önerdiği şekilde Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-1983 döneminde alınan kararlar ile başlamış ve 1989-1990 döneminde tamamlanmıştır. Bu süreçte öncelikle mal piyasaları dış pazarlara açılmış ve ticaret kotalarının koruması altındaki ithalat rejimi serbestleştirilmiştir. Döviz kurunun yüksek bir devalüasyonu takiben esnekleştirilmesi ve dolaylı teşvikler ile birleştirilmesi sanayii ürünlerinin ihracata yönlendirilmesini sağlamıştır. Devam eden süreçte, ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleriyle bütünleşmesi sağlanarak Türkiye ekonomisinin 1990'lı yıllara tam olarak dışa açık bir ekonomi ile girmesi mümkün olmuştur (Yeldan, 2001:25).

24 Ocak kararları ile uygulamaya konulan neoliberal program sadece bir istikrar programı özelliği taşımamakta, uluslararası sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla pazarlanan ve hem içte hem de dışa karşı piyasanın serbestleştirilmesi ile uluslararası ve yerli sermayenin emeğe karşı daha da güçlü konuma getirilmesi hedefleri etrafında yapısal uyumun gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. 24 Ocak Kararları, 1970'li yıllarda IMF'nin, uluslararası alanda yaşanan tıkanma koşulları altında bulunan az gelişmiş ülkelere önerilen

istikrar politikaları ile Dünya Bankası'nca önerilen tipik yapısal uyum programlarının bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Boratav, 2005:148-149).

Yapısal uyarılama programları altında önerilen politikalar ile yapılmak istenen sanayileşmek değil bunun yerine makro istikrarın ve borçların ödenmesinin sağlanmasıdır. İhracatı artırmak üzere dış ticareti serbestleştiren, devalüasyonla fiyat avantajı yaratmaya çalışan politikalar önerilirken borçların ödenmesi ve makro istikrarın sağlanması amacıyla harcamaları kısma ve özelleştirme önerilmiştir (Şenses, 2003:113). Devletin ekonomiye müdahalesinin kötü görülmesi ve liberalleşmenin artmasına yönelik bu politika önermeleri az gelişmiş ülkelere IMF tarafından stand-by anlaşmaları ile, Dünya Bankası tarafından ise yapısal uyarılama kredileri aracılığıyla sunulmuştur (Başkaya, 2004:140).

Az gelişmiş ülkeler borç krizi nedeniyle uluslararası ekonomi kurumlarına bağımlı kalarak anlaşmalar yapmakta ve anlaşmaların gereği olarak politikaları uygulamaktadırlar (Şenses, 2003:113). Önceki dönemde uygulanan sanayileşme odaklı ve korumacı ulusal burjuvazi yaratan politikaların tasfiye edilerek yeni bir batımerkezli anlayış temsil eden kalkınma programı ve bu programa uygun olarak benimsenen neoliberalizmin en belirgin özelliği uluslararası ekonomik kurumlar vasıtasıyla ulusal ekonomilerin yönetilmesi ve kalkınma programlarının biçimlendirilmesidir. Bir başka ifade ile yeni dönemde uygulamaların etkinliği uluslararası kurumlar bağlamında düşünülmektedir (Şenses, 2004:17).

Bu yıllarda uygulanan politikalar, örgütlü işçi sınıfının yanında memur maaşlarına, emekli ikramiyelerine, kıdem tazminatlarına da etki yapmıştır. Bunun yanında tarım alanında destekleyici politikaların da önemli ölçüde gerilediği görülmektedir. Üretilen sanayi ürünleri ile dünya piyasalarına girilmesi temelinde dış ticaret politikasının şekillenmesi gerçekleşmiştir (Boratav, 2005:151-152).

1981-1987 arası dönemde Türk ekonomisinde ithalat korumaları kaldırılarak dışa açılma ve dünya ekonomileriyle mal ve finans piyasalarında bütünleşmeye gidilmiştir. 24 Ocak kararları ile başlayan bu neoliberal dönüşümde ulusal ekonominin birikiminde ve kaynakların dağılımında pazar fiyatlarının belirleyici hale gelmesi ve mal ve hizmet ihracatını artırmaya yönelik yoğun bir devlet desteği ile sürdürülen dışa açılma stratejisi benimsenmiştir. Bu politikalar ile imalat sanayiinin ihracat pazarlarına yönelmesine öncelik verilmiştir (Yeldan, 2001:39).

Küresel kapitalizm, Washington Uzlaşısı ile neoliberal savları az gelişmiş ülkelere dayatmada ve bu savları sermaye grupları ve yöneticileri nezdinde kabul ettirmede başarılı olduğu görülmektedir. Sovyet tipi rejimlerin dağılması da korumacı ve müdahaleci kalkınma modelinin uygulanmasından vazgeçilmesinde etkili olmuştur. Dönüşü olmayan küreselleşme süreci söylemi emperyalizmin yerini almış ve “Başka Seçenek Yoktur” (There is No Alternative – TINA) sloganı küresel seviyede yaygınlaşmasına ve müdahale eden, planlayan, koruyan iktisadi politikaların unutulmasını sağlamıştır (Boratav, 2005:212).

Genel olarak neoliberal iktisadi programın uygulanmasının 24 Ocak kararları ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamdaki politika değişiklikleri özellikle vergi sistemi ve dış ticaret değişimi alanlarında yapılmış olup, ihracatın teşviki ve dış ticaretin liberalizasyonu alanlarında önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Gümrük vergilerinin Ağustos 1989 kararları ile azaltılmasıyla ithalat rejimi büyük ölçüde serbestleştirilmiştir (Buğra, 2013:214).

24 Ocak 1980 kararları ve ülke ekonomisine etkileri, yeni bir ekonomi yönetimi anlayışı ile gelen daha serbest, dışa açık ve ihracatı öne çıkaran uygulamaların Türkiye’de uygulanmasını sağladığından yoğun bir tartışma konusu olmuştur. Aynı süreçte, dünya çapında neoliberal politikaların da uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Dünya ekonomisinde yaşanan dönüşümle Türkiye’deki dönüşümün aynı anda gerçekleşmesi Türkiye’de dönüşümün hangi seviyede içsel veya dışsal faktörler ile gerçekleştiğini belirsiz kılmaktadır (Kırmızıaltın, 2012:15).

Dış ticaretteki serbestleşme Avrupa Birliği ile 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasına kadar devam etmiştir (Boratav, 2005:172). 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşması, 24 Ocak kararları ile başlayan ticari serbestleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır (Tonus, 2007:193).

1980 yılı öncesinde Türkiye’deki ekonomik programa bakıldığında karma modelin benimsendiği görülmekle birlikte, artan dış ticaret açığının kapatılması için uluslararası ekonomi kurumlarının tavsiye ettiği politikalar uygulanmıştır. Bu nedenle, 1980 öncesi dönemde Türkiye ile bu kurumlar arasındaki ilişkilerin başladığı görülmektedir.

24 Ocak kararları da Türkiye’nin uluslararası ticarete eklemlenmesini sağlamak ve ihracata dayalı büyüme modelini benimsemek amacıyla aldığı kararlardır. Bu bakımdan, neoliberal politikaların Türkiye’de uygulanmasını sağlamak üzere alınan ekonomik tedbirlerin devamı niteliğindedir.

Bir sonraki bölümde, uluslararası ekonomi kuruluşları ile Türkiye arasındaki ilişkiler özellikle ekonomide istikrar tedbirlerinin alınması ve neoliberal politikaların Türkiye’de uygulanmasını sağlaması bakımından ele alınmıştır.

3.1.3. Uluslararası Ekonomi Kuruluşlar ile Türkiye Arasındaki İlişkiler

Türkiye dünyadaki diğer pek çok ülke gibi uluslararası ekonomi kurumlarının önerdiği reform politikaları ile ekonomik alandaki liberalleşmesini sağlamıştır. Bretton Woods kuruluşlarının ekonomik alanda Türkiye üzerindeki etkilerinin, borç krizi dönemlerinde daha da arttığı bilinmektedir. Türkiye, IMF’ye 1947 yılında üye olmasına rağmen kuruluş ile olan ilişkileri 1970’li yılların sonlarında girmiş olduğu borç krizi ile artmıştır. IMF’ye göre Türkiye’nin krizden çıkışı için uygulaması gereken istikrar ve uyum programları bu kuruluş ile yapılan anlaşmalar sonucunda Türkiye’ye sunulmuştur (Şahin, 2008:63).

Türkiye’nin, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi 1970’li yıllarda dış borcu sürekli artmıştır. 1975 yılında toplam 4.724 milyon dolar olan dış borç, 1977’de 11.439 milyon dolara çıkmıştır. Türkiye’nin artan dış borcunun vade yapısına bakıldığında 1975’teki borcun %24,2’si kısa vadeli iken 1977’de bu oranın %57,9’a ulaştığı görülmektedir (Kazgan, 2006:106).

Borçlanmaya bağlı bir politika izleyen Türkiye, girmiş olduğu borç krizini atlatabilmek için IMF ile 1978 yılında iki yıllık bir stand-by anlaşması imzalamıştır. IMF ile yapılan anlaşma sonucunda borçların ertelenmesi mümkün olmuş ise de borç miktarının artmaya devam ettiği ve kriz ortamından çıkılacağını gösterir bir gelişme olmadığı görüldüğünden stand-by anlaşması bir yıl sürmeden feshedilmiştir. Artan borç krizi nedeniyle benzer süreç 1979 yılında tekrar yaşanmış, imzalanan stand-by anlaşması aynı yıl içerisinde askıya alınmıştır (Ekzen, 2009:84-90).

IMF ülkelere verdiği krediler öncesinde koşulluluk kriterleri belirlemektedir. Bu mekanizma, Türkiye ile olan ilişkilerde de aynı şekilde uygulanmış ve Türkiye’nin IMF’den kredi almasının bir koşulu olarak kamu reformlarını gerçekleştirmesi talep edilmiştir. Türkiye, IMF tarafından önerilen reform programını uygulamayı “niyet mektupları” ile taahhüt ederek talep ettiği krediyi bu kuruluştan alabilmiştir (TCMB, 1999).

1973-1979 döneminde Türkiye’nin borçlarının giderek artması sonucunda yeni bir ekonomi politikasına geçiş yapılmış ve devletçi, içe dönük ve sanayileşmeyi öne alan önceki uygulamalardan vazgeçilerek ithalatın serbestleştirildiği, ihracatın vergi teşvikleri ile

desteklendiği, ücretlerin baskı altına alındığı, fiyat kontrollerinin kaldırıldığı ve KİT'lerin mal fiyatlarını serbestçe belirlediği bir ekonomi politikasına geçilmiştir. Ekonomi politikalarında yaşanan bu değişim, 1980 yılında 24 Ocak kararları ile gerçekleştirilmiştir. Bu kararların uygulanmasında IMF ile 1980-1985 dönemini kapsayan üç stand-by anlaşması ve DB'den alınan beş yapısal uyarılama kredisi önemli etkenlerdir (Kırmızıaltın, 2012:129-130).

1980'li yıllara kadar geçen süreçte Türkiye ile DB arasındaki ilişkilere bakıldığında, DB'nin reel sektördeki somut faaliyetleri kredilendirdiği görülmektedir. 1980 sonrasında ise Mali ve Kamu Yönetimi Uyarılama Kredisi, Ekonomik Reform Kredisi, Kamu Mali Yönetim Kredisi gibi krediler ile daha çok Türkiye'nin kamu örgütlenmesine yönelik krediler verdiği, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve yerel yönetim konularında Türkiye'ye destek verdiği görülmektedir (Şahin, 2008:63).

Dünya Bankası tarafından önerilen yapısal uyum politikaları 1980-1986 arasında yoğun bir şekilde uygulanmış, sonraki süreçte ise ihracatın teşviki, ticaret dengesinin sağlanması, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve sektörel uyum politikaları ile devam edilmiştir. Mali sektör, tarım, enerji, sağlık ve eğitim gibi alanlar DB tarafından izlemeye alınmıştır (Güler, 2005:313).

IMF ve DB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin ekonomik alanda yaşanan kriz dönemlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. IMF'den alınan krediler karşılığında ve imzalanan stand-by anlaşmaları kapsamında Türkiye'den kamu reformu paketlerini uygulaması talep edilmektedir. Dünya Bankası ise Türkiye'nin küresel ticarete eklemlenmesini sağlamak üzere yapısal uyum politikaları önermiştir. DB'dan alınan krediler ile Türkiye'nin kamu örgütlenmesinde reformlar yapılmış ve yerel yönetim konularında projelerin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

3.2. Küresel Ticaretin Teknik Altyapısı: Standardizasyon ve Uygunluk

Değerlendirme Politikaları

Türkiye uygulamaya aldığı neoliberal iktisadi programlar ile ihracata dayalı büyüme modelini benimsemiş ve sanayisini küresel rekabete uygun hale getirmeye çalışmıştır. Korumacılık politikalarından vazgeçerek ithalatın ve ihracatın artması için gerekli düzenlemeleri uygulamaya almıştır. Uluslararası ekonomi kuruluşlarının önerdiği dış ticarete yönelme politikaları kendisine stand-by anlaşmalarında, ekonomik istikrar

tedbirlerinde ve 24 Ocak kararlarında yer bulmuştur. Neoliberal politikaların uygulanması sonucunda Türkiye daha fazla dış ticaret yapan bir ülke konumuna gelmiştir.

Dış ticareti azaltmak amacıyla ithalatta vergileri artırmak, kota getirmek veya belirli ürünlerin ithalatını yasaklamak bilinen korumacılık politikalarıdır. Türkiye'nin bu uygulamalardan vazgeçerek dış ticaretini serbestleştirme yönünde kararlar aldığı görülmektedir. Bunun yanında, ithalata konu ürünlerin insan ve çevre sağlığı, güvenliği için taşınması gereken asgari şartların belirlenmesi çalışmaları da devletlerin korumacılık politikalarında bir araç olarak kullanılmaktadır.

Dış ticarete konu ürünlerin insan ve çevre sağlığı ile güvenliği ve kalitesi için taşınması gereken asgari şartları belirleyen teknik belgelere standart adı verilmektedir. Standartlarda belirtilen şartlara ticareti yapılan ürünlerin uygun olup olmadığının tespiti için test ve belgelendirme faaliyetleri yapılmaktadır. Bu faaliyetler, uygunluk değerlendirme faaliyetleri olarak adlandırılmaktadır. Standartların hazırlanması anlamına gelen standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetleri dış ticarete ürünlerin ve hizmetlerin kalitesini ortaya koyması bakımından küresel ticaretin en önemli teknik desteği haline gelmiştir.

Ürünler, hazırlanan ulusal ve uluslararası standartlara göre test edilerek belgelendirildiklerinde dış ticarete tercih edilen ürünler haline gelmektedir. Bunun yanında, devletlerin zorunlu hale getirdikleri standartlarda belirlenen kriterler uygun ürünlerin o devletin pazarına girmesine sağlamaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, küresel ticaretin serbestleştirilmesi, hükümetlerin rekabeti bozucu ve mal-hizmet ticaretini yavaşlatıcı müdahalelerde bulunmasının uluslararası ekonomik kuruluşlarca engellenmesi ile ulus devletlerin bu anlamdaki gücünün zayıflatılması sonucunda önemli hale gelen standartlar ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerine ilişkin Türkiye'de gerçekleşen değişikliklere değinilecektir.

3.2.1. Kalite Altyapısı, Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme

Uygulamaları

Günlük hayatımızın önemli bir parçası haline gelen bilgisayar, otomobil veya cep telefonu gibi araçlar için bir parçaya ihtiyacımız olduğunda uygun parçayı alarak kullanmaya başlarız. Bugün bizim için sıradanlaşan bu süreç 16. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan ve 19. yüzyılın başında tamamlanan bir standardizasyon sürecidir. Bu süreçte, sadece mal ve hizmetlerin üretimi değil yönetim sürecinin kendisi de

standartlaşmıştır. Günümüzde yönetim yazınında tartışılan hemen her konu ya bu süreci güçlendirmek ya da ortaya çıkan sorunları gidermek suretiyle yine standartlaşma sürecini dolaylı olarak güçlendirmeye yöneliktir (Dikmen, 2011:29-30).

Standartlar olarak adlandırılan yeni kurallar bütününün getirilmesiyle insan aklının üzerine yeni ve insansız bir akıl kurarak bunu başarabildiği ölçüde yönetimin başarılı olduğu kabul edilmektedir. 17. yüzyıl liberallerinin yasalar yoluyla yapmaya çalıştıklarının da bu olduğu görülmektedir. İktidarda olanın keyfi kurallarından insanın kurtarılması insanın özgürleştirilmesi olarak değerlendirilmiştir. İnsanlar eliyle yaratılan ama tüm insanları bağlayan, değiştirilmesi zor kurallar bütününün toplumsal yaşamın merkezine oturtulması istenmiştir. Bu bağlamda, makineli üretim sürecinin sonucunda ve modern iktidarların yasalar yoluyla üretmeye çalıştığı standardizasyon süreci ve modern yönetim anlayışı iktidarın standartlaştırılması ve kurallara bağlanması üzerinden yükselmektedir (Dikmen, 2011:30-31).

Neoliberal küreselleşme sürecinde, devletler arasındaki mal ticareti artarken hem üretim süreçlerinin, hem ürünlerin hem de devletlerin yönetim anlayışının standartlaşmasının sağlandığı görülmektedir. Bu bakımdan, kuralları belirleyen belgeler olarak standartların neoliberal paradigmanın hâkim olduğu günlük hayatımızda önemli belgeler haline geldiği anlaşılmaktadır. Devletlerin küresel ticaret ile bütünleşmesi çerçevesinde, standartlaşma altyapısı için gerekli düzenlemeleri ve yapısal değişiklikleri yaptığı görülmektedir. Türkiye’de dek kalite altyapısının tesisine yönelik gerekli çalışmalar yapılmış ve planlanan değişikliklere kalkınma planlarında yer verilmiştir.

3.2.1.1. Ulusal bildirim sistemlerinin tesisi

Devletlerin küresel ticarete mal hareketlerinin sağlanmasında uluslararası standartları kalite, sağlık ve güvenliğin asgari şartlarını belirlemede kullanmaktadır. Standartlar, ürünlerin bir devletin pazarına uygun ürün olarak girmesini sağlarken belirlenecek kriterler ile ürünlerin haksız olarak pazara girişinin de engellenmesine de neden olmaktadır.

ISO, IEC ve ITU uluslararası standardizasyon kuruluşları olarak hazırladıkları standartlar ile küresel ticaretin teknik altyapısını oluşturmaktadır. Standardizasyon çalışmalarına yön veren, standardizasyon sürecinin ilke ve kurallarını belirleyen asıl aktör olarak da DTÖ ön plana çıkmaktadır.

Devletlerin, neoliberal küreselleşme sürecinde standartları ticareti serbestleştirme yönünde değil de korumacılık politikasının bir aracı olarak kullanmasını engellemek üzere DTÖ gerekli mekanizmaların kurulmasını sağlamaktadır.

Gümrük vergilerinin düşürülmesi, kotaların veya sınırlamaların kaldırılması ve korumacılık politikalarından vazgeçilmesi yönünde faaliyetler göstererek ülkelerin dışa açık ekonomi politikalarını benimsemelerinde önemli rol oynayan uluslararası ekonomik kurumlarından DTÖ, teknik düzenlemeler, standartlar ve uygunluk değerlendirme prosedürleri ile ülkelerin tarife dışı engel olarak tanımlanan teknik engeller ile iç pazarlarını yeni bir korumacılık yöntemi ile kapatabildiklerini belirtmektedir. Bu teknik engelleri bertaraf etmek üzere DTÖ, ticaretin serbestleştirilmesi ve çok taraflı ticaretin geliştirilmesi için faaliyetlerini yürütürken uluslararası standardizasyonun genel kurallarını belirleyerek işleyişini de düzenlemektedir. İyi uygulandığında iç pazarda tüketicileri kalitesiz ürünlerden koruyan, insan ve çevre sağlığına zarar verecek ürünlerin kullanılmasını engelleyen standart, teknik mevzuat ve uygunluk değerlendirme prosedürleri, uygun olmayan bir şekilde uygulandığında uluslararası ticareti engelleyici veya yavaşlatıcı bir etkiye de sahip olabilmektedir. DTÖ, Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TTE) ile bu politikaların meşru hedefleri içerisinde kalması ve uluslararası ticaretin uyum içerisinde yürütülmesini sağlamayı hedeflemektedir (Algan, 2015:107-108).

Standartların küresel ticarete mal ticaretinin önünde engel oluşturmayacak şekilde belirli ilkeler dâhilinde hazırlanması ve hazırlanan standartların ticareti yavaşlatmaması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması DTÖ'nün sorumluluk alanı kapsamında bulunmaktadır.

Ülkelerin, standart hazırlama, uygunluk prosedürlerini belirleme ve teknik mevzuat oluşturma süreçlerinde uluslararası ticareti yavaşlatıcı etkiye neden olacak keyfi uygulamaların önüne geçilmesi hedefiyle imzalanan TTE Anlaşması gereğince üye ülkelerin Bilgi ve Bildirim Merkezi kurma yükümlülükleri bulunmaktadır. Türkiye'de bu görevi yerine getiren Ekonomi Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü, bildirim sisteminin işleminde temel platform olarak Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi'ni kurmuştur (Ekonomi Bakanlığı, 2015).

Böylece, DTÖ üyesi ülke olarak yükümlülüğü olan Türkiye'nin teknik engel oluşturabilecek düzenlemelerini henüz taslak aşamasındayken diğer ülkelere bildirmesi sağlanmış, ilgili tüm tarafların taslak düzenlemeler hakkında görüş bildirmesini ve yapılan

bu yorumların dikkate alınarak gerekli değişikliklerin yapılmasına imkân sağlanmışır (Teknik Engel Nedir, 2015).

Türkiye, DTÖ üyesi olarak yükümlülüklerini yerine getirerek küresel ticaretini etkilemesi beklenen yıllık standart hazırlama programlarını paylaşmakta ve uygulamaya alınacak standartlar ve teknik düzenlemeler hakkında bildirimlerini yapmaktadır. Türkiye'nin uluslararası anlaşmalardan gelen yükümlülükleri, küresel ticareti etkileyebilecek noktada gerçekleştirilecek faaliyetlerde daha şeffaf olmasını ve belirli sınırlar içerisinde hareket etmesini gerektirmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'nin AB ile imzaladığı anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler de ekonomi alanında gerçekleştirilen faaliyetlere belirli sınırlar getirmekte veya AB üyesi ülkeler ile ticarete bazı serbestliklerin tanınmasını sağlamaktadır.

AB ile entegrasyon sürecinin temelinde ülke iç pazarının AB pazarı ile bütünleşmesi ve malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest bir şekilde geçiş yapması bulunmaktadır. Bunlar arasından malların serbest dolaşımının sağlanması amacıyla her türlü gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının ve diğer tarife dışı engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, malların serbest dolaşımı alanındaki AB mevzuatına uyumunu Gümrük Birliği Anlaşması ile üstlenmiştir (Uyanusta, 2006:7).

AB, ticarete teknik engellerin önlenmesi ve Avrupa iç pazarında ülkeler arasındaki ticareti daha hızlı ve kolay hale getirmek üzere 98/34/EC Bildirim Yönetmeliği Direktifi'ni ve 98/48/EC Tadil Direktifi'ni yayınlamıştır. Bu direktifler, teknik mevzuat ve standartların AB genelinde bildirim mekanizmasını tesis etmektedir. Ülkelerin, hazırladıkları teknik mevzuat ve standartları, direktiflerde belirtilen yöntem ve sürelerle uygun olarak Avrupa Komisyonu'na iletmeleri yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu mekanizma ile ülkelere karşılıklı olarak bilgi sahibi olma imkânı sunulmakta ve ticarete teknik engel oluşturabilecek konuların AB kurumlarında incelenmesi sağlanmaktadır. Genel olarak, AB ve ulusal standardizasyon kuruluşları bu direktif kapsamında bildirimleri toplamak ve Avrupa Komisyonu'na iletmek konusunda tanınmış organlardır (Algan, 2015:134).

Bu kapsamda, AB üyesi ülkeler düzenlenmemiş alanda hazırladıkları mevzuat taslaklarını 2002 yılından başlayarak önce 98/34/EC sayılı direktifte belirtilen mekanizmaya 9 Eylül 2015 tarihinden itibaren ise bu direktifin yerini alan 2015/1535 nolu direktife ve 2/97 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'nda (OKK) yer alan yapıya uygun olarak Türkiye'de bu konuda yetkilendirilmiş olan Ekonomi Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü'ne iletmekte ve buradan diğer ilgili kurumlara dağıtımını

gerçekleşmektedir. Karşılıklılık esasına dayalı olarak Türkiye'nin düzenlenmemiş alandaki teknik mevzuat taslaklarını Avrupa Komisyonu aracılığıyla üye ülkelere bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. 4703 Sayılı Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun ve Teknik Mevzuatın ve Standartların Türkiye ile AB Arasında Bildirime Dair Yönetmelik kapsamında belirlenen yapı içerisinde bildirim sistemi çalışmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, Teknik Engel Nedir?).

Söz konusu yönetmeliğe göre, TSE'nin, yeni bir standardın hazırlanması, tadili veya revizyonunda Avrupa Komisyonu'nu, Avrupa standardizasyon kuruluşlarını ve diğer ulusal standardizasyon kuruluşlarını bilgilendirmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün istisnası bir uluslararası standardı veya Avrupa standardını uyumlaştırması olarak tanımlanmaktadır. Standart taslakları, AB üye ülkelerinde yerleşik tarafların yorumlarının alınabilmesini teminen TSE tarafından basılabilmektedir. TSE, bir Avrupa standardının kabul edilmesi ile birlikte, uyumlaştırmanın aksine hareket etmesi ve bu alanda yeni bir standart yayınlaması da ilgili yönetmelik ile engellenmiştir (Teknik Mevzuatın ve Standartların Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Bildirime Dair Yönetmelik).

Küresel ticareti etkileyen teknik dokümanlar olarak standartların hazırlanması ve yayınlanmasından sorumlu kuruluş olan TSE'nin bu görevini yerine getirirken Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve üyelikleri nedeniyle belirli kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Devletlerin uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla ilişkilerinin üyelikler yoluyla yoğunlaştığı ve devletlerin birbirlerine bağımlılıklarının uluslararası ticaret ile arttığı neoliberal küreselleşme sürecinde ticarete belirli kuralların getirildiği görülmektedir. Bu kurallar, gerek devletler arası anlaşmalar gerekse de bölgesel birlikler ve uluslararası ekonomi kurumların üyelik sözleşmelerinden kaynaklanmaktadır.

3.2.1.2. Türkiye kalite altyapısının güçlendirilmesi projesi

AB ile Dış Ticaret Müsteşarlığı 2002-2007 yıllarında 53 milyon Euro kaynak ayrımı ile Türkiye'de kalite altyapısının desteklenmesi amacıyla bir çalışma yürüterek Türkiye ve Avrupa arasındaki ticarete teknik engellerin kaldırılması ve Gümrük Birliği ile başlatılan taraflar arasındaki malların serbest dolaşımının desteklenmesi hedeflenmiştir (İKV, Türkiye'de Kalite Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi).

AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) programlaması çerçevesinde teklif edilen ve Avrupa Komisyonu tarafından 5,5 milyon Euro ile finanse edilen TKAG Projesi 3 Mayıs 2010 tarihinde resmi olarak başlamıştır. 2012 yılına kadar devam eden projenin amaçları aşağıda verilmektedir (TSE, 2010:66-67):

- i. Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamındaki taahhütlerinden biri olan AB teknik mevzuat uyumunun desteklenerek Türkiye ile AB arasında malların serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması,
- ii. Ulusal kalite altyapısının unsurları olan akreditasyon, standardizasyon, metroloji/kalibrasyon alanlarında en iyi altyapıya sahip olan AB ülkelerine eşdeğer seviyeye çıkarılması,
- iii. Piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetlerinin yanı sıra ithalat denetimlerimizin daha etkin hale getirilmesidir.

Daha önce gerçekleştirilmiş olan TKAD projesinde olduğu gibi ülke kalite altyapısına ilişkin ülke durumunun belirlenmesine yönelik ülke raporları hazırlanmıştır. Bahse konu ülke raporları, kalite altyapısından sorumlu kamu kuruluşlarının strateji belirleme ve planlama çalışmalarına katkıda bulunmasının yanında ülkenin AB müktesebatına uyumu konusunda yıllık bazda hazırlanan İlerleme Raporlarının Malların Serbest Dolaşımı başlığı için referans kaynak niteliği taşımaktadır (TSE, 2010).

3.2.1.3. Dış ticarete risk esaslı kontrol sistemi (TAREKS)

Özellikle 1980 yılından itibaren dışa açık büyüme politikasını benimsemiş ve küresel ekonomiye entegre olma yolunda ciddi adımlar atılmış olan ülkemizde, standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanında da önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar genel olarak mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesi için yeni korumacılık politikalarının minimize edilmesi ile ilgilidir. Bu kapsamda, yeni korumacılık politikalarından biri olan teknik standartların ve bu standartlara uygunluk denetimlerinin yapılarak belgelendirilmesinin daha hızlı gerçekleştirilmesi ve ithalata konu ürünlerin gümrüklerde daha az süre bekleyerek ülkeye giriş yapmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Dış Ticarete Risk Esaslı Kontrol Sistemi (TAREKS) ithalat ve ihracat denetimlerinin risk esaslı yapılmasını sağlayan web tabanlı bir yazılım olup güvenlik, kalite ve standartlara uygunluk açısından üreticiyi ve tüketiciyi korumayı amaçlamaktadır. TAREKS'ten önce ithalat ve ihracattan önce her partinin fiziki olarak denetlenmesi süreci gerçekleştirilirken

web tabanlı bu sistem ile birlikte riskli ürünler belirlenerek fiziki denetimler bu ürünler üzerine yoğunlaştırılmaktadır. Riskli ürünler oyuncak, tıbbi cihaz, telsiz ve telekomünikasyon terminal ekipmanları, piller, yapı malzemeleri ve kişisel koruyucu donanım ekipmanları gibi ürünleri kapsamakta ve Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan Dış Ticarete Standardizasyon Tebliği ile bu ürünler kapsama alınmaktadır (TAREKS, 2015)

TAREKS ile ürünlerin ithalatının gerçekleştirilmesi süreçlerinde, firmaların TAREKS sistemini kullanmak üzere yetkilendirdikleri kişi veya kişiler, e-imzaları ile sisteme ithal etmek istedikleri ürünlere ilişkin bilgileri girmektedirler. Ürün, sistemde riskli bulunan ürün grupları arasında yer alması durumunda, o konuda uygunluk değerlendirmesi yapabilecek uygunluk değerlendirme kuruluşlarından birine yönlendirilmekte ve uygunluk değerlendirme süreçleri gerçekleştirilmektedir. Önceki dönemde ithalatı yapılacak her ürünün fiziki denetimleri TSE tarafından yapılmakta iken TAREKS ile birlikte yalnız riskli ürünlerin ve Uygunluk Değerlendirme Kuruluşları ve Onaylanmış Kuruluşlar Yönetmeliği'nde belirtilen tanıma uygun uygunluk değerlendirme kuruluşlarının belgelendirmesi ile gerçekleştirilebilmektedir.

Bu sistem, ithal edilen tüm ürünlerin denetime tabi tutulması yerine risk esaslı değerlendirme ile belirlenen ürünlerin denetlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, denetime tabi ürünlerin kontrollerinin yalnız TSE tarafından değil, diğer uygunluk değerlendirme kuruluşları tarafından da yapılmasını sağlamıştır. Önceden daha uzun süren uygunluk değerlendirme süreçleri TAREKS ile birlikte ortalama 19 saate indirilmiştir. 2014 yılı başı itibari ile yaklaşık 25 bin firma adına 35 bin kişi TAREKS'i kullanmakta ve sistemin faaliyete geçtiği 29 Aralık 2011 tarihinden 2013 yılı sonuna kadar yaklaşık 2 milyon ürün güvenliği ve ticari kalite denetimi başvurusu değerlendirilirken, 18 bin güvensiz ürünün Türkiye sınırlarından geçişine de izin verilmediği belirtilmektedir. Ekonomi Bakanlığı tarafından başlatılan TAREKS, Avrupa Kamu Yönetimi Enstitüsü (EIPA) tarafından 2013 yılında, TÜSİAD ve Türkiye Bilişim Vakfı (TBV) tarafından 11'inci eTR yarışmasında "Kamudan İş Dünyasına e-Hizmetler" kapsamında ödül almıştır (İGB, TAREKS Ödül Aldı).

TAREKS ile birlikte ürünlerin ithalat ve ihracat işlemlerinde bürokrasi ve kırtasiyecilik azaltılmış ve uygunluk değerlendirme süreçlerinde belirgin bir düşüş meydana gelmiş ve risksiz ürün gruplarında yer alan ürünler de sınırları doğrudan geçmeye başlamıştır. Bu bakımdan TAREKS ile ticaretin önündeki teknik engellerin risksiz olarak belirlenen ürünler için kaldırıldığı görülmektedir. Ayrıca, TAREKS sistemi ile birlikte,

pazara girecek ürünlerin daha kısa sürede işlemlerinin tamamlandığı ve uygun görülen ürünlerin pazara girmesine imkan sağlandığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, ithal edilen ürünlerin gümrükteki denetimlerinin bir kamu kurumu olarak TSE yerine özel işletme olarak faaliyet gösteren diğer uygunluk değerlendirme kuruluşlarına verilmesi sürecin etkinliğinin artırılması hedefiyle gerçekleşmiştir. Böylece, ulus devlet kamu kurumunun yürüteceği faaliyetler, özel kuruluşlar tarafından daha hızlı ve etkin olarak yürütülmesi benimsenmiştir. Özel kuruluşlar sayesinde ürünlerin denetimlerinin daha hızlı yapıldığı ve pazara daha hızlı girebildiği fikri kabul edilmiştir.

Bu çerçevede, neoliberal paradigmanın önerdiği, ulus devletin kurumlarının etkin olmadığı ve ekonomiden mümkün olduğunca uzak tutulması ancak devletin düzenleyici rolünü taşımaya devam etmesi gerektiği anlayışının bu uygulama ile gerçekleştiği görülmektedir.

Neoliberal paradigmanın uyarlanması kapsamında standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanında yapılması planlanan diğer değişiklikler kalkınma planlarında, strateji belgesi ve eylem planlarında da yer almıştır.

3.2.2. Kalkınma Planlarında Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme

Bu bölümde, standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanında ulusal politikalarda gerçekleşen değişiklikleri izlemek amacıyla Kalkınma Planlarına, TSE'nin ilgili kurumu olduğu Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planına ve bu politikaların yansımalarının yer aldığı TSE Faaliyet raporlarından elde edilen bulgulara yer verilecektir.

3.2.2.1. Kalkınma Planlarının analizi

Standardizasyon alanında mevcut durum analizlerinin yapılması ve geleceğe yönelik hedeflerin belirlenmesi ile uluslararası alanda standardizasyon ve uygunluk değerlendirme çalışmalarında ulusal olarak daha etkin rol alabilmek mümkün olacaktır. Sınırlı kaynakların en verimli şekilde kullanılması amacıyla hedeflere ulaşabilmek yolunda gerekli politikaları uygulamak, izlemek ve değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, kalkınmaya yönelik hazırlanan planlarda standardizasyon ve uygunluk değerlendirme politikalarının ne şekilde yer aldığına ilişkin tespitlere yer verilecektir.

1997 yılı faaliyet raporunda TSE yöneticilerinin de yer aldığı Türkiye-AT mevzuat uyumu çalışmalarını yürüten Sınai Mevzuat Alt Komisyonu tarafından önerilen ve 7.5 yıllık kalkınma planına alınan uyum programı çerçevesinde ilgili Bakanlıklar tarafından yapılmakta olan mevzuat hazırlığı çalışmaları ve hazırlanmakta olan mevzuatın işlerlik kazanması için gerekli olan Türk Standartlarının hazırlanması çalışmalarına özel bir önem ve öncelik verildiği belirtilmektedir (TSE, 1997).

Ulusal standartlarımızı hazırlamakla görevli olan Enstitümüz 2. Ve 3. Beş yıllık kalkınma planlarının ilgili hükümlerine uygun olarak ulusal ekonomide gittikçe önem kazanan yerli sanayimizin üretimlerine iç ve dış piyasa isteklerine uygun bir nitelik kazandırmayı hedefleyerek devam etmiştir (TSE, 1974).

5. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1987 yılı Program Kararnamesinde TSE'nin standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerini yurtiçinde yaygınlaştırması ve hizmetlerini süratle ve hizmeti talep edenin yakınında vermesi hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda, marka ve belgelendirme hizmetlerine olan ilginin artması, ithalatın belgelendirilmesi, bazı sanayi ürünlerine yönelik teknik düzenlemelerde artış TSE'nin yerel temsilciliklerinin sayısının artırılmasını gerekli kıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte, daha önceki yıllarda hazırlanmış olan ilk üç kalkınma planında belirlenen TSE faaliyetlerine yönelik plan ve stratejilerin duyulan ihtiyacı tam olarak karşılamaması nedeniyle Enstitü bünyesinde kamu ve özel sektör ile bilim ve teknoloji kurumları temsilcilerinin de yer aldığı bir komisyon kurularak 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan standardizasyon bölümünün hazırlanması sağlanmıştır.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1975 İcra Planında yer alan 78 sayılı tedbir uyarınca ziraat alet ve makinalarının standartlarını hazırlamak üzere Ziraat ve Makine Hazırlık Gruplarının ortaklaşa oluşturdukları Tarım Alet ve Makineleri Teknik Komitesi Ziraat Hazırlık Grubu'na bağlı olarak kurulmuştur (TSE, 1976).

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan ihracatta, ithalatta, yatırım projelerinde ve önemli madde ve mamullere ilişkin standartlar ile mal ve can güvenliği ile ilgili konulardaki standartların hazırlanmasına öncelik verilmesi hususu yer almaktadır (TSE, 1976).

Aynı kalkınma planının 1977 yılı İcra Planında ise yurtiçinde standartlaşmanın sağlanması ve kalitenin korunması amacıyla alınacak sürekli tedbirler bakımından ihale edilecek kamu yatırım onarım ve satın almalarında Türk Standartlarına uygunluğun asıl olacağı ve söz konusu ihale onarım ve satın almalarda TSE Markasını/Belgesini taşıyan

ürünlerin tercih edileceği kararı yer almaktadır. Bununla beraber, madde ve mamullerin standartlarına uygunluğunu göstereceğine ilişkin her türlü belgenin TSE tarafından verileceği belirtilmektedir (TSE, 1977).

1990-1994 yılını kapsayan 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel amaçlarına uygun olarak 1990 yılı İcra Planında Enstitü sorumluluğunda bulunan veya işbirliği yapılması gereken tedbirler hakkında Takip Formları üçer aylık devreleri kapsayacak biçimde DPT'ye gönderilmiştir. 1990 yılı İcra Planı tedbirleri ile ilgili olarak DPT ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda yapılan toplantılara katılım sağlanmış ve 1991 yılı İcra Planında yer alması uygun görülen tedbir teklifleri gerekçeler ile birlikte DPT'ye iletilmiştir (TSE, 1977).

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planının Hedefleri ve Politikaları başlığı altında yer alan Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme alt başlığındaki İmalat Sanayiinde Dönüşüm bölümünde uluslararası standardizasyon faaliyetlerine katılımın artırılacağı ifadesi geçmektedir. Kalkınma Planının içerisinde başka bir bölümünde "standardizasyon" kelimesi geçmemekle birlikte Eylem Planının çeşitli başlıkları altında standartlara uygun üretim, uluslararası standartlara çıkarmak, standartlara uygun şebeke suyu vermek, hizmet standartların uygulanması, uygun standartta ve maliyette sürekli yerli girdinin temini vb. ifadeler yer almaktadır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013:90).

Onuncu Kalkınma Planı'nın İmalat Sanayiinde Dönüşüm Özel İhtisas Komisyonu raporu incelendiğinde "Ölçme, Standardizasyon, Test ve Kalite Altyapısı" başlığının yer aldığı görülmektedir. Bu başlıkta, Türk imalat sanayiinin dünya pazarlarına son yıllarda hızla eklenildiği, bu durumun firmalar üzerinde rekabet açısından ek baskılar yarattığı ve uluslararası pazarda artan maliyet ve kalite rekabetinde, ölçme, standardizasyon, test ve kalite altyapısının öneminin arttığı vurgulanmıştır. Ayrıca, uluslararası alanda geçerliliği olan kalite sertifikasına sahip kuruluşların daha fazla ihracat yapabildikleri ortaya konmuştur (Onuncu Kalkınma Planı, 2013:117). Bununla birlikte, rapor kapsamında sertifikasyon ve akreditasyon üzerinde durulurken standardizasyon faaliyetlerine hiç değinilmediği görülmektedir.

Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporları ayrı ayrı incelendiğinde, planın ve raporların alt başlıklarında standartlara uygunluğun bu kadar sık vurgulanmış olması standartların önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanında, doğrudan standardizasyon faaliyetlerine ilişkin içeriğin kısıtlı olduğu da görülmektedir. Standartların, her sektörü bu kadar etkilediği bir ortamda standardizasyon faaliyetlerine de gerekli önemin verilmesi gerekmektedir.

3.2.2.2. Ulusal standardizasyon strateji belgesi ve eylem planı

Standardizasyon alanında mevcut durumun ortaya konulması amacı ile 75 kamu kurum/kuruluşu, üniversite ve sivil toplum kuruluşundan toplam 146 kişinin katıldığı bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Metroloji ve Standardizasyon Genel Müdürlüğü ile TSE temsilcilerin müteşekkil bir çalışma grubu tarafından çalıştayın sonuçları ele alınarak temel sorun alanları ile çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Sonuç olarak taslak bir Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlanmış ve bu plan ilgili kamu kurumunun internet sayfasında tüm ilgili tarafların görüşlerine açılmıştır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı).

Çalışma grubunun belirlediği temel sorun alanları aşağıdaki gibi tespit edilmiştir (Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2014:34):

- i. Sektörel ve toplumsal bilgi ve bilinç düzeyi,
- ii. Paydaşlar arasında işbirliği ve koordinasyon,
- iii. Uluslararası alanda temsil ve tanınırlık,
- iv. Standartların nitelik ve niceliği,
- v. Altyapı,
- vi. İnsan kaynağı,
- vii. Standartların uygulanması.

Çalışmaya katılmış olan ilgili kesimler, sorunu büyük oranda sektörel ve toplumsal bilgi ve bilinç düzeyinde görmüşlerdir. Bunun yanında ilgili tarafların işbirliği ve koordinasyonunda yaşanan sorunlar ve uluslararası alanda temsil ve tanınırlık da çalıştay sonuçlarına göre önemli sorunlar arasındadır. Çalışma grubu, ortaya konan temel sorunları ortadan kaldırmak üzere toplam 4 hedef ve 26 eylem belirlemiştir.

Strateji Belgesi ve Eylem Planında yer alan hedef ve eylemler genel olarak ilgili tarafların işbirliğini artırıcı faaliyetleri, standardizasyon eğitimlerinin her seviyede verilmesini, standart hazırlama çalışmalarının mevcut çalışma sisteminin değiştirilmesi ve çevrimiçi altyapı kurulumu ile etkinliğin artırılması ve profesyonel standart hazırlama uzmanlarının yetiştirilmesi önemli eylemler olarak belirlenmiştir (Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2014:37-38).

Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda belirlenmiş 26 eylemin gerçekleştirilebilmesi durumunda, tespit edilen sorunların ortadan kaldırılacağı veya kısmen

azaltılacağı açıktır. Standardizasyon alanında daha etkin bir konumda bulunmak ve standartları hazırlayan ülkeler arasında yer alabilmek için ülkemizde ilk defa hazırlanmış olan Ulusal Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı bu bakımdan büyük önem taşımaktadır.

Dış ticarete uygulanması zorunlu hale getirilen standartlarla yeni korumacılık anlayışı uygulamaya konulmaktadır. Standartlara uygun hale getirilmeyen ürünlerin küresel rekabette öne geçebilmesi mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan devletler, ulusal ekonomilerinin çıkarlarını dikkate alarak standartların hazırlanması çalışmalarında daha fazla yer almalıdır.

Endüstriyel ürünlerin ihracatı ile ekonomisini ayakta tutmaya çalışan gelişmekte olan ülkelerin uluslararası standardizasyon faaliyetlerine daha fazla katılabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Benzer şekilde, Türkiye de uluslararası standardizasyon faaliyetlerinde daha fazla yer almak üzere eylem planı ve strateji belgesini hazırlayarak yayınladığı görülmektedir.

Türkiye'nin kalkınma planlarına ve strateji belgelerine yansıyan standardizasyon ve uygunluk değerlendirme politikalarının hazırlanmasına uluslararası ekonomi kurumları da hazırladığı rapor ve belgelerle doğrudan veya dolaylı olarak etki etmektedir. Bu çerçevede, uluslararası ekonomi kurumlarının standardizasyon ve uygunluk değerlendirme politikaları bağlamında neoliberal paradigmayı yansıtacak şekilde gerçekleştirdiği faaliyetlere değinmekte fayda görülmektedir.

4. ULUSLARARASI KURUM VE KURULUŞLARIN, STANDARDİZASYON VE UYGUNLUK DEĞERLENDİRME POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Bir önceki bölümde değinildiği üzere, Türkiye'nin bölgesel birliklere ve uluslararası ekonomi kurumlarına üyelik sözleşmelerinden kaynaklanan şartlar gereğince neoliberal anlayışın bir gereği olarak uluslararası ticareti kolaylaştıracak şekilde gerekli tedbirleri alması ve ticarete engel oluşturacak keyfi uygulamalardan kaçınması gerekmektedir. Bu kapsamda, uluslararası kurum ve kuruluşların yayınladığı rehber dokümanlar, raporlar vb. ile standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanı için politikalara etki edecek düzenlemeleri önerdiği görülmektedir. Bu doğrultuda, gerçekleştirilmesi önerilen düzenlemelerin ülkelerin kalkınma planlarında, strateji belgesi ve eylem planlarında kendine yer bulduğu anlaşılmaktadır.

4.1. Uluslararası Ekonomi Kurumların Standardizasyon ve Uygunluk Değerlendirme Politikalarına Etkileri

Çalışmanın bu bölümünde neoliberal paradigmanın uygulayıcısı konumunda olan uluslararası ekonomi kurumlarının standardizasyon ve uygunluk değerlendirme kapsamında hazırladığı raporlar ve Türkiye'de uygulanan politikalara etkilerine değinilmiştir.

Uluslararası ekonomik kurumlardan IMF ülkelere finansal destek sağlamak ve bu kapsamda liberalizasyon politikalarını kredi alan ülkelere uygulanması istenmektedir. DB, ülkelere verdiği kredilerde daha çok ülkenin teknik altyapısının geliştirilmesini aramakta ve kredileri bu yönde hazırlanan projelere yönelik olarak sunmaktadır.

Bu iki kuruluşa ek olarak 1995 yılında GATT'ın devamı olarak kurulan DTÖ, küresel ticareti hızlandırmaya yönelik bir uluslararası aktör olarak görev yaptığı bilinmektedir. Bu görev, DTÖ'nün uluslararası ticareti düzenleyen anlaşmaları imzalayan ülkeler üzerinde bir yaptırım gücüne sahip olması ve ticaret mahkemesi gibi faaliyet göstermesidir. Bunun

yanında, getirdiği ilkeler ve kurallar ile ülkelerin uluslararası ticarete izleyeceği yolu da belirlemektedir.

Türkiye'nin de üyesi olduğu DTÖ'nün küresel ticareti düzenlemede yaptırım gücü olması nedeni ile ülkelerin politikalarının değiştirilmesinde en etkin uluslararası kurum olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

DTÖ kurulana kadar geçen dönemde, GATT anlaşmasının üye sayısı giderek artarken dış ticaret korumacılığında kullanılan geleneksel koruma araçları etken olmaktan çıkmıştır. Örnek olarak ABD'de iki dünya savaşı arasında ortalama % 53 olan ithalat gümrük vergisi oranı savaş sonrasında %7'ye düşürülmüştür.

Geleneksel korumacılık yöntemleri yerine, 1960'lı yılların sonunda farklı koruma türleri ortaya çıkmıştır. Bunlar, fiyat destekleri, sınai politika, devlet satın almaları ve teknik standartlardır. Standardizasyon faaliyetleri ile gerçekleştirilen korumacılık politikasını bir örnekle açıklamak gerekirse, dış rekabette iki delikli elektrik fişine yoğunlaşmışken, ülkeye girecek elektrik fişlerinde üç delik aranması koşulunun getirilmesidir. Bu durumda iki delik üretmek üzere üretim sistemini kurmuş üretici veya ürünün ihracatçısı maliyet getiren bu değişim nedeni ile rekabet dışı kalmakta veya rekabet gücü azalmaktadır (Kazgan, 1988:110-111).

Gümrük tarifelerinin indirildiği, kota ve kısıtlamaların kaldırıldığı, korumacılığın kalmadığı ve ithalat ile ihracatın desteklendiği günümüz neoliberal küreselleşme sürecinde DTÖ, ülkelerin ürün ve hizmetlere ilişkin teknik şartlar taşıyan standartları yeni tip korumacılık veya teknik engel olarak kullanılabileceğini ve küresel ticaretin önünde engel yaratabileceğini belirtmektedir (DTÖ, Standards and Safety). Bu nedenle DTÖ, standart hazırlama çalışmalarına diğer uluslararası ekonomi kuruluşlardan farklı olarak ayrı bir önem vermekte ve küresel ticareti yönlendiren anlaşmalarda standardizasyon ve uygunluk değerlendirme konusuna doğrudan yer vermektedir.

1980'li yıllardan itibaren küresel ticaretin arttığı döneme paralel olarak uluslararası standardizasyon kuruluşlarının da önemi artmış, bu kuruluşların hazırladığı standartlar, küresel ticaretin teknik altyapısı haline gelmiştir. Uluslararası ticaretin kolaylaştırılmasında görev alan DTÖ, iyi hazırlanmış standartların, pazarların aksamadan çalışmasını garanti altına almada önemli bir rol oynadıklarını belirtmektedir. Bunun yanında, gelişigüzel hazırlanmış standartların üreticiler ve ihracatçılar için hayatı zorlaştırdığını ve "korumacılık" etkisi yaratacağını belirtmektedir. Çevreye, insan sağlığına, ulusal

güvenlikten tüketiciye kadar çok geniş bir kapsamda faydalı olabilecek standartlar küresel ticaretin önünde engel de yaratabilmektedir (DTÖ, Standards and Safety).

Dünya Ticaret Örgütü, teknik düzenlemelerin ve standartların küresel ticaretin önünde bir engel olarak kullanılmasını önlemek üzere uluslararası mal ticareti ile ilgili olarak Ticarete Teknik Engeller Anlaşmasını (TBT) hazırlamıştır (DTÖ, 1995).

TBT Kurulu 2000 yılında gerçekleştirilen 2. Üç Yıllık Anlaşmayı Gözden Geçirme Toplantısında, uluslararası standartlardan en yüksek faydanın sağlanabilmesi ve TBT Anlaşmasında geçen ticareti serbestleştirme hedeflerinin başarılabilmesi için tüm üye devletlerin uluslararası standartların hazırlanmasında ve kabul edilmesinde yer alması gerektiği yönünde karar almıştır. Ayrıca Kurul, anlaşmanın etkin olarak uygulanması ve uluslararası standartların kalitesinin artırılması için bu standartların hazırlanması aşamasında bir takım ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler, şeffaflık, açıklık, tarafsızlık ve uzlaş, etkililik, bütünlük ve gelişmekte olan ülkelerin sürece dâhil edilmesinin sağlanmasıdır (DTÖ, 2014:122).

İlkeler, uluslararası standartların hazırlanmasında şeffaf bir sistem içerisinde tüm üyelerin katkıları ile hazırlanmasını tesis etmeye yöneliktir. İlkeler arasında da geçen gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin standardizasyon sürecine dâhil edilmesi hususuna ilişkin olarak TBT Anlaşmasının 11. Maddesinde “Diğer Üyelere Teknik Destek sağlanması” ifadesi de yer almaktadır. Bu maddede, özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin diğer ülkelere talep etmesi durumunda ulusal standardizasyon kuruluşlarının kurulması ve uluslararası standardizasyon faaliyetlerine katılmaları amacı ile teknik destek sağlanabileceği belirtilmekte ve bu ülkelerdeki üreticilere uygunluk değerlendirme faaliyetlerinden yararlanmak için yapmaları gereken girişimler konusunda destek verilebileceği belirtilmektedir (DTÖ, 1995:3).

DTÖ (1995, 4) TBT Anlaşmasının 4. Maddesinde yer aldığı üzere uluslararası standartlar ülkelerin iç piyasalarında dolaşımında olan veya ithalatı yapılacak olan ürünlerde sağlaması gereken kriterleri belirleyen ve ilgili bakanlıkça uygulanması zorunlu hale

getirilen teknik regülasyonların uyumlulaştırılmasında anahtar rol oynamaktadır. Bu konuda DTÖ tarafından şu hükümler verilmektedir:

- i. DTÖ üyesi ülkeler ulusal teknik regülasyonlarını ve uygunluk değerlendirme prosedürlerini hazırlarken uluslararası standartları, rehber ve tavsiye dokümanları veya bunlardan ilgili olan kısımları kullanmalıdır.
- ii. DTÖ üyesi ülkeler, kaynakları izin verdiği ölçüde uluslararası standardizasyon kuruluşlarına tam katılım sağlayarak uluslararası standartların, rehber ve tavsiye dokümanların hazırlanmasına katkıda bulunmalıdır.

TBT anlaşmasının 5. Maddesinde ise devletlerin standartlara uygunluğu belirlemek amacıyla yürütülen uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde; TBT anlaşmasına ek yapılan İyi Uygulama İlkesi belgesinde DTÖ üyesi ülkelerin ulusal standardizasyon çalışmalarının yürütülmesinde uyması gereken kurallar yer almaktadır.

Bu çerçevede, uluslararası standartların var olduğu bir konuda ayrıca ulusal standartların hazırlanmasından kaçınılması, ulusal standardizasyon kuruluşlarının uluslararası standardizasyon alanındaki kuruluşlara katılması ve üye olması gerektiği, ulusal standardizasyon kuruluşlarının standartların teknik engel oluşturmayacak şekilde hazırlanmasını sağlamaları gerektiği, standartların hazırlanmasında ürünlerin tanımlayıcı ve tasarım ile ilgili kriterleri yerine performansına yönelik kriterlerin belirlenmesi gerektiği yer almaktadır. Bununla beraber, DTÖ üyesi ülkelerin ulusal standardizasyon kuruluşları bir standardı adapte etmeden en az 60 gün öncesine kadar ilgili taraflardan standardın taslağı hakkında görüş alması gerekmekte ve ulusal standardizasyon kuruluşları en az 6 aylık periyotta üzerinde çalışılan veya hazırlanacak olan standartları bunların kapsamını da içerecek şekilde bir iş programı yayınlamalıdır (DTÖ, 1995:136-138).

TBT Kurulu'nun aldığı kararlar ve TBT Anlaşmasının ilgili maddeleri değerlendirildiğinde belirlenen ilkeler ile yürütülen uluslararası standardizasyon faaliyetlerine tüm ülkelerin katılması gerekliliği, uluslararası ticaretin serbestleşmesi için temel kabul edilmektedir. Ancak, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin bu sürece teknik destek almadan katılmalarının mümkün olmaması nedeniyle teknik destek sağlanması kararları alındığı görülmektedir (DTÖ, 1995).

DTÖ belgelerinin hemen hepsinde yer alan standardizasyon faaliyetlerinin küresel ticarete engel değil katalizör görevi yapması gerektiğine ilişkin ifadelerin uygulamada somutlaştığı uygunluk değerlendirme faaliyetlerinden biri de Yükleme Öncesi Gözetim

(Pre-Shipment Inspection – PSI) faaliyetidir. PSI faaliyeti, bir ülkeden başka bir ülkeye ihraç edilecek ürünlerin, orijin ülkeden çıkmadan evvel gerekli şartları sağlayıp sağlamadığının kontrolü ve doğrulanması halinde bu kontrol sonucunda verilen belgelerin ihraç edilecek ülke gümrüğünde aranması ve ülkeye giriş izninin verilmesi olarak tanımlanabilir. İthal edilen ürünlerin taşınması gereken şartlar kalite, miktar ve fiyatlarının doğrulanmasını içermektedir (DTÖ, 1993).

PSI anlaşmasına göre, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi ülkeler zorunlu hale getirilen PSI faaliyetlerinde, GATT'ta geçen ilke ve yükümlülüklerle uygun olarak gerçekleştirileceğini tanıyacak, PSI'na ilişkin yasa ve düzenlemelerin ve yükleme öncesi gözetim kuruluşlarının faaliyetlerinin şeffaf olması kabul edecek, PSI'nın uygulanmasında eşitliğe aykırı muamelelere veya gereksiz bekletmelere mahal bırakmayacak şekilde gerçekleştirilmesini dikkate alacaklardır. PSI uygulamasını gerçekleştirecek uygunluk değerlendirme kuruluşları ile hükümetler arasında imzalanacak olan sözleşmeler bu anlaşma hükümlerinin aradığı gereklilikleri karşılamalıdır (DTÖ, 1993:1).

DTÖ, üye olan tüm ülkeleri uluslararası standardizasyon kuruluşları tarafından yürütülen ve dış ticareti etkileyen standart hazırlama faaliyetlerine etkin katılım sağlaması gerektiğini ve bu çalışmalar sonucunda hazırlanacak dokümanları ulusal teknik regülasyonlarının hazırlanmasında temel alması gerektiğini belirtmektedir. TBT anlaşmasının 2. maddesi “Merkezi Hükümet Kuruluşlarınca Hazırlanan Teknik Regülasyonların Hazırlanması, Alınması ve Uygulanması” hakkındadır. Bu madde ile üye ülkelerin üzerine düşeni yapması şarta bağlanmıştır.

Buradaki sorunun, tüm üye ülkelerin insan, bilgi ve mali kaynakları bakımından eşdeğer olmadığından, bu kaynaklara sahip merkezi, sanayileşmiş ülkelerin uluslararası ticarete yön verecek belge ve dokümanların hazırlanmasında işin doğası gereği daha fazla etkin olduğu anlaşılmaktadır. Yetersiz kaynaklara sahip az gelişmiş ülkeler de hazırlanan belge ve dokümanların uygulanması konusunda yükümlü hale getirilmiştir.

Standartlar, gönüllü olarak uyulması gereken şartları içerirken, teknik düzenlemeler yasalarla uyulması zorunlu hale getirilen kuralları ifade etmektedir. Her ne kadar standartlar “gönüllülük” esasına göre uygulamaya girse de ilgili Bakanlıklar tarafından teknik

düzenleme haline getirilerek birer ticari zorunluluk olarak da gündeme gelmektedirler (Swann, 2010:7).

Standartların uluslararası ticarete kolaylaştırıcı mı yoksa engel mi olduğunu tespit etmek üzere Swann (2010:16-31) tarafından yapılan ve OECD belgesi olarak yayınlanan bir gözden geçirme çalışmasında uluslararası ticarete engel olan teknik bariyerlere ilişkin çeşitli araştırmaların sonuçları ele alınmıştır.

ISO ile uyumlaştırılmamış AB standartlarının, Afrika tekstil ürünlerinin ithalatında kısmi engel oluşturduğu belirtilmiştir. Aynı çalışmada, ABD, Birleşik Krallık, Almanya ve Japonya'nın aralarında telekomünikasyon ekipmanları, süt ürünleri ve otomotiv parçaları alanlarında gerçekleştirdikleri ticaretin, standartlar ve uygunluk değerlendirme faaliyetleri nedeni ile ne derece kısıtlandığı araştırılmış ve firmaların bu faaliyetleri küçük bir problem olarak gördüğü, yine de uyumlaştırılmış standartların ürünün tekrar tasarımı veya test edilmesinin önüne geçilmesi bakımından maliyet düşüşü sağladığını ifade etmişlerdir.

Çalışmanın son bölümünde ise kalkınma ve tarım sektörü üzerine çalışan ekonomistlere göre gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere ithal ettikleri gıda ürünlerinde standartların ticaretin önünde engel olarak kullandığı görüşü yer almaktadır. Endüstriyel alanla ilgilenen ekonomistler de, aksine, ekonomisi zayıf ülkelerin uluslararası standartlara uygunluğu sağlanan ürünler üreterek ihracat kapasitelerini artırdıklarını savunmaktadır. Bu bakımdan, OECD'nin derlemiş olduğu çalışmalara göre standartların uygulanma şekline göre bazı durumlarda ticareti kolaylaştırıcı bazı durumlarda ise zorlaştırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, uluslararası kurum ve kuruluşların gerçekleştirdiği çalışmalar ile standartların uluslararası ticaretteki öneminin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Standartlar, uluslararası ticarete sınırlar arası mal geçişkenliğini artırmaya, toplumun sağlık ve güvenliğini sağlamaya yardımcı olacağı gibi teknik bariyerler olarak mal ticaretinin yavaşlatılmasına ve engellenmesine de neden olmaktadır.

Uluslararası kurum ve kuruluşların raporlarına göre standartların hazırlanması ve uygulanmasında belirli kuralların takip edilmesi küresel ticaretin yararına olacak şekilde standartların uygulanmasını sağlamaktadır. Neoliberal küreselleşme sürecinde 1990

yılından sonra benimsenen yönetim ilkelerinin standart hazırlama çalışmalarına yansıtılmasının küresel mal ticaretinin lehine olacağı değerlendirilmiştir.

Bu kuruluşların hazırladıkları raporlarda; hükümet, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte verecekleri karar sonucunda uluslararası standartların hazırlanacağı belirtilmekte ve “yönetişim” kavramının üç saçı ayağına vurgu yapıldığı görülmektedir. Ülkeler, uluslararası çalışmalara katılmaya teşvik edilmekte ve böylece uluslararasılaşmanın ve küreselleşmenin itici güçlerinden birini oluşturmaktadır.

Uluslararası ekonomi kurumlarından DTÖ'nün yaptığı düzenlemelerden standardizasyon kurumları üzerinde doğrudan bir etki yarattığı görülmektedir. Diğer kurumlar ise, standartların doğru uygulanmasına ilişkin araştırmalar gerçekleştirip raporlar halinde yayınlayarak bu alanda farkındalığın artırılmasını ve standardizasyon ve uygunluk değerlendirme politikalarını etkilemeyi amaçlamıştır.

4.2. Uluslararası ve AB Standardizasyon Kuruluşlarının Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Rolü

Uluslararası standardizasyon kuruluşları, hazırlamış oldukları standartlar ile küresel ticarete teknik altyapıyı oluşturmaktadırlar. Standartlar, ISO'nun belirlemiş olduğu metodolojiye uygun olarak hazırlanmaları durumunda küresel ticareti hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı bir etki yaratmakta aksi halde ise küresel ticarete tarife dışı engeller veya teknik engeller olarak olumsuz etki oluşturmaktadırlar. Küresel mal ticaretinin artış gösterdiği 1950'li yıllardan 2017 yılına kadar geçen sürede ISO tarafından yayımlanmış uluslararası standartların sayısında da artış olduğu görülmektedir.

Öte yandan, ISO'nun hazırlamış olduğu raporlarda uluslararası standartların ülke ekonomilerinin gelişimine katkı sağladığı, toplumsal ve çevresel sağlık ile güvenliğin sağlandığı, özel sektörün verimliliğini ve kârlılığını artırdığı belirtilmektedir. ISO tarafından hazırlanan bu çalışmalarda ülkelerin uluslararası düzeyde gerçekleştirilen standardizasyon faaliyetlerine katılımda bulunmaları teşvik edilmektedir.

4.2.1. Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı (ISO)

Çalışmanın bu bölümünde, uluslararası standardizasyon kuruluşlarından başat olarak faaliyet göstermekte olan ISO'nun, bölgesel düzeyde ise Avrupa Birliği standardizasyon

kuruluşu olarak CEN'in hazırladıkları rapor, çalışma ve üyelik statüsü gereklilikleri ile ülkelerin standardizasyon kuruluşlarını bu alanda etkilemeleri ve yarattıkları dönüştürücü etki incelenecektir.

132 sayılı Kuruluş Kanunu ile resmi olarak kurulan TSE'nin kuruluşundan itibaren uluslararası standardizasyon kuruluşları olan ISO ve IEC ile yoğun bir işbirliği içerisinde olduğu görülmektedir. TSE, ISO ve IEC'ye sırasıyla 1955 ve 1956 yılında henüz Odalar ve Borsalar Birliği'nde otonom bir kurum olarak 1954 yılında kurulmasından hemen sonra üyeliğini gerçekleştirmiş olması bu duruma bir kanıt oluşturmaktadır.

Bu bakımdan, uluslararası standardizasyon kuruluşlarının bir üyesi olarak TSE'nin, ISO ve IEC tarafından izlenen politikaları kabul ettiği görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için aksiyon planına da temel oluşturan ISO 2016-2020 Strateji Belgesi'nde ISO kendisini bağımsız, 165 milli standardizasyon kuruluşunun üye olduğu bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlamaktadır. Endüstrinin ihtiyaçlarına cevap olacak her çabayı hükümetler, tüketiciler ve diğer paydaşlarla birlikte göstereceğini belirtmektedir. ISO'nun güçlü yönetim, mesleki ahlak kuralları ve standart geliştirme süreçlerini kullanarak üyelerin desteğiyle ve alanında lider olarak faaliyetlerini gerçekleştireceği beyan edilmektedir (ISO, 2015:2).

ISO, yayınlamış olduğu raporda stratejik yönelimlerini 6 madde ile belirlemiştir (ISO 2016-2020: 3):

- i. ISO'nun küresel üyelik sistemiyle yüksek kaliteli standartların geliştirilmesi,
- ii. Paydaşların ve ortakların dâhil olması,
- iii. Kişilerin ve örgütün gelişimi,
- iv. Teknoloji kullanımı,
- v. İletişim ve
- vi. Her yerde kullanılan ISO standartları.

ISO standartları; ticareti kolaylaştırılması, bilginin ve teknolojideki inovatif gelişmelerin yayılmasını sağlaması ve iyi yönetim ile uygunluğun değerlendirilmesini kapsamaktadır. Tarım, imalat, yapı, ulaşım, distribütörlük, sağlık, bilgi ve iletişim teknolojileri, çevre, güvenlik ve kalite yönetimlerini içeren geniş bir alanda ISO standartları çözüm üretmektedirler. ISO, pazarın açık bir şekilde ihtiyaç duyduğu alanlarda endüstriyel, teknik ve iş dünyasından gelen uzmanların katılımlarıyla uluslararası standartları hazırlamaktadır. Bu uzmanlar, devlet kurumlarının, deney laboratuvarlarının, tüketici

derneklerinin, akademik dünyanın ve uluslararası resmi ve gayri resmi kuruluşlarının temsilcileridir. Böylece, bir ISO standardı en gelişmiş haliyle uluslararası uzlaşma ile iş dünyası, hükümetler ve toplum için hazırlanmış olmaktadır (ISO, 2012:1-3).

ISO raporlarında yapılan tanımlarda ve standartların önemini açıklanmasında “yönetişim” kavramının belirttiği iş dünyası, hükümet ve toplumdaki oluşumları vurgulandığı görülmektedir. Bununla birlikte, ISO’nun küresel ticaretin kolaylaştırılması için uluslararası standartların hazırlanmasında izlenecek uygun metodun önemi de açıkça vurgulanmaktadır.

Neoliberal küreselleşme sürecinde uluslararası mal ticareti serbestleşirken ISO’nun önemi ve bu kuruluşun yayınladığı uluslararası standartların sayısı da artmıştır.

Yıl	Standart Sayısı
1959	<100
1966	500
1969	1.200
1971	1.800
1998	11.950
2003	14.251
2013	19.977
2017	21.579

Çizelge 3.1. Yıllara göre ISO tarafından yayınlanan standart sayısı

Kaynak: ISO’nun yayınlamış olduğu faaliyet raporlarından derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 3.1.’den görüleceği üzere, küresel ticaretin artış gösterdiği 1950’li yıllardan itibaren ISO’nun yayınladığı standartların sayısında da buna paralel bir artış yaşanmıştır. Özellikle, neoliberal paradigmanın uygulandığı 1970’li yıllardan itibaren uluslararası standartların sayısında daha hızlı bir artış yaşandığı da çizelgeden anlaşılmaktadır.

ABD Ticaret Bakanlığı ve OECD tarafından yapılan tahminlere göre, uluslararası standartlara uygun olarak üretilen ürün ve hizmetler ve bunların test ve belgelendirmesini kapsayan uygun değerlendirme faaliyetleri dünya ürün ticaretinin %80’ine etki etmektedir. Farklılaşan ulusal ve bölgesel standartlardan kaynaklanan ticarete teknik engellerin ortadan kaldırılması için DTÖ üyelerinin, ISO tarafından hazırlanan uluslararası standartları kullanmaları gerekmektedir (ISO, 2012:2).

ISO her yıl uluslararası standartlara uygunluğu gösteren belgelendirme faaliyetleri ile ilgili araştırma raporları da yayımlamaktadır. Raporlarda yer alan veriler uluslararası kabul

edilirlik anlamına gelen akreditasyon sisteminde olan uygunluk değerlendirme kuruluşlarının beyanlarına dayanmaktadır. 2015 yılında yayımlanan rapora göre yönetim sistemleri standartlarında toplam 1.519.952 belgenin dünya genelinde verilmiş olduğunu ve belge sayısında bir önceki yıla göre %3 artış olduğu belirtilmektedir. (ISO, 2016:1).

ISO'nun hazırlamış olduğu dokümanlarda, uluslararası standartların ülke ekonomilerinin büyümesine olumlu katkı yaptığına dair çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre standartlar, Fransa ekonomik büyümesine %0,81 ve GSYİH büyümesine %25 oranında olumlu katkıda bulunmuştur. Etkin üretim (çalışan verimliliği) ve daha iyi karar alma süreçleri (kapitalin etkinliği) beraber işleyen bir sistem olarak düşünüldüğünde Yeni Zelanda ekonomisinde standartların kaldıraç etkisi yarattığı ve ülkenin yıllık ekonomisine %1'lik bir artış ile 2.4 milyar Dolar katkı sağladığı belirtilmektedir. Kanada örneğinde ise, 1981-2004 dönemi için standartların artışının çalışan verimliliği oranındaki %17'lik artışa karşılık geldiği, ekonomik çıktının (reel GSYİH) yaklaşık %9'luk kısmına denk geldiği; bu dönemde hiç standart artışı olmaması durumunda ise reel GSYİH'nın 62 milyar CDN daha düşük olacağı belirtilmektedir. 2002 yılından önceki 40 senelik sürede Avustralya standartlarındaki artışın tüm ekonomide %0,17'lik bir verimlilik artışına denk geldiği belirtilmektedir. Son olarak, standartlar AR-GE harcamaları ile birlikte değerlendirildiğinde %1'lik bilgi artışının genel ekonomi verimliliğinde %0,12'lik bir artış sağladığı belirtilmektedir (ISO, 2012:3-4).

Almanya örneğinde ise standartların yaklaşık %1'lik GSYİH'ya karşılık geldiği hesaplanmıştır. Almanya endüstrisinin ihracata dayalı sektörleri yeni pazarların açılmasında ve teknolojik değişimin hızlandırılmasında standartları kullanmaktadır. Birleşik Krallık'ta standartların ekonomiye yıllık 2,5 milyar İngiliz Sterlini katkı sağladığı ve çalışan verimliliğinde %13'lük büyümenin standartlara atfedildiği belirtilmektedir. Standartlar inovasyon ve teknolojik gelişimin sağlayıcıları olarak değerlendirilmektedir (ISO, 2012:4). Bu çalışmalar ile ISO, uluslararası standartların ülke ekonomilerinin büyümesi bakımından önemli bir katkı sağladığını belirterek ülkelerin standartları hazırlama, adapte etme ve uygulamalarını teşvik etmektedir.

Ülke ekonomilerinin büyümesine, küresel ticaretin hızlandırılması ve kolaylaştırılmasına ve toplumsal hayatın çevre ve sağlık boyutuna standartların yapmakta olduğu olumlu katkıların yanında sektörel bazda ve iş dünyasına yönelik olumlu etkilere de

ISO araştırmalarında yer verilmektedir. Standartların iş dñnyasında kârlılık, büyüme veya her ikisi birden olacak şekilde belirgin katkı yaptığı belirtilmektedir.

Canberra merkezli Avustralya Uluslararası Ekonomi Merkezine göre, madencilik sektöründe standartların yıllık olarak 24-100 milyon AUD aralığında fayda yaratmaktadır. Japonya'da yapılan çalışmalarda standartların 1990'ların ortalarından sonuna kadarki süreçte modern optik depolama endüstrisinin gelişimine katkıda bulunduğunu belirtilmektedir. Uluslararası açık şartnamelerin bitmiş ürün teknolojisindeki teknoloji transferini hızlandırdığını ve bu durumun Asya kıtasındaki endüstrileşimiş ekonomilerdeki şirketlerden endüstrileşmekte olan ekonomilerdeki şirketlere daha etkin bir çalışan dağılımını esas alan hızlı pazar gelişimine yol açtığı belirtilmektedir. Sonuç olarak, 1998 ve 2004 yılları arasında DVD cihazları gibi pazarların 20 kat büyüdüğünü ortaya koymaktadır (ISO, 2012:5).

ISO ve Roland Berger Strateji Danışmanlığı tarafından 2009 yılında otomotiv endüstrisi için gerçekleştirilen çalışmada standartların yaklaşık 80 etkisi tespit edilmiştir. Toplam hasıla kârlılığının üç temel iş fonksiyonlarında (mühendislik, satın alma ve imalat) otomotiv sektörü ve onun parça sağlayıcıları için toplam satışların %1.3 ve %1.8 aralığında katkısının olduğu tespit edilmiştir. Daha iyi anlaşılması bakımından 2008 yılı için endüstriyel gelirleri hesaplanmış ve 38-55 milyar dolar arasında olduğu belirtilmiştir (ISO, 2012:5).

Standartlar şirketler için somut ve ölçülebilir yararlar sağlamaktadır. 10 farklı ülkede çeşitli sektörlerde faaliyet göstermekte olan 11 firma için ISO tarafından gerçekleştirilen bir çalışma da standartların bu firmaların yıllık satışına %0.5-%4 arasında ekonomi fayda sağlayabildiğini göstermektedir. Tesis güvenilirliği, standart dışı ürün üretimindeki azalış ve enerji ile etilen tüketimindeki düşüş nedenleriyle Tayland'daki PTT Kimyasal Firmasının 2010 yılında 9.4 milyon ABD doları yarar sağlamıştır. Singapur'daki süpermarket zinciri olan NTUC Fairprice'ın satın alma, depolama/distribütörlük ve satış fonksiyonlarında standartların kullanılmasıyla toplamda 13.6 milyon SGD tutarında yarar sağladığı hesaplanmıştır. şirketin, 300.000'den fazla standardize edilmiş palet kullanımıyla da 7.8 milyon SGD kâr ettiği belirtilmiştir (ISO, 2012:6).

Başka bir çalışmada ise Vietnamlı elektrik ekipmanları üreticisinin (VINAKIP) faz ve vergiden önceki gelirinde %20 ve tüm satış kârlılığında %4 katkı sağladığı görölmüştür. Kolombiyalı plastik firması Gerfor, toplam satışlarının %47'sini standartlara uygunluğuna (özellikle ISO 9001 yönetim sistemi standardı) atfetmektedir. Firma ayrıca PVC

reçinelerindeki gözetim ve analiz sürelerini 4 saatten 15 dakikaya düşürmüştür. Brezilya, Botsvana, Peru, Almanya, Güney Afrika ve Endonezya'dan şirketler için de yapılan çalışmalarda çeşitli oranlarda maliyet azalışlarının sağlandığı, kârlılığının ve verimliliğinin arttırıldığını gösteren verilere ulaşılmıştır (ISO, 2012:7).

ISO yine kendi çalışmalarında standartların, yeni ürün gelişimine doğrudan etki yapan stratejik iş süreçleri olduğunu, standartlarda liderliğin, tersi de geçerli olmak üzere teknolojiye liderlik anlamına geldiğini belirtmektedir. ISO'nun en çarpıcı açıklaması ise, standartların hiçbir zaman tarafsız olmadığı hakkındadır. Standartlar, onları geliştirenlerin güçlü yanlarını ve yeniliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle, standart hazırlama çalışmalarına katılmama kararı rekabetten vazgeçmek anlamına gelmektedir. Bu bakımdan uluslararası standartların hazırlanmasında yarışın arttığı görülmektedir (ISO, 2012:9).

ISO çalışmalarında; toplum, şirket ve sektörel ölçekte iş dünyası ve hükümetler için standartların önemini vurgulanması için yapılan bu çalışmaları bir veri olarak kabul ederek, ülkelerin küresel rekabette yer almalarının standart hazırlama çalışmalarına katılmaları ile mümkün olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu raporda, standartların hiç bir zaman tarafsız olmadığı, onu hazırlayanların ürünü olacağı da belirtilerek ülkeleri standartların hazırlanmasına katılımı, adap etmeleri ve uygulamaları yönünde teşvik olduğu görülmektedir. Yeterli bilgi birikimi, mali kaynak ve teknolojiye sahip olmayan ülkelerinse uluslararası düzeyde yürütülen standardizasyon çalışmalarına katılması ve bu standartları uygulamadaki tecrübesizliği ve bilgi eksikliği bu ülkelerin küresel rekabette geri kalmalarına neden olmaktadır.

ISO, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için 2016-2020 dönemini kapsayan bir aksiyon planı hazırlamıştır. Son yirmi yıl içerisinde ISO'ya üye gelişmekte olan ülkelerin sayısının arttığı ve ISO üyelerinin dörtte üçünden fazlasının gelişmekte olan ülkeler olduğu belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası standardizasyona katılması, ISO standartlarının küresel kabulünde temeldir ve gelişmekte olan ülkelerin küresel pazara, teknik ilerlemeye ve sürdürülebilir kalkınmaya katkısı olmaktadır (ISO, 2016:2-3).

ISO'ya göre, üye ülkeler, standardizasyonu yaygınlaştırmak için tüm çabayı göstermeli ve Aksiyon Planı'nın uygulanması için tüm paydaşlar ve ilgili organizasyonların gerekli desteğini almalıdır. Yapılacak çalışmalar sonucunda standardizasyon, kamu

politikalarında kabul edilen etkin bir role sahip olmalıdır. Ülkelerin ulusal kalite altyapısının oluşturulması veya güçlendirilmesi desteklenmelidir (ISO, 2016:4).

Ulusal kalite altyapısı, bir ülkenin standardizasyon, uygunluk değerlendirme hizmetleri, metroloji ve akreditasyon pratiğinin kurulması ve uygulanmasının kurumsal altyapısıdır. Altyapı, kamu ve özel kurumları ve düzenleyici çerçeveyi içermektedir. ISO, ulusal kalite altyapısının toplumsal ilerleme ve ekonomik kalkınmanın kritik sağlayıcısı olduğunu kabul etmekte olup gelişmekte olan ülkelere altyapının kurulmasını önermektedir. Böylece, gelişmekte olan ülkeler ulusal endüstrinin ve güçlü ihracat pazarının gelişimine katkıda bulunabilecek, tüketicilerin korunmasını, sağlık ve güvenlik ile kalite güvence tedbirlerinin kurulmasını ve uygulanmasını sağlayacaklar ve çevrenin korunmasına katkıda bulunacaklardır (ISO, 2016:5).

ISO (2016:6)'a göre, birçok gelişmekte olan ülke, bölgesel ve küresel pazarlara entegre olamamasında, küresel ticaretin yarattığı fırsatlara limit oluşturması ve sağlık, güvenlik ve çevresel koruma gibi önemli alanlarda toplumsal refahın geliştirilebilmesine engel oluşturması hususlarında zayıf ulusal kalite altyapısı nedeniyle sıkıntı yaşamaktadır.

Sağlam bir Ulusal Kalite Altyapısı'nın oluşturulması ve gelişimi için esas şart, kamu politikalarının desteklenmesinde standardizasyonun etkin bir rolünün olabileceğinin kabul edilmesidir. Birçok gelişmekte olan ülkede düzenleyici kurumlar daha çok da kamu politikalarının belirleyicileri bu kapsamda standartlarının rolünün detaylı anlaşılmasında eksiklikleri bulunmaktadır. Bugüne kadar edinilen tecrübeyle ISO, bilginin yayılması, farkındalığın artırılması ve iyi uygulamaların desteklenmesi ile standardizasyon ve kamu politikaları arasındaki ilişkinin artırılmasını hedeflemektedir (ISO, 2016:7).

ISO; ulusal standardizasyon kuruluşlarının, uluslararası ve bölgesel standardizasyon kuruluşlarının stratejilerini dikkate alarak ulusal standardizasyon stratejisinin yayımlanması ve güncellenmesi, uluslararası standart hazırlama süreçlerine katılım düzeylerinin artırmasını, başta üniversite müfredatı olmak üzere eğitim programlarına standardizasyonun dâhil edilmesini tavsiye etmektedir (ISO, 2016:8). Ülkelerin standardizasyon süreçlerine katılım düzeyini artırmalarının küresel pazara entegrasyonuna dâhilinin, ulusal duruşun uluslararası standarda yansıtılmasının ve kamu yararının tedbirlerinin en önemli sağlayıcısı olduğu belirtilmektedir (ISO, 2016:10).

Yayımlanmış veya üzerinde çalışılmakta olan uluslararası standartların sayısı giderek artmaktadır. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişimin getirdiği kolaylıklar ve uzaktan

erişim imkânları ile yılın her iş günü ortalama 8 ISO Teknik Komitesi toplanmakta ve bu sayede standardizasyon faaliyetleri hız kazanmaktadır (ISO, 2015). Küresel ticaretin ve uluslararası standartların hız kazandığı bu dönemde, tüm ülkelerin eşit bir şekilde uluslararası standardizasyon faaliyetlerine katılmaları gerekmektedir.

Devletlerin, düzenlemeler ve yasamalar ile gerçekleştirdikleri kamu politikalarında ISO tarafından yayımlanmış uluslararası standartlardan faydalanılmasının ve kullanılmasının avantajlarını belirten raporda (ISO, 2014:53) uluslararası standartların ticareti desteklediği ve ticarete engel oluşturmaksızın teknik regülasyon olarak kullanılabilceği yer almaktadır. Dünya genelinde geniş kapsamda tanınan dokümanlar olan standartlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde aynı faydayı sağlamaktadır. Bu standartların teknik düzenlemelerde kullanılması uluslararası düzeyde üzerinde uzlaşma sağlanmış kriterleri kullandıkları anlamında gelmektedir. Politika geliştiriciler, bu standartlardan hangi derecede faydalanacaklarına ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde ne kadar kullanacaklarına karar verebilirler.

Dünya genelinde birçok ülke ve firma uluslararası standartları tanımakta, kabul etmekte ve uygulamaya koymaktadır. Bunu gerçekleştirirken ulusal amaçlarını ve ticari faydalarını göz önünde bulundurarak gerçekleştirmektedirler. Bu durum, uluslararası standartların ticari amaçlarla küresel olarak uygulanabilirliğini sağlamaktadır. Bu standartların kamu politikalarını belirleyenler tarafından kullanılması, ekonominin gelişmişliğine bakılmaksızın aynı seviyede tüketicinin korunmasını sağlama, ürünlerin farklı pazarlara sunulması ve kullanılması, pazar verimsizliklerinin azaltılması, düzenleyici mevzuatın uyumluluğunun sağlanması ve küçük girişimcilerin diğer pazarlara ulaşılabilirliğini artırmasıdır (ISO, 2014:12-13).

Türkiye'deki uygulamalar incelendiğinde, ISO tarafından tavsiye edildiği şekilde uluslararası standartları birebir olarak veya temel alacak biçimde yönetmelikler ve teknik düzenlemeler ile uygulamaya konulduğu görülmektedir. Durum, politika belirleyiciler tarafında böyle iken, özel şirketler küresel rekabet, pazar şartları ve gereklilikleri vb.

nedenlerle uluslararası standartları uygulamakta, bu standartların gerçekleştirildiğine dair uygunluk değerlendirme sertifikaları almaktadırlar.

4.2.2. Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN)

Günlük hayatta satın alınan ve kullanılan tüm ürün ve hizmetlerin güvenlik ve kalite bakımından belirli standartların şartlarını karşılaması gerekmektedir. Avrupa’da bu standartların hazırlanması ve kabul edilmesinde resmi olarak görevli kuruluşlar Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN), Avrupa Elektroteknik Standardizasyon Komitesi (CENELEC) ve Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü (ETSI)’dir. CEN ve CENELEC arasındaki yakın işbirliği nedeniyle yönetim merkezleri 2010 yılında ortak hale getirilmiştir. Avrupa tek pazarının sağlanması, sınırlar arasındaki ticaretin artırılması, toplum sağlığı ve güvenliğinin güvence altına alınması için AB standartları CEN tarafından hazırlanmaktadır. AB üyesi ülkelerin ulusal standardizasyon kuruluşları CEN çatısı altında bir araya gelmiştir (CEN, cenelec.eu).

Neoliberal dönemde küresel ticaretin artırılması başka bir deyişle ürünlerin serbest dolaşımının sağlanması temel hedeflerden birisidir. Bununla birlikte, serbest dolaşımın önündeki teknik engeller aslında ülkelerin pazarlarına kalitesiz ve güvensiz ürünlerin girmemesi için hazırladığı teknik düzenlemelerdir. Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) kurulmadan önceki dönemde, AB üyesi ülkeler bu doğrultuda yönetmelikler hazırlayarak ülkelerine girecek ürünlerin kalite ve güvenlik açısından denetimlerden geçerek pazarlarına girmesini istemişlerdir. Ancak zaman içerisinde her ülkenin ayrı ayrı belirlemiş olduğu ve farklılık gösteren teknik düzenlemeler zamanla küresel ticarete yavaşlatıcı etki yapmaya başlamıştır.

AB, ülkeler arasındaki teknik düzenleme farklılıklarından kaynaklanan ticaretin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla 1985 yılında “Yeni Yaklaşım Kararı” almış ve bu karar ile birlikte yeni bir standardizasyon politikası belirlenmiştir. Üye ülkelerin her birinde belirlenmiş olan teknik düzenlemelere göre üretilmiş ürünler diğer ülkedeki teknik düzenlemelere uygunsuzluk nedeni ile piyasaya girememekteydi. Yeni Yaklaşım politikası ile birbirine benzeyen ürünler bir grupta toplanarak bu ürünlerin sahip olması gereken asgari güvenlik koşulları belirlenmektedir. Bu asgari güvenlik koşullarının kriterleri, ürünün insan ve hayvan sağlık ve güvenliğine, çevreye zarar vermemesi ve tüketicinin korunmasıdır. Bu

kriterleri sağlayan ürünlere “Conformite Europeenne”nin kısaltılmış hali olarak “CE” işareti iliştirilmektedir (Küçük, 2001:81-83).

AB üye ülkelerde ve AB dışında kalan ülkelerde üretilen ürünler Yeni Yaklaşım Yönetmeliklerinden en az birinin kapsamına dâhil olduğu CE işaretine sahip değilse AB pazarına girmesi mümkün değildir (TSE, 2015). Başka bir ifade ile Türkiye’de üretilen bir oyuncuğın AB pazarına girebilmesi için bu ürünün ilgili yönetmeliğin temel gereklerine uygun olduğunun ve bu uygunluğun yönetmeliklerde öngörülen şekilde teyit edildiğinin üretici tarafından beyan edilerek ürün üzerine CE işareti konulmalıdır (Ergin, 2005:70). Ancak, CE işareti bir kalite markası değildir ve ürün, bir denetçi tarafından test ve muayene edilmez. Aksine, beyan esaslı olarak imalatçı tarafından ürüne, ambalaja veya ilgili dokümana yapıştırılan bir işarettir (Çelik, 2006:138).

CE işareti ile birlikte, AB üye ülkeleri arasında malların serbest dolaşımı sağlanmış ve ticaretin önündeki teknik engeller ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca, AB üyesi olmayan ülkelerde üretilen ürünlerin de AB pazarına girebilmesi için CE işareti taşımaları gerekmektedir. Bu bakımdan, CE işareti için ürün pasaportu yakıştırması yapılmaktadır. Bununla birlikte, ürünlere iliştirilen CE işareti ürünün sadece ilgili yönetmeliğin güvenlik şartlarını karşıladığını ifade ettiğinden, ürünün kalitesi ve performansı ile ilgili bir anlam taşımamaktadır.

Başka bir politika olarak AB, kendi standardizasyon kuruluşları olan CEN ve CENELEC ile sırasıyla ISO ve IEC kuruluşları arasında Teknik İşbirliği Anlaşmaları imzalamak yoluna gitmiştir. Viyana ve Dresden Anlaşmaları olarak da bilinen bu anlaşmaların iki temel amacı vardır: Kuruluşların standart hazırlama faaliyetlerinde tam bir koordinasyon sağlanması ve bilgi ve doküman değişiminin gerçekeştirilmesidir (ISO, [1991](#)).

Bununla beraber; AB, 2020 Avrupa Standardizasyon Sistemi için Stratejik Hedefler belgesi oluşturmuştur. Bu belgede, refahı ve ekonomik büyümeyi destekleyen, ticaretin önünde teknik engel olmayan standartlar geliştirmek, Avrupa’nın tek pazar anlayışını destekleyen ve güçlendiren standardizasyon sisteminin kurulması, daha iyi standartlar hazırlayabilmek için teknik uzmanlığı geliştirecek eğitim ve bilincin sağlanması hedefleri yer almaktadır. Belgede, standardizasyon ile inovasyon ve büyüme, küresel rekabet gücü ve etkinlik, bölgesel bütünleşme arasında ilişki kurularak, standardizasyonun bu alanlarda olumlu katkı yapacağı belirtilmektedir. Ayrıca, kamu politikalarının ve düzenlemelerinin

destekleyicisi olarak Avrupa standardizasyonunun kamu-özel kesim arasındaki işbirliğini güçlendireceği de belirtilmektedir (CEN-CENELEC, [2013](#)).

Uluslararası standardizasyon açık pazarların, serbest ticaretin ve küresel düzeyde birlikte çalışabilirliğin anahtar destekçisidir. Avrupa iç pazarının ve kamu politikaları ile düzenleyicilerin ihtiyaçları ticarete bir bariyer oluşturmadan karşılanması etrafında, uluslararası standardizasyonun tamamen desteklenmesi öncelikken, Avrupa standartlarının da Avrupa'nın ihtiyaçlarını karşılaması beklenmektedir.

12 Aralık 2011 tarihinde CEN ve CENELEC'in TSE'ye tam üyelik hakkı verilmesine yönelik kararın duyurusunda bu adımın, Türkiye'nin Avrupa Standartlarının kabulünü ve bu standartlar ile çelişen milli standartların tasfiyesini açık bir şekilde taahhüt etmesi nedeniyle Avrupa Tek Pazarı'na tam katılımının sağlanmasında önemli bir adım olduğu ifade edilmektedir. (CEN-CENELEC, 2011).

TSE'nin 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği standardizasyon kuruluşlarının tam üyesi haline gelmesiyle birlikte, bu kuruluşların standart hazırlama süreçlerini belirleyen iç düzenleme dokümanlarını da uygulamaya başlamıştır. Buna göre, CEN-CENELEC tarafından hazırlanan Avrupa standardının milli standart olarak yayınlanacağı, basılacağı ve destekleneceği belirtilerek bu standart ile çakışan diğer milli standartların iptal olacağı hususu yer almaktadır (CEN-CENELEC, 2017: 31).

5. NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRK STANDARDLARI ENSTİTÜSÜ'NDE YAŞANAN DEĞİŞİM

1970 yılından sonraki dönemde benimsenen neoliberal anlayışın Türkiye’de ticaretin serbestleşmesine ve küresel ticaretin teknik altyapısı olan standardizasyon ve uygunluk değerlendirme politikalarına etkisine önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu bağlamda, uluslararası kurum ve kuruluşlarla gerçekleşen bu etkiler yıllar içerisinde TSE’nin de insan kaynakları, örgütsel yapısı, uluslararası alandaki faaliyetleri ve işlevlerinde değişim yaşamasına yol açmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, 1960-2017 yılları arasında TSE’nin yıllık olarak hazırlanan faaliyet raporlarından elde edilen bulgularla neoliberal küreselleşme sürecindeki değişimi çalışmanın amacı doğrultusunda 2000 incelenmiştir.

5.1. İnsan Kaynakları Yapısındaki Değişim

TSE’nin neoliberal küreselleşme sürecinde insan kaynakları yapısındaki değişimin incelendiği bu bölümde öncelikle TSE’de istihdam edilen personel sayısının kadrolu ve sözleşmeli olarak yıllara göre dağılımı verilmiştir. İstihdam edilen personelin niteliği bakımından yıllık olarak öğrenim durumları faaliyet raporlarından alınarak çizelge haline getirilmiştir.

Bununla birlikte, TSE personelin seneler içerisinde elde ettiği hakların neoliberal paradigmaya uygun olarak nasıl bir değişime uğradığına ilişkin bulgulara çalışmanın mevzuat ve özlük hakları bölümünde yer verilmiştir.

5.1.1. Personel Sayısı ve Niteliği

1960 yılında 132 sayılı kanun ile yasal olarak kurulan, görev, yetki ve sorumlulukları standart hazırlama ve uygunluk değerlendirme faaliyetleri olarak ilgili kanunda belirlenen TSE’nin görevlerini yerine getirmek üzere istihdam ettiği personel sayısı aşağıda yer alan çizelgede verilmektedir.

Yıl	Kadro lu	Sözleşmeli
1961	18	-
1964	29	-
1968	88	-
1971	103	-
1974	88	-
1977	372	63
1987	515	40
1993	1.010	173
1998	1.150	36
2003	1.401	17
2008	1.408	-
2013	1.665	1.062
2017	1.659	654

Çizelge 4.1. Yıllara göre TSE’de çalışan kadro lu ve sözleşmeli personel sayısı

Kaynak: TSE’nin yayınlamış oldu ğu faaliyet raporlarından derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

TSE’nin kadro lu ve sözleşmeli personel sayısının yıllara göre dağılımına Çizelge 4.1.’den bakıldığında kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte büyük bir artış oldu ğu görülmektedir. Bu bakımdan, ulusal standardizasyon kuruluşu olarak TSE’nin yıllar geçtikçe daha büyük bir organizasyon haline geldi ği anlaşılmaktadır. Kurumsal olarak büyümenin ve personel sayısındaki artışın nedeni TSE’nin görev, yetki ve sorumlulukları kapsamında yerine getirmesi gereken faaliyetlerin artması ile ilişkilendirilebilir.

Küresel mal ticaretindeki artış sonucunda ithalata konu ürünlerin denetimlerindeki iş yoğunluğu, yıllar içerisinde ilgili Bakanlıklarca kendisine devredilen iç piyasa kontrol yetkileri, 1980 sonrasında uygulanan YKİ kapsamında kamu kesiminin ve özel sektörün kalite, standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanlarında bilgilendirilmesi amacıyla verilen eğitimler, uluslararası ticarete rekabet kabiliyetini artırmak ve ürün ve hizmetlerinde aranan kalite ve performans ölçen uluslararası standartlara uygunluk belgelerindeki talep artışı TSE’nin giderek daha fazla personel istihdam etmesine neden olmuştur.

Bunun yanında, TSE’nin bir kamu kurumu olmasına rağmen neoliberal dönemde uygulanan YKİ politikalarına da paralel olarak gelirlerini artırmak üzere uygunluk değerlendirme alanındaki piyasa fırsatlarını değerlendirmek üzere faaliyet kapsamını genişletme, gelir elde edebilece ği alanlarda kapasitesini artırma çabaları TSE’nin kurumsal olarak büyümesine, personel sayısının artmasına ve istihdam edilen personel niteliğinin değişimine neden olmuştur. Yıllar içerisinde TSE’de istihdam edilen personelin öğrenim durumuna göre dağılımı aşağıdaki çizelgede yer almaktadır:

	1960	1970	1986	1997	2007	2017
Doktora	0	0	0	0	16	16
Yüksek Lisans	0	4	12	-	150	236
Lisans	25	15	274	649	628	1007
Yüksekokul	-	-	-	-	163	207
Lise	11	22	146	343	348	159
Ortaokul	7	13	46	108	105	28
İlkokul	35	32	88	50	36	6
Okuryazar	1	6	6	0	0	0
Toplam	79	92	572	1150	1446	1659

Çizelge 4.2. Yıllara göre TSE’de istihdam edilen personelin öğrenim durumu

Kaynak: TSE’nin yayınlamış olduğu faaliyet raporlarından derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 4.2’deki veriler incelendiğinde, neoliberal politikalar çerçevesinde TSE’nin yıllar içerisinde faaliyet alanı ve personel sayısı artarken, istihdam edilen personelin standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerindeki yetkinliğinin artırılmasına gerek duyulduğu anlaşılmaktadır.

1987 yılında hazırlanan faaliyet raporunda TSE teknik personelinin standardizasyonla ilgili konularda bilgi, görgü ve tecrübelerini artırmak için iyi ilişkiler içerisinde bulunan gelişmiş ülkelerden eğitim bursları sağlandığı belirtilmektedir. Bu kapsamda, TSE personeline Federal Almanya’dan 156 adam-gün, Fransa’dan 12 adam-ay, İngiltere’den 12 adam-ay ve Japonya’dan 36 adam-ay eğitim desteği sağlanmıştır.

1990 yılı için hazırlanan faaliyet raporunda da önceki altı yıl içinde Almanya, İngiltere, Hollanda ve Fransa’dan tamamlanan eğitim sürelerinin 300 adam-ay olduğu ifadesi yer almakta, ileriki dönemde ise TSE personelinin teknik yeterliliğini geliştirmek üzere 400 adam-ay süreli ikinci bir eğitim paketi için çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir. Aynı raporda, kalite kontrolünden enformasyon teknolojisine kadar geniş bir spektrumda İngiltere’den eğitim alındığı ve Doğal Gaz Sistemleri ile ilgili olarak üç personelin British Gas’da eğitim almış olduğu görülmüştür. BM Kalkınma Programı projesi kapsamında ise Enstitü personelinin 1990 yılında Avustralya, Hollanda, İsveç ve İngiltere’de eğitim alması için burs sağlanmıştır.

Eğitim programlarının düzenlenmesinde ve Türkiye’ye bilgi transferinin gerçekleşmesinde gelişmiş ülkelere alınan eğitim desteklerinin yanında, uluslararası organizasyonlar ile yürütülen projeler de önemli bir rol oynamıştır.

BM Teşkilatı ile TSE'nin ortak olarak yürüttüğü Milli Kalite Kontrol Sistemi II. Safha Projesi çerçevesinde laboratuvarların akreditasyonunun sağlanması (teknik yeterliliklerinin belgelendirilmesi), kalite konusunda eğitim ve tanıtım çalışmalarının düzenlenmesi, kalite sistemlerinin kurulması için danışmanlık hizmetlerinin alınması ve kalite sistemi belgelendirme altyapısının kurulması sağlanmıştır. Proje kapsamında, 6 ay süre ile görev yapan ve BM'den görevlendirilen laboratuvar onay uzmanı tarafından laboratuvarların belgelendirilmesinde bir örnekliğin sağlanması amacıyla 9 Haziran 1988'de Enstitü dışından görevlendirilen inceleme uzmanlarına, 14 Temmuz 1988'de de TSE teknik personeline laboratuvar inceleme teknikleri konusunda seminer düzenlenmiştir.

Aynı proje dâhilinde 2 ay süre ile BM tarafından görevlendirilen uluslararası kalite kontrol uzmanı, 20-24 Haziran 1988'de Ankara'da, 4-8 Temmuz 1988'de İstanbul'da, 28 Haziran 1988'de İzmir'de ve 30 Haziran 1988'de İstanbul'daki özel kuruluşların üst yöneticilerine kalite yönetimi konusunda eğitimler vermiştir.

Böylece, BM ile TSE'nin ortak yürüttüğü projenin sonucunda Türkiye'de standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanlarında bilgi ve tecrübenin arttığı, bilgi transferinin bir kamu kurumu olan TSE üzerinden özel sektöre geçtiği görülmektedir. Ayrıca, projenin tamamlanması ile birlikte bu alanlarda TSE'nin sunduğu hizmetler de giderek artan bir iş hacmiyle devam etmiştir.

İngiltere'den sağlanan burslarla Enstitü personeline kalite kontrolünden enformasyon teknolojilerine kadar geniş bir çerçevede eğitim imkânı sağlanmıştır. Dört Enstitü personelinin İngiltere'de eğitim görmesi sağlanmıştır. İki Enstitü uzmanı da kalite kontrol ve bilgi-enformasyon bölümlerinde incelemelerde bulunmak üzere İngiltere'ye bir teknik ziyaret gerçekleştirmişlerdir. İngiliz Hükümeti adına hareket eden Resource Kuruluşu ile eğitim alanında görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bazı eğitimlerin 1991 yılında aynı kuruluşun sağladığı imkânlar ile Enstitüde gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Çin Standardizasyon Teşkilatı ile TSE arasında imzalanan 19 Mart 1990 tarihli anlaşma kapsamında üç uzman TSE'ye gelerek standardizasyon yönetimi, kalite güvencesi ve laboratuvar akreditasyonu alanlarında Enstitü personeli ile birlikte çalışmalarda bulunmuştur.

Alman Teknik Yardımı Projesi kapsamında ise TSE personeline 1990 yılında metroloji, kalibrasyon ve gazlı ortamlarda kullanılan elektrik tesisatlarında alev sızdırmazlığı muayeneleri konularında eğitim verilmiştir.

Yukarıda verilen bilgilerden, gelişmiş ülkelerin standardizasyon ve uygunluk değerlendirme uygulamaları kapsamında sahip oldukları bilgi birikimi ve tecrübelerini TSE personeline aktardıkları ve çalışmalar için gerekli mali imkânların uluslararası kuruluşların desteğiyle, muadil standardizasyon kuruluşları arasında imzalanan anlaşmalar kapsamında ve gelişmiş ülkelerin hükümet kuruluşlarının sağladığı desteklerle gerçekleştirildiği görülmektedir.

ISO tarafından yayınlanan strateji belgelerinde gelişmekte olan ülkelerin uluslararası standart hazırlama çalışmalarına aktif katılımını sağlamak amacıyla gelişmiş ülkelerin destek vermesi ve kapasitelerinin geliştirilmesi konusunda istekli olması yer almaktadır. Bu kapsamda, TSE'nin gelişmiş ülkelerin standardizasyon kuruluşları ile eğitim alanında özellikle 1990 öncesi dönemde yoğun bir işbirliği içerisinde olduğu ve TSE'nin personeli bu kuruluşlara göndererek eğitim sağlandığı görülmektedir.

1990 yılı sonrasında YKİ anlayışının giderek yaygınlaştığı ve kamu kurumlarını etkinlik ve verimliliğini artıracak şekilde etkilediği bilinmektedir. Bu kapsamda, TSE'nin personel rejiminde de 2000'li yıllardan sonra YKİ politikalarının uygulandığı görülmüştür.

2009 yılında hazırlanan TSE faaliyet raporunda, Enstitü personelinin gençleştirilmesi amacıyla personel alımlarına gidildiği ve emekliliğe teşvik sistemlerinin getirildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda, TSE personelinden 40 yaş üzeri olanların sayısının %62 olduğu ve bu seviyenin yüksek sayıldığı, yeni işe alımlarla bu oranda düşüş sağlandığı ifadesi yer almaktadır. Böylece, TSE'nin faaliyetlerini daha etkin yerine getirdiği, uluslararası rekabette güçlü hale geldiği ve personel harcamalarının kısıtlanmasının mümkün olduğu belirtilmiştir.

TSE Faaliyet Raporlarının incelenmesi ile TSE'nin kuruluşundan bu yana uluslararası kuruluşlar ile yoğun bir ilişki içerisinde olması nedeniyle İngilizce bilen personele ihtiyaç duyduğu, personel sayısının zamanla kadrolu ve sözleşmeli olarak arttığı ve personel niteliğinin de yurtdışından alınan krediler sayesinde yurtdışı eğitim programları ile artırıldığı görülmektedir.

Öte yandan, daha önce Standart İş Sendikasına tabi olan Enstitü personelinin özlük haklarının zamanla diğer kamu personeli ile aynı şartlara getirildiği Faaliyet Raporlarının incelenmesinden anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede, TSE'nin YKİ politikalarına uygun olarak etkinliğini artırmak üzere insan kaynaklarında gençleştirme çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Böylece

TSE'nin, neoliberal anlayışa uygun olarak etkin ve uluslararası rekabete uygun bir kamu kurumu haline gelmesinin amaçlandığı görülmektedir.

5.1.2. Mevzuat ve Özlük Hakları

YKİ anlayışında, kamu kurumlarının özel sektör işletme kurallarına göre yönetilmesi gerektiği bulunmaktadır. Kamu kurumlarının giderlerini azaltmak üzere personelin özlük haklarında değişikliklere gittiği ve bu değişiklikleri kamu kurumu olmaları nedeniyle mevzuat üzerinde gerçekleştirdiği görülmektedir.

TSE personelinin görevlendirilmesinde 1974 yılında değişikliğe gidilmiştir. Yargıtay kararı ile 1974 yılına kadar işçi statüsünde çalıştırılan personel ile Enstitü arasında, TSE Genel Kurulu'ndan alınan yetki ile Toplu İş Sözleşmesi imzalanmıştır.

1976 Yılı Faaliyet Raporu'nda TSE personel yönetmeliğinin ilk olarak 30 Mayıs 1975'te 15250 sayılı Resmi Gazete'de yayınlandığı ve 1 Haziran 1975 günü yürürlüğe girdiği kaydedilmiştir. Personelin, yönetmelik uyarınca statülerine göre ayrımları yapılmış olup, kadrolu personele 1 Haziran 1975 tarihinden geçerli olmak üzere Yönetmeliğin getirdiği esaslar üzerinden ücret ödenmeye başlanmıştır. TSE'de işçi statüsünde çalışanlara temsile yetkili olan Standart İş Sendikası ile 31 Mayıs 1977 tarihine kadar iki yıl süreli ve 1 Haziran 1975 tarihinde geçerli olmak üzere TSE Personel Yönetmeliği'nde belirtilen hak ve ücretler esas alınarak iş yeri seviyesinde bir Toplu İş Sözleşmesi imzalanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

Bu çerçevede, neoliberal politikaların etkisiz hale getirmeyi amaçladığı sendikaların TSE personeli açısından varlığını 1975 yılında koruduğu görülmektedir. 1975 yılında TSE'de işçi statüsünde çalışan personelin bir Toplu İş Sözleşmesinin de imzalandığı ve ödemelerin Personel Yönetmeliği hükümleri ile güvence altına alındığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, TSE personelinin 1970'li yıllarda belirli bir güvence altında görevlendirildiği ve gerekli mevzuatın hazırlanarak yürürlüğe konduğu anlaşılmaktadır.

Neoliberal politikalarda, kamu kurumlarının personel istihdamında personele kadro güvencesi vererek çalıştırmasının verimlilik artışını engelleyeceği kabul edilmektedir. Bunun yerine, personelin geçici, kısa süreli veya proje bazlı istihdamına yönelik esnek çalışma yöntemleri önerilmektedir.

Bu kapsamda TSE'nin 1990 yılı faaliyet raporunda gerek standart hazırlama ve gerekse diğer faaliyetlerde yüksek bir verimlilik seviyesini gerçekleştirmek için sözleşmeli kalifiye personel çalıştırılması imkânının ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Sözleşmeli kadro desteğinin sağlanarak çalışma verimliliği ve esnekliğini mümkün kılacak mevzuat değişiklikleri yapılmasına ihtiyaç duyulduğu 1990 yılı için hazırlanan faaliyet raporunda yer almaktadır.

18 Kasım 1960 tarihli 132 sayılı kanunun 10/A maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "Belirli süreli, geçici nitelikte ve özel bilgi ve uzmanlık gerektiren işlerde yurt içinde ve yurt dışında Enstitü dışından inceleme elemanı görevlendirilebilir" hükmü uyarınca 2 Şubat 2012 tarihinde TSE Dış İnceleme Elemanları Yönergesi yürürlüğe girmiştir. Böylece, TSE'nin yurt içinde ve yurt dışında yürüteceği faaliyetlerde belirli süreli, geçici nitelikte ve özel uzmanlık gerektiren işlerde Enstitü dışından inceleme elemanı görevlendirmesi mümkün olmuştur.

2012 yılında başlayan Dış İnceleme Elemanı kullanımı kapsamında 1.872 kişinin başvurusu uygun görülerek personel havuzunda yer almıştır. Havuzda yer alan uzmanların 1.224'ü aktif olarak kullanılmakta olup 12.000 işgününe yakın bir süre görevlendirme yapılmıştır (TSE, 2012). TSE dış inceleme elemanı kullanımını artırmayı hedeflemekte ve neoliberal dönemde post-fordist anlayışa uygun olarak esnek personel istihdamını gerçekleştirmektedir.

Türkiye kamu yönetiminde esnek çalışma modelinin yanında kadrolu personel istihdamına da devam edilmektedir. Ancak, istihdam edilen kadro unvanında yer alan çeşitlilik azaltılarak idari veya teknik branş ayrımı yapılmaksızın genel bir kadro unvanı olan Uzmanlık ismi altında istihdamın yapıldığı görülmektedir.

TSE, Türkiye'de kamu yönetiminde istihdam edilecek personelin yarışma sınavları ile alınması ve Uzman olarak atanması sürecine uygun olarak TSE de 2012 yılında kariyer meslek grubundan uzman yardımcısı alımına başlamıştır. Dört yıllık lisans programlarından mezun olma, belirli seviyede yabancı dil bilme ve KPSS'den talep edilen başarıyı elde etmiş adaylardan yazılı ve sözlü sınavlar ile personel alımı yapılmaktadır. Alınan personel, teknik ve idari birimlerde branşlarına göre kadrolu olarak görevlendirilmektedir.

5.2. Örgütsel Yapıdaki Değişim

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği içerisinde 1956 yılında ilk kez kurulan TSE, 1960 yılında 132 sayılı kuruluş kanunu ile resmi olarak kurulmuştur. 132 sayılı kanun hükümlerine uygun olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından görevlendirilen temsilcilerden oluşan bir Genel Kurul ve Genel Kurulca seçilen Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir (TSE, 2009).

	1964	1972	1982	2007	2017
Üniversiteler	41	57	11	9	7
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği	41	50	14	0	0
Bakanlıklar ve Teşekküller	38	94	9	24	28
Odalar, Borsalar ve İhracatçı Birlikleri	45	23	12	12	11
Toplam	165	224	46	45	46

Çizelge 4.3. Yıllara göre TSE genel kurul delege dağılımı

Kaynak: TSE'nin yayınlamış olduğu faaliyet raporlarından derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur.

Çizelge 4.3.'teki veriler incelendiğinde kuruluşundan bu yana geçen süreçte TSE'nin Genel Kurulu'nda yer alan temsilcilerin sayısı ve dağılımında değişiklik olduğu görülmektedir. Genel Kurul'daki temsilci sayısı dikkate alındığında zaman içerisinde özerk bir yapıdan ilgili olduğu Bakanlık'ın temsilci sayısının arttığı görülmektedir. Ayrıca, bir dönem Başbakanlık'a bağlı olarak faaliyet gösteren kurum Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın ilgili kurumu olarak faaliyetlerine devam etmektedir. (TSE, 2009).

TSE'nin 2006 yılında hazırlamış olduğu faaliyet raporunda, Enstitü'nün 21.yy yönetim anlayışı ile temel yönetim vizyonuna uyum sağlamak, kurumsal esnekliği ve dönüşümü sağlayacak reformların gerçekleştirilmesine yönelik olarak "Sürekli Kurumsal Gelişim ve Yeniden Yapılanma" projesinin tamamlandığı bilgisi yer almaktadır.

Gerçekleştirilen proje ile birlikte kurumun organizasyon yapısında değişiklikler yapıldığı ve stratejik yönetim uygulamalarının hayata geçirildiği belirtilmektedir. Belirlenen kurumsal stratejilerin doğru anlaşılması, sahiplenilmesi, ortak hedeflerin belirlenmesi, iletişimin güçlendirilmesi, yetki devri, inisiyatif kullanabilme ve birim ve çalışan bazında performans sonuçlarının ölçülmesi gibi uygulamalarının önünün açıldığı ifadesi yer almaktadır (TSE, 2006).

Yönetişim olgusuna ilk olarak 2006 yılı faaliyet raporunda verilmiş ve bu anlayış ile paydaşların kurumun yönetimine dâhil etme yaklaşımının benimsendiği ifade edilmiştir. Uluslararası, bölgesel ve yabancı belgelendirme kuruluşları ile mevcut olan ilişkilerin geliştirilmesi ve karşılıklı olarak belgelerin tanınırlığının sağlanması ile ithalat ve ihracatın kolaylaştırılmasının sağlanacağı belirtilmiştir (TSE, 2006).

2008 yılı faaliyet raporunda ise uygunluk değerlendirme alanında TSE'nin yoğun bir rekabet ortamı içerisinde olduğu ve Enstitü'nün AB ülkelerindeki muadil uygunluk değerlendirme kuruluşlarının seviyesine gelebilme bakımından 132 sayılı kuruluş kanununun yetersiz olduğu belirtilmektedir (TSE, 2008).

TSE'nin 2008 yılında hazırlanmış olduğu faaliyet raporunda kurumun misyon, vizyon ve ilkelerini belirleyerek yer verdiği görülmektedir. Faaliyet raporunda verilen ilkeler arasında yönetim olgusunun gerektirdiği güvenilirlik, tarafsızlık, liderlik katma değer, yenilikçi olmak, verimlilik-uzmanlık, toplumsal sorumluluk, duyarlılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik, müşteri odaklılık, gizliliğin olduğu görülmektedir (TSE, 2008).

Kurumun misyonu olarak ülkenin rekabet gücünü artırmak, ulusal ve uluslararası düzeyde ticaretini kolaylaştırmak ve toplumun yaşam düzeyini yükseltmek için standardizasyon, belgelendirme, laboratuvar ve diğer uygunluk değerlendirme faaliyetlerini tarafsız, bağımsız, etkin ve güvenilir bir şekilde sağlamak olarak belirlenmiştir. Kurumun vizyonu ise ulusal, bölgesel ve uluslararası alanda tercih edilen, yönlendirici ve lider bir kuruluş olmak şeklinde belirlenmiştir (TSE, 2008).

TSE'nin yıllar içerisinde yurtiçinde ve yurtdışında teşkilatlanmasını artırdığı ve hizmet talep eden kesime daha hızlı ve ucuz uygunluk değerlendirme faaliyetini sunmak amacıyla gerek taşrada gerekse yurtdışında personel istihdam ettiği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde TSE'nin yurt içinde ve yurt dışında açmış olduğu birimlerin veya temsilciliklerin gelişimine yer verilecektir.

5.2.1. Yurtiçi Teşkilat Yapısı

Enstitü, kurulduğu 1956 yılından itibaren 132 sayılı kanunla belirtilen görev ve yetki alanı kapsamında ulusal standartların hazırlanmasını sağlamak üzere amacıyla yurtiçi teşkilatlanmasını gerçekleştirmiştir. Ancak, yıllar içerisinde kamu yönetiminde yaşanan değişiklikler ve TSE'nin görev ve yetki alanının yaşanan küresel gelişmeler ve ulusal ihtiyaçlar bağlamında genişlemesi sonucunda teşkilat yapısında değişiklikler yapılmıştır.

1980 yılından itibaren kabul edilen neoliberal anlayış ve 1990'lardan itibaren yönetim ve YKİ uygulamaları TSE'nin de yerinde, etkin ve hızlı hizmet anlayışı ile teşkilat yapısını genişletmesine yol açmıştır.

1990 yılı faaliyet raporunda TSE'nin sunmakta olduğu hizmet türlerinden herhangi birine illerde veya bölgede oluşacak taleplerin belirli bir kritik seviyeye ulaşması ve talebin geçici nitelikte olmaması durumunda söz konusu hizmetin en kısa sürede o il veya bölgede verilmesi için çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir. Sunulan hizmetlerin maliyetleri bakımından verimli sonuçlar vermesi nedeniyle yurtiçi teşkilatlanmaya önem verilmektedir.

1991 yılı faaliyet raporuna göre bu yıl itibariyle Enstitü verdiği hizmetleri yurt genelinde daha hızlı bir şekilde sunabilmek amacıyla yurtiçinde teşkilatlanmasını 71 il merkezinde tamamlamış ve TSE faaliyetleriyle ilgili müracaatları etkin olarak işleme alabilecek kısmen de belgelendirme faaliyetlerini yerinden gerçekleştirebilecek bir yapıya kavuşmuştur.

Öte yandan, 1990 yılı faaliyet raporunda TSE'nin gelişen ve çeşitlenen iş hacmi karşısında Organizasyon Şeması ile İş Analizi ve Değerlendirmesi çalışmalarına başlanıldığı belirtilmektedir.

Enstitü kamu hizmetlerini daha etkin gerçekleştirmek üzere yurtiçi teşkilatını yaygınlaştırmasının yanında, Türkiye'nin takip ettiği politikalara uygun olarak veya gereğince merkez teşkilatında ilave birimler açmıştır. Buna örnek olarak, Türkiye'nin AB üyeliği gereğince yerine getirmesi gereken faaliyetler bakımından TSE'nin merkez teşkilatında açılan AT ile İlişkiler Müdürlüğü verilebilir.

Avrupa Topluluğu'nda uygulanan standartlara uyumun sağlanması amacıyla Enstitü tarafından yapılan çalışmalar kapsamında tek pazarın gerçekleştirilmesi için hedeflenen tarihe kadar var olan uyumsuzluk probleminin ortadan kalkması amaçlanmıştır. Üye olmak üzere 14 Nisan 1987 tarihinde resmi müracaatın gerçekleştirildiği Avrupa Topluluğu'nun oluşturmak istediği tek Avrupa pazarının tesisi ve bu sistemin sağlıklı işleminin önünde engel oluşturabilecek her türlü fiziki, mali ve teknik engelin kaldırılmasına yönelik gerçekleştirilecek çalışmaların bitirilmesi için hedeflenen tarih 31 Aralık 1992'dir.

Bu kapsamda, AT faaliyetlerinin ve topluluktaki gelişmelerin yakından takip edilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkması ve 1988 yılı dönemine ait icra planlarında ilgili Bakanlık ve kuruluşlarla AT ile ilişkiler konusunda hizmet verecek kurumların teşkilatlanma çalışmalarının sonuçlandırılmasının öngörülmesi Enstitü'nün de bu faaliyetlerden sorumlu

bir birim oluşturmasını gerekli kılmıştır. Bu amaçla, Enstitü'nün farklı birimlerince bugüne kadar gerçekleştirilmiş olan bu faaliyetlerin 20 Aralık 1988 tarihinde teşkil edilen AT ile İlişkiler M¼d¼rl¼ę¼'nce y¼r¼t¼lmesi sağlanmıştır. İlgili birim, g¼rev ve sorumluluk alanları kapsamında Devlet Bakanlığı tarafından kurulan AT Koordinasyon Kurulu ve AT Danışma Kurulu faaliyetlerine katılım sağlamış, AT Danışma Kurulu'na bağlı “AT Standartlarına Uyum” Alt Komitesinin Başkanlığını yapan ¼yeler Danışma Kurulu'na konuyla ilgili bir rapor da sunmuştur. Bu çerçevede, standardizasyon faaliyetlerinin AT'ne katılım s¼recinde herhangi bir engel olmayacağı Enstit¼ tarafından garanti altına alındığı 1989 tarihli faaliyet raporu kayıtlarında yer almaktadır.

TSE'nin s¼rd¼rmekte olduğu uluslararası alanda kurum ve kuruluşlarla ilişkileri bağlamında duyulan ihtiyaçlar, AB'ye ¼yelik s¼recinin hız kazanması ve uluslararası d¼zeyde standart hazırlama çalışmalarında g¼r¼len ivmelenmeye uyum sağlamak maksadıyla TSE dış ilişkiler biriminin yeniden yapılandırıldığı ve bu kapsamda Dış İlişkiler ve Anlaşmalar M¼d¼rl¼ę¼, Avrupa Birliği M¼d¼rl¼ę¼ ve Uluslararası Standartlar M¼d¼rl¼ę¼'n¼n kurulmasına karar verildiği g¼r¼lmektedir (TSE, 2000).

Standart hazırlama g¼revinin yanında, TSE'nin standartlara uygunluğu tespit etmek ¼zere y¼r¼tt¼ę¼ uygunluk değerlendirme faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu cihaz alımlarının Avrupa mevzuatına ve teknik dok¼manlarına g¼re gerçekleşmesi gerekmiştir.

TSE tarafından gerçekleştirilen uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde kullanılmak ¼zere yapılan cihaz alımlarında önceliğin Avrupa mevzuatı çerçevesinde ¼zellikle Avrupa'da hazırlanan ve yayımlanan teknik direktifler kapsamında y¼r¼t¼lecek faaliyetlere verildiği ve bu y¼nde satın almaların gerçekleştirildiği g¼r¼lmektedir. 2009 yılında Enstit¼ ilgili birimlerince s¼z konusu yaklaşım ile altı adet yatırım projesinin hazırlandığı belirtilmektedir (TSE, 2010).

5.2.2. Yurtdışı Teşkilat Yapısı: Temsilcilikler/İştirakler

TSE'nin 132 sayılı kuruluş kanunu 1960 yılında yayınlanmıştır. Kanunda, Enstit¼n¼n yurtdışında faaliyet g¼sterecek şekilde ¼rg¼tlenmesine, yabancı standardizasyon kuruluşları ile işbirliği geliştirmesine ve uluslararası alanda faaliyet g¼stermesine y¼nelik h¼k¼mlerin yer aldığı g¼r¼lmektedir.

Enstit¼n¼n 132 sayılı Kuruluş Kanunu'nun 1. Maddesinde, yurt dışındaki faaliyetler için Bakanlar Kurulu kararı ile temsilcilikler kurulabileceği h¼km¼ yer almaktadır. Mevcut

durumda Azerbaycan, Kazakistan, KKTC, Özbekistan ve Suudi Arabistan'da olmak üzere toplam 5 ülkede Enstitü temsilciliği yer almaktadır. Bu temsilcilikler aracılığı ile Enstitünün bu ülkelerdeki standardizasyon ve uygunluk değerlendirme kuruluşları ile ilişkileri sürdürülmekte, Türkiye'den bu ülkelere ihracat yapan firmaların belgelendirme işlemleri gerçekleştirilmekte ve temsilcilik personeli tarafından o ülkede belgelendirme faaliyetleri yürütülmektedir.

Bununla beraber, TSE'nin kurulduğu yıllardan bu yana duyulan ihtiyaç doğrultusunda yurtdışındaki muadil standardizasyon kuruluşları ile işbirliği geliştirerek teşkilatlanmaya gittiği görülmektedir.

Bu kapsamda, 1992 yılı faaliyet raporunda Rusya Cumhuriyeti ulusal standardizasyon kuruluşu ile bir protokol imzalanarak Kayseri'de metroloji, kalibrasyon ve hassas ölçü cihazlarının tamiri konularında faaliyet göstermek üzere bir şirket olarak Sojuztest'in ortak yatırım şeklinde kurulmasına karar verilmiştir

TSE ile Azerbaycan Cumhuriyeti Standartlaşma, Metroloji ve Patent Devlet Komitesi tarafından 1997 yılında Azerbaycan'da kurulan AZS-TSE Ltd. Şti. günün koşullarına uygun olarak 15 Mart 2010 tarihinde kapatıldığı 2010 faaliyet raporunda yer almaktadır

TSE kanununda yer alan hüküm uyarınca, TSE'nin yurt dışında temsilcilik açma konusunda geçmiş yaptığı çalışmalar yer almaktadır. Başlangıç olarak, Türkiye Odalar Borsalar Birliği bünyesinde yer alacak bilahare iş yükü artması durumunda müstakil yerinde faaliyet gösterecek bir temsilciliğin Münih'te açılması, uluslararası standardizasyon çalışmalarını yerinden takip etmek üzere ISO'nun da merkezi olan Cenevre'de bir temsilcilik açılması gündeme gelmiş olup bu konudaki çalışmalar 1986 yılı faaliyet raporuna da yansımıştır.

TSE ile Romanya Standartlar Teşkilatı (IRS) arasında imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde TSE Romanya Temsilciliği 1997 yılında kurulmuştur. Protokol çerçevesinde, TSE belgelerinin tanıtılması, ihracatta karşılaşılabilecek engellerin kaldırılması konularında çalışmalar yapılmıştır. Devam eden süreçte Romanya'nın Avrupa Topluluğu'na üye olma sürecinin başlaması ile IRS'nin yeniden yapılanmasına gidilmiş bundan dolayı da IRS'nin o güne kadar yaptığı protokollerin tamamı hükümsüz sayılmıştır. Romanya Hükümetinin bu kararını takiben temsilciliğimiz faaliyetlerine son verilerek Romanya temsilciliği ile birlikte IRS ile ortak kurulan şirket de 1999 yılında lağvedilmiştir.

Uygunluk değerlendirme pazarının giderek büyümesi belgelendirme kuruluşları arasındaki rekabetin giderek artmasına yol açmakta ve TSE de kendisini bu rekabet ortamının içerisinde bulmaktadır. SGS, Bureau Veritas, Intertek ve TUV gibi uluslararası belgelendirme kuruluşları ile rekabet eden TSE, kamu kurumu olması nedeni ile hızlı ve etkin kararlar alamamaktadır. TSE uluslararası uygunluk değerlendirme pazarına ortak olabilmek ve uluslararası işbirliği yatırımlarında bulunabilmek için TSE tarafından bir şirket kurulmasına karar verilmiştir (TSE Yurt Dışına Açılacak, 2014).

Ülke ekonomisinin ithalat ve ihracat rakamlarındaki artışlar, ülke politikasına paralel olarak Enstitünün de yurt dışı faaliyetlerine olan ilgisinin artması ve bu doğrultuda uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerin ilerlemesi Enstitünün yurt dışı teşkilatının genişletilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda, 132 sayılı kanunda önce 5 ile sınırlanmış olan temsilcilik sayısı 11 Ekim 2011 tarihli ve 662/37 sayılı KHK ile 10'a çıkarılmıştır. Enstitünün mevcut dışarıya açılma politikası kapsamında önümüzdeki dönemde 5 ülkede daha temsilcilik açılmasının söz konusu olabileceği görülmektedir.

28 Ağustos 2014 tarihli Resmi Gazete'nin 2014/6729 sayılı kararı ile TSE tarafından yurt dışında da faaliyet göstermek üzere Uluslararası Uygunluk Değerlendirme Servisi Anonim Şirketi (ICAS) kurulmasına izin verilmiştir. Bu karara göre, TSE'nin standardizasyon faaliyeti dışında kalan diğer faaliyetlerinin bir kısmının veya tamamının Şirket eliyle yürütebileceği hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda Şirket faaliyet konusuyla ilgili Ekonomi Bakanlığı'nın görüşü ve TSE'nin ilgili olduğu bakanın izniyle yerli veya yabancı şirketlere iştirak edebilecektir. Ayrıca, Şirketin yönetim kurulunda yükseköğrenim yapmış, devlet memurluğuna atanabilme genel şartlarına haiz ve en az 10 yıllık iş tecrübesine sahip 5 üye yer alacaktır. Şirket esas sözleşmesi Ekonomi, Gümrük ve Ticaret bakanlıkları ile Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanlığın görüşleri alınarak TSE'nin ilgili olduğu bakanın onayıyla düzenlenecek ve esas sözleşmede yapılacak değişiklikler de aynı usule tabi olacaktır (Resmi Gazete, 2014/6729).

TSE tarafından kurulan bu şirket ile özellikle uluslararası alandaki belgelendirme faaliyetlerinde hızlı ve etkin kararlar alınması hedeflenmiş, uluslararası ortaklıklar kurulabilmesinin önü açılmıştır.

TSE'nin kanununa bakıldığında, kuruluş tarihinden itibaren uluslararası alanda faaliyet gösterecek şekilde yasal sınırlara sahip olduğu ve bu doğrultuda yurtdışı teşkilatının örgütlendiği görülmektedir. Ayrıca, 132 sayılı kuruluş kanunu üzerinde zaman içerisinde değişiklikler yapılarak, uluslararası rekabet gücünü artırmak üzere anonim şirket kurduğu,

yurtdışı temsilcilik sayısını artırdığı ve yabancı kurumlarla ortak şirket kurduğu görülmektedir.

1980 yılından sonraki gelişmelere bakıldığında, TSE'nin yurtdışı örgüt yapısının yoğunlaşan uluslararası ilişkilere bağlı olarak değişikliklere uğradığı anlaşılmaktadır.

5.3. TSE'nin Uluslararası Alandaki Faaliyetlerinde Değişim

TSE'nin yürütmekle sorumlu olduğu standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetlerini ülke gerekliliklerine uygun olarak ve yeterli uzmanlık ile hazırlamak üzere yurtiçindeki sanayi kuruluşları ve temsilcileri, akademik kurumlar ve ilgili Bakanlıklar ile yoğun ilişki içerisinde bulunması gerektiği bilinmektedir. Bununla birlikte, uluslararası ekonomik kuruluşların getirdiği yükümlülükler ve bu yükümlülüklere göre faaliyet gösteren ve gösterilmesini gerekli kılan veya tavsiye eden uluslararası, bölgesel ve ulusal standardizasyon kuruluşları ile yoğun bir etkileşim içerisinde olduğu da görülmektedir.

Bu bölümde, TSE'nin uluslararası ve bölgesel kuruluşlara üye olması ile yurtdışındaki ulusal standardizasyon kuruluşları ile ikili işbirliği anlaşmaları imzalaması sonucunda yerine getirmek durumunda kaldığı faaliyetlere ve işbirliği alanlarına değinilecektir.

5.3.1. Uluslararası Ekonomi Kuruluşları ile İlişkiler

TSE'nin kurulduğu ilk yıllarda uluslararası kurum ve kuruluşlar ile ilişkilerini güçlendirecek şekilde bir mevzuata sahip olduğu bilinmektedir. Ancak, TSE'nin istihdam ettiği personel sayısının azlığı ve yabancı dil bilen personel sayısındaki kısıt Enstitünün yurtdışında faaliyet göstermesinde bir engel teşkil etmiştir. Ancak, 1970 yılından itibaren TSE'nin gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarla ilişkilerinin arttığı görülmektedir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde artan ithalat ve ihracat faaliyetleri için gereken teknik altyapının kurulması ve uluslararası standartlara ve regülasyonlara göre uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin sürdürülmesi gerekmektedir. Bu amaçla, TSE'nin özellikle BM, UNIDO, OECD, DTÖ, ISO ve CEN gibi organizasyonlarla daha sık ve yoğun bir işbirliğinde bulunduğu söylenebilir.

TSE, özellikle uluslararası standartlara uygun ambalajlamanın gerçekleştirilmesi ve ihraç edilen ürünlerin dış pazarlara uygun hale getirilmesi amacıyla laboratuvar kurmak üzere önemli bir çaba sarf etmiştir.

TSE, ihraç edilecek ürünlerin uluslararası standartlarında yer alan ambalaj ve ambalajlama hükümlerine uyulması konusunda büyük önem verdiği belirtilmektedir. Bununla beraber, bu standartları uygulamanın yeterli olmayacağından hareketle ambalaj malzemeleri ve ambalajlama üzerinde araştırmalar yapılması, bu alanda eğitimlerin sağlanması, standartlara uygunluk faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, bilimsel veya bilinçlendirici yayınlar yapmak ve ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak üzere İzmir’de bir Ambalaj Laboratuvarı kurulması amacıyla girişimlerde bulunulmuş ve projenin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Bu alandaki ilk girişim 1965 yılında OECD’ye başvurularak yapılmış olup, 1966 yılında ilk olarak projenin hazırlanması sağlanmıştır. DPT tarafından projenin uygulanması olumlu karşılanmış olmasına rağmen gerçekleştirilmesi için gereken mali imkânın ilgili Bakanlık’tan sağlanamaması nedeniyle gerçekleştirilememiştir.

Dünya Bankası’nın geliştirmekte olan ülkelerin özellikle teknik altyapısının geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan projelere kredi imkânı sağladığı bilinmektedir. Bu kapsamda, 1977 yılında Dünya Bankası’ndan TSE’ye 72.000 ABD Doları tutarında bir yardım sağlanmıştır. Ayrıca, projenin uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla bir uzman getirilmesi konusunda da girişimlerde bulunulmuş ve Nisan 1977’de göreve başlamak üzere UNDP aracılığıyla teknik bilgi ve birikimini Enstitü personeline aktaracak bir uzmanın görevlendirilmesi sağlanmıştır (TSE, 1978).

UNDP’ye sunulan diğer projelerden elde edilen desteklerden tasarruf edilerek bu projeye bir ödeneğin ayrılması üzerine OECD’ye sunulan projeden vazgeçilmiştir. Proje maliyetlerinde meydana gelen değişiklikler de göz önünde bulundurularak proje yeniden hazırlanmış ve UNDP’nin yardımını sağlamak üzere Dışişleri Bakanlığı kanalıyla projenin tekrar DPT’ye sunulması sağlanmıştır. 1975 yılında Enstitümüze gelen UNIDO uzmanı Aleksander Soltan tarafından gerekli incelemeler yapılarak bir rapor düzenlenmiştir. Ticaret Odaları Birliği koordinatörlüğü ile aynı konuda çalışmalarda bulunmak üzere bir alt komite kurulmuş DPT’nin yönetiminde yapılan komite toplantılarında TSE’nin UNDP’den gerekli yardım sağlanması koşulu ile bünyesinde ambalaj konusunda gerekli araştırmalar yapmak, gelişmeleri izlemek ve ilgili taraflara duyurulmasını sağlamak, ambalaj malzemeleri konusunda çalışanların ve ilgililerin görüşlerini almak üzere yılda bir kez toplanacak Danışma Kurulu kurulmasına karar verilmiştir. TSE tarafından projenin gerçekleşmesi için gerekli olan mali kaynağın (314bin ABD doları) UNDP’den sağlanması ve kalanının

bütçeye konulması amacıyla gerekli girişimlerde bulunulmuş olup, 1976 yılında Ambalaj Laboratuvarının hazırlıklarına başlanmıştır.

Öte yandan, Türkiye’de kalite kontrol altyapısının kurulması amacıyla da TSE ile UNDP arasında ikili işbirliği görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

TSE, 1 Nisan 1986 yılında başlaması gereken BM Kalkınma Programı (UNDP) ikinci safhasının UNDP New York Bürosu inceleme ve değerlendirmelerini tamamlayamaması nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu kapsamda, Enstitünün kalite kontrol sistemi projesini ülke ekonomisi için büyük önem taşıdığı değerlendirilerek projenin öncelik taşıyan konularıyla ilgili çalışmalarına kurumun kendi imkânları ile başladığı 1986 yılı faaliyet raporunda belirtilmektedir. Çalışmalar kapsamında kitap, cihaz ve referans malzeme alımını gerçekleştirmek üzere Enstitü talebi BM Teşkilatına iletilmiştir.

BM Kalkınma Programı ile Türkiye Hükümeti arasında UNIDO TUR 85/009 Milli Kalite Kontrol Sistemi II. Safha Projesi 12 Mart 1987 tarihinde Bakanlar kurulunca onaylanarak 11 Nisan 1987 tarih ve 19428 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir. Proje ile hedeflenen Türkiye’de üretilen uluslararası ve ulusal pazarda rekabet edemeyen, yetersiz kalitedeki sanayi mamullerine yöneliktir. Proje kapsamında kapasite geliştirmeye yönelik olarak çeşitli ekipmanların tedariki gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, TSE’nin faaliyet alanında yabancı bir uzman TSE’ye gelerek belgelendirme konusunda çalışma yaparak TSE’nin bu konudaki bilgi birikim ve kabiliyetini geliştirmek üzere teknik bir rapor sunmuştur. Öte yandan, TSE’nin akreditasyon sistemi konusunda yapılan çalışmalar sonucunda yerli sanayi kuruluşlarının akreditasyon yeterlilikleri 1991 yılında incelenmeye başlanmıştır.

BM Kalkınma Programı desteğiyle tahribatsız deney teknikleri konusunda bir proje yürütülmüş, bu çalışmanın sonucunda Yeni Galata Köprüsü’nde, doğalgaz sistemlerinin muayenesinde ve İGDAŞ motorlu araçların fenni kontrolü TSE tarafından 1990 yılında gerçekleştirilebilmiştir.

TSE’nin Gebze’de faaliyet göstermekte olan İstanbul Kalite Kampüsü’nün kuruluşunda da TSE ile Dünya Bankası arasında gerçekleştirilen işbirliği bulunmaktadır. TSE, laboratuvarları ile standartlara uygunluk faaliyetlerini gerçekleştirdiği kalite kampüsünü Dünya Bankasından aldığı kredi ile kurmuştur.

1991 yılında TSE, İstanbul Kalite Kampüsü Kalibrasyon ve Metroloji Merkezinin kurulması için hazırladığı projeleri Dünya Bankası uzmanlarına anlatmış ve desteklenmesine karar verilerek 44.6 milyon dolarlık kredi desteği Dünya Bankası’ndan

sağlanmıştır. Bu kapsamda, 5 Nisan 1991 tarihinde DB ile TSE arasında Proje anlaşması akdedilmiştir.

Dünya Bankası'ndan sağlanan 100 Milyon ABD Doları tutarındaki kredi desteği ile gerçekleştirilen Teknoloji Geliştirme Projesi ülkemizde yeni teknolojilerin üretilmesi ve geliştirilmesinin yanı sıra araştırma-geliştirme faaliyetlerine fon ayrılmasına ve Metroloji, Standartlar, Deney ve Kalite sisteminin (MSDK) oluşturulmasına imkân yaratılmıştır. Bu proje ile Enstitüye tahsis edilen 42.4 Milyon ABD Doları kredi ve Enstitü imkanlarıyla kalite, kalibrasyon laboratuvarı ve eğitim hizmetlerinin verileceği bittiğinde 150 milyon dolar değere sahip olacak Kalite Kampüsü inşaatı büyük oranda tamamlanması planlanmaktadır. Kredi desteği kapsamında, 1997 yılında ürün ve malzemelerin test edilmesi için laboratuvar cihazlarının alımları gerçekleştirilmiştir.

DB'dan sağlanan kredi desteğinde DB genel teamülün dışına çıkarak kaynağın kullanımında kriterlerin dışına çıkılmasına izin vermiş, kredinin geri ödemesinde esneklik sağlanmıştır. Projenin ülke açısından taşıdığı önem ve muhtevası bu esneklik de önemli etken olduğu faaliyet raporunda da yer almıştır.

Türkiye'de ithalat ve ihracat faaliyetlerinin artması sonucunda, laboratuvar ve belgelendirme altyapısının geliştirilmesi gerekliliği yanında, Türkiye'nin taraf olduğu GATT anlaşması kapsamında TSE tarafından ilave yükümlülüklerin de yerine getirilmesi gerekmiştir.

1986 yılı faaliyet raporunda, ülkemizin o güne kadar GATT faaliyetlerine gözlemci statüsünde katıldığı belirtilmektedir. Standartların, uluslararası ticari ilişkilerde teknik engel olarak kullanılmasını önlemeyi hedef alan bu anlaşma kapsamında TSE'nin de bazı yükümlülükleri olacağı ifadesi yer almaktadır. Bu yükümlülüklerden en önemlisi standartlar ve mevzuat da dâhil olmak üzere standart niteliğindeki teknik dokümanlar hakkında olabilecek soruları cevaplandırarak bir müracaat merkezinin faaliyete geçirilmesidir. Müracaat merkezinin gelebilecek sorulara hızlı ve doğru olarak cevaplandırabilmesi amacıyla TSE'nin standartlar ve standart niteliğindeki bütün dokümanlara süratle erişmesini, tarama yapmasını mümkün kılmak amacıyla dokümanların indekslenmesi, kodlanması ve bilgisayarların hafızasına yerleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu veri tabanı GATT müracaat merkezi için ihtiyaç duyulabilecek bilgilere sahip olmuş, ayrıca, ISO Enformasyon Ağı (ISO NET) içindeki müracaat merkezinin de tesis edilmesi yükümlülüğü yerine getirilmiştir.

DTÖ TBT Anlaşması İyi Uygulama Kodu'na taraf olan TSE, aynı zamanda standartlar konusunda ulusal bilgilendirme noktası görevini de yapmaktadır. Özellikle 2000 (2000-2009) yılı sonrasında hazırlanan faaliyet raporlarında TSE'nin yapılan toplantılara katılım sağlayarak alınan kararların kısa sürede uygulanmasını sağladığı belirtilmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı ile devam eden toplantılarda Gümrük Birliği sonrası ithalatta karşılaşılan problemlere çözüm aranmıştır.

Dış ticaretin serbestleştirilmesi bağlamında, Türkiye'nin AB ile imzaladığı anlaşmalar sorumluluk alanı kapsamında TSE üzerinde doğrudan önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur.

1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesi ile AB entegrasyonu sürecinde önemli bir adım gerçekleştirilmiş, buna paralel olarak da yayımlanan Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejim Kararı ve Mevzuat Uyumlaştırmaları çerçevesinde ithal mallarda denetim ve belgelendirme çalışmalarına uyum sağlanmıştır. Dış Ticarete standardizasyon ve uygunluk değerlendirmesi faaliyetleri çerçevesinde 16 Ocak 1988 tarih ve 23232 mükerrer sayılı Resmi Gazete yayımlanan "Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon" tebliği ile standartları uluslararası ticareti engelleyici bir yapıya dönüştürülmesini önlemek, ticaret hacmini artırmak ihracatta ürünlerimizin kalitesini ve rekabet gücünü yükseltmek ithalatta ise ithal malları ile yerli ürünler arasındaki haksız rekabeti önlemek tüketicimizi korumak insan sağlığını ve emniyetini gözetmek hedeflenmiştir (TSE, 1998:4).

TSE'nin özellikle UNDP ve Dünya Bankasından sağladığı maddi ve teknik destek ile Türkiye'de ithalat ve ihracatta gerekli olan teknik altyapıyı kurduğu görülmektedir. Türkiye'de laboratuvar altyapısının kurulmasında UNDP ve DB'nin sağladığı kredilerin önemi açıktır. Kalite altyapısının kurulması ile küresel ticarete TSE'ye ait laboratuvarlar ile ithalat kontrollerinin ve ihracata konu ürünlerin uluslararası standartlara uygunluğunun tescil edildiği görülmektedir.

Bununla birlikte, küresel ticarete en önemli anlaşma olan GATT ve sonrasında kurulan DTÖ ile TSE'ye yükümlülükler getirildiği anlaşılmaktadır. AB ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması da TSE tarafından takip edeceği politikaların değişmesine ve anlaşma hükümlerine göre faaliyetlerini gerçekleştirmesine yol açmıştır.

TSE'nin uluslararası ekonomi kurumlarının yanında uluslararası ve bölgesel standardizasyon kuruluşları ile ilişkileri de TSE'nin değişiminde önemli bir etkide bulunmaktadır.

5.3.2. Uluslararası ve Bölgesel Standardizasyon/Kalite Kuruluşları ile İlişkiler

Küresel mal ve hizmet ticaretinde uluslararası ve bölgesel standardizasyon kuruluşları tarafından hazırlanan standartlar ürünlerin kabul veya ret edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, standart hazırlama çalışmalarında yer almak ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülke endüstrisinde görev alan teknik personelin sahip oldukları bilgi birikimi ve tecrübeleri ile ülke sanayisinin çıkarlarını gözeterek şekilde uluslararası standartların hazırlama çalışmalarına katılım sağlamaları ve ülke görüşünü yansıtılmaları beklenmektedir. Ancak, bu çalışmalara katılım sağlamak için yeterli mali kaynaklara sahip olunması gerekmektedir. Enstitü, 1976 yılında hazırlanan raporlarda bu konunun önemini anladığı görülmektedir. Bu nedenle, Enstitü söz konusu çalışmaların Türkiye'de gerçekleştirilmesi için kaynak ayırarak endüstride yer alan teknik uzmanların Türkiye'de düzenlenen toplantılara katılımını sağlamaya yönelik gayret sarf ettiği görülmektedir (TSE, 1976:5).

ISO üyesi olarak TSE'nin bilişim altyapısını oluşturmak üzere gerekli çalışmaları yapma yükümlülüğü olmuştur. Enstitünün gerçekleştirdiği hizmetlerde verimliliğin artırılması, standart hazırlama faaliyetlerinde uluslararası ve yabancı milli standartlara veya standart niteliğindeki teknik dokümanlara süratle erişilmesi, belgelendirme ve kalite çalışmalarında doğru bilgilerin hızla elde edilmesi, raporların düzenlenmesi, GATT Standart Kodu Anlaşması gereği olarak standartlar ve standart niteliğindeki teknik dokümanlar hakkında doğru bilgi verebilecek müracaat merkezinin tesisi, ISO Enformasyon Ağı'nın (ISONET) bir unsuru olarak Enstitümüze yöneltilecek soruların hızla cevaplanabilmesi imkânlarının yaratılması gayesiyle başlatılan TSE Otomasyon Projesi çerçevesinde Enstitü ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve bahsedilen faaliyetlerin daha aktif olarak yürütülmesine imkân sağlamak amacıyla kurulan Bilgisayar Merkezi çalışmalarına gerçekleştirilmiştir.

Bu çerçevede, ISO'nun OSP (Open System Interconnection) diye tanımladığı açık sistem mimarisine uygun olarak Bölge Müdürlüklerini de kapsayan günün şartlarına uygun bir bilgisayar ağı sistemi 1993 yılında oluşturulmuştur.

Bu bakımdan, uluslararası standartları hazırlamakla yükümlü ISO'nun önerdiği bilgisayar ağı ile neoliberal küreselleşme döneminin ticareti serbestleştirilmesi bakımından en önemli anlaşması olan GATT için bildirim altyapısının da kurulduğu anlaşılmaktadır.

TSE'nin, Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) Avrupa Elektroteknik Standardizasyon Komitesi (CENELEC)'e tam üye olmak üzere gerçekleştirdiği girişimler kapsamında 1988 yılında sağlanan anlaşma ile AT standardizasyon çalışmalarına standartların tasarımı aşamasında aktif olarak takibi sağlanmaya başlamıştır.

TSE 1991 yılında bağlı üye olduğu CENELEC için tam üyelik için yıllardır çaba harcamış ancak kabul görmemiştir. 2010 yılında AB üye ülkelerin önde gelen standardizasyon kuruluşlarının da desteği alınarak TSE'nin tam üyeliği için resmi başvuru yapılmıştır. TSE'nin CEN-CENELEC'e tam üyeliği ile Türkiye adına AB üyeliği müzakere sürecinde Malların Serbest Dolaşımı faslının öngördüğü önemli bir husus tamamlanmıştır.

1991 yılından itibaren CEN ve CENELEC'e bağlı üye statüsünde olan TSE, 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla tam üyelik hakkını elde etmiştir.

Bağlı üye statüsü ile CEN ve CENELEC tarafından hazırlanan Avrupa standartlarının gerek hazırlanma ve gerekse kabulü aşamalarına ancak gözlemci olarak katılabilen TSE, tam üyelikle birlikte bu standardizasyon kuruluşları tarafından hazırlanacak Avrupa standartlarının hazırlanması çalışmalarına aktif olarak katılmış ve aynı zamanda hazırlanan standartların kabulünde oy hakkına sahip olmuştur. Ülke nüfusu dikkate alınarak belirlenen kriterlere göre TSE, hazırlanan Avrupa standartlarının kabulünde en fazla oy oranına sahip 5 ülkeden biri haline gelmiştir. Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya ülke nüfusuna göre en fazla oy hakkında sahip ülkelerdir. TSE'nin bu kuruluşlara üye olmasıyla birlikte Türkiye, Almanya'dan sonra en fazla oy oranına sahip 2. ülke olmuştur.

Türk Standartlarının hazırlanmasında uluslararası standartlar ile diğer ülkelerin milli standartları dikkate alınarak milli standartların oluşturulması ile birlikte Türkiye Hükümeti, Ortak Pazara entegrasyon çalışmalarını teknik bazda hızlandırmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Enstitü tarafından hazırlanmış ve hazırlanacak olan ulusal standartların Ortak Pazar standartları ile paralel hale getirilmesi de yer almaktadır. 1990 yılı faaliyet raporunda, CEN-CENELEC standartlarından büyük bir kısmının Türk Standardı olarak yayınlandığı belirtilmektedir.

AB standardizasyon teşkilatları CEN-CENELEC'e tam üyelik hakkı kazanmak için sağlanması gereken şartlardan biri de AB standartlarının en az %80'inin aday ülke tarafından

ulusal standart olarak kabul edilmesidir. 2009 yılı faaliyet raporunda yer alan ifadeye göre TSE, AB standartlarından %98'inin ulusal standart olarak yayımlanmasını sağlayarak bu şartı karşılamıştır. Ayrıca Türkiye, AB standartlarının uyumlaştırılması konusunda AB ülkelerindeki en yüksek orana ulaşmıştır (TSE, 2010).

150 ülkede sistem belgelendirme alanında 301.000 belge verilen ve farklı ülkelerden kuruluşların üye olduğu Uluslararası Belgelendirme Ağı'na (IQnet) organizasyonuna, TSE Yönetim Kurulu'nca alınan karar sonucunda 1 Ocak 2009 itibariyle üye olunmuştur. Böylece, yurtdışı ile iş yapan TSE'den belgeli firmaların iş yaptıkları ülkelerin yerel belgelerine ihtiyaç duymaları halinde ikinci bir belgelendirme kuruluşundan tetkik geçirmeksizin yalnızca Enstitü tarafından geçirdikleri tetkik kayıtlarının diğer ülkedeki IQnet üyesine iletilmesi yoluyla ihtiyaç duydukları belgelere, başvuru ve kullanım ücreti karşılığında sahip olma imkânı sağlanmıştır.

CEN ve CENELEC'in üye ülkeler arasında standardizasyon konusunda bilgi alışverişinde bulunulan iProjex ve Infopro programlarının kullanılmasını zorunlu tutmaktadır. iProjex ile Avrupa standartlarına uyumlaştırılan Türk Standartları'nın online bildiri sağlanmaktadır. Infopro ile Avrupa ülkeleri ile karşılıklı standart hazırlama çalışmaları takip edilebilmekte ve etkin paylaşım sağlanabilmektedir. Enstitü'nün bu zorunlulukları 2010 yılı itibariyle yerine getirmiştir (TSE, 2010).

TSE, uluslararası ve bölgesel standardizasyon kuruluşları olan ISO, IEC, CEN ve CENELEC'in sadece standart hazırlama faaliyetlerinin yürütüldüğü teknik komitelerinde değil aynı zamanda idari kararların alındığı süreçlerinde aktif rol alarak uluslararası standardizasyon çalışmalarının idari alanında da söz hakkı sahibi olmaya çalışmaktadır. Böylece, standardizasyon topluluğunun üyeleriyle tecrübe ve fikir alışverişinde bulunma imkânı ve karar alma mekanizmalarında yer alarak ülke menfaatlerinin korunması sağlanacaktır.

Ülkemizin AB'ye girme süreci içerisinde olması Enstitü tarafından hazırlanan ve hazırlanacak olan standartların AB standartları ile paralel hale getirilmesi çalışmalarını sürdürmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, TSE tarafından AB standartları ile Türk Standartlarının uyumuna ayrı bir öncelik verildiğine günümüze kadar devam eden süreçte hazırlanan faaliyet raporlarının tümünde rastlanmaktadır.

Bu kapsamda, Yeni Yaklaşım Direktifleri altında yer alan CEN ve CENELEC standartları tercüme edilerek Türk standardına dönüştürülmektedir. Önceki dönemde Türk

Standardı olarak kabul edilen ve uygulanan (adapte edilen) AB standartlarının da tercümeleri tamamlanması ve tadil veya revizyonu yapılması gerekenlerin tadil veya revize edilmesi için çaba sarf edilmektedir. Bunun yanında, AB'ye uyum çerçevesinde özellikle otomotiv sektörünün ihtiyacı olan AB Direktifleri ve Teknik Düzenlemelerinin tercümesi çalışmaları da Enstitü tarafından gerçekleştirilmiştir. 2000 yılına gelindiğinde 5721 AB standardının aynen Türk Standardı olarak kabul edildiği ve bu çalışmalar sonucunda mevcut AB standartlarının %80'inin ulusal standart yayımlandığı görülmektedir.

Dünyadaki global yaklaşım çerçevesinde özellikle AB başta olmak üzere belgelendirmede de Enstitü tarafından uyum çalışmalarına ağırlık verilmiş olup bu alanda AB ve Uluslararası belgelendirme sistemlerine uyum sağlamak üzere gerekli çalışmalara ağırlık verildiği Enstitü faaliyet raporlarına yansımaktadır.

1976 yılında NATO standartlarının Türk Standardı haline getirilmesi amacıyla girişimlerde bulunulmuş ve çalışmaların kapsamının genişletilerek sürdürüldüğü bilgisine yer verilmiştir (TSE, 1976).

Enstitü, standardizasyon alanında uluslararası kurum ve kuruluşlar ile işbirliğini kuruluşundan itibaren yoğun bir şekilde sürdürmüştür. 1991 yılında Uluslararası Standart Kullanıcıları Federasyonu (IfAN) üyeliğini de gerçekleştirdiği görülmektedir. Kuruluşun amaçları arasında standartların uygulanması için kuruluşlar arasında işbirliğini artırmak, uluslararası standartların uniform olarak uygulanmalarını sağlamak, standartların uygulanması ile ilgili dokümanları derlemek ve bu alanda konferans, sempozyum, seminer ve toplantılar düzenlemek yer almaktadır (TSE, 1991).

AB standartları ve uyumlaştırılmış dokümanlara göre gerçekleştirilen muayene ve deney sonuçlarının karşılıklı tanınmasının sağlanması amacıyla IECEE-CB ve CENELEC Belgelendirme Anlaşması kapsamında CCA belgelerinin verilmesi sağlanmıştır. Böylece, küresel pazarlara erişim için bir çözüm getirildiği, ürünlere yönelik tekrar yapılacak deney gerekliliğinin bertaraf edilmesi, ihracat maliyetlerinde düşüş sağlanması ve uluslararası ticaretin kolaylaştırılması hedeflenmiştir (TSE, 1991).

TSE'nin dış ticarete serbestleşme politikaları kapsamında uluslararası standartları ulusal standart olarak kabul ettiği, ISO ve CEN gibi standardizasyon kuruluşlarının önerdiği gerekli altyapı çalışmalarını başlattığı ve uluslararası belgelendirme ağlarına üye olarak belgelerin tanınmasını sağladığı görülmektedir. Bu çalışmalar, uluslararası ve bölgesel

standardizasyon kuruluşlarının TSE'nin faaliyetlerinde önemli değişimlere yol açtığına göstergesi olmuştur.

5.3.3. Bölgeselleşme: AB, İslam Ülkeleri ve Türki Cumhuriyetler ile İlişkiler ve TSE'nin Girişimleri

Türkiye'nin dış ticaretin önemli bir yere sahip olan Avrupa Topluluğu (AT) ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin sağlıklı temellere dayanması kalite sisteminin Türkiye'de yerleşmesi ile doğrudan ilişkili olarak değerlendirildiğinden TSE olarak bu sistemi en iyi şekilde uygulanmasını sağlamak üzere Teknoloji Geliştirme Projesi kapsamında yer alan Kalite Kampüsü'nde bu konuya gereken önem verilmiş olduğu 1992 yılı faaliyet raporunda yer almaktadır. Bir başka ifade ile Türkiye ile AT arasındaki mal ticareti için Türkiye'de kalite altyapısının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ekonomik, kültürel, siyasi ve kısmen de askeri bütünleşmeyi sağlayan AB'ye Türkiye de gerek coğrafi yakınlığı, gerekse tarihsel ve ekonomik ilişkileri çerçevesinde söz konusu Birliğin tam üyesi olma yönünde girişimlerde bulunurken 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararına göre 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması ile öncelikli olarak iki taraf arasında malların serbest dolaşımı hedeflenmiştir.

Ek olarak, Türkiye ve AT arasındaki mevcut Ankara Anlaşması ve Katma Protokol gereğince öngörülen Gümrük Birliği'nin tesisi konusunda alınan 6 Mart tarihli Ortaklık Konseyi kararının 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmesiyle ilgili olarak, Enstitü bünyesinde yürütülmekte olan standart hazırlama faaliyetleri ile birlikte laboratuvarların ve belgelendirme sistemlerinin hazırlıklarına, yeni ekipmanların devreye alınması ve AT konusunda Enstitü personeline eğitim verilmesine yönelik programlar gerçekleştirilmiştir. AT Sınai Mevzuat Standardizasyon ve Belgelendirme sistemi konusunda Türkiye'nin değişik bölgelerinde çok sayıda eğitim, seminer ve konferans düzenlenerek ülke sanayicisinin bilgilendirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, Enstitü uzmanları diğer kurum ve kuruluşlar tarafından Gümrük Birliği konusunda düzenlenen panel, seminer ve toplantılara katılım sağlamıştır.

Bilindiği üzere, uluslararası ticarete malların serbest dolaşımının sağlanmasında ticarete teknik engellerin aşılmasının önemli bir yeri bulunmaktadır. AB ile bütünleşme çerçevesinde başlatılan Teknik Mevzuat Uyum çalışmaları AB ile aramızdaki teknik engellerin kaldırılmasına yönelik olarak sürdürülmüştür. Mevzuat uyum çalışmaları

kapsamında AB'nin Yeni Yaklaşım Direktiflerinin önemli bir bölümü Türk Mevzuatı haline getirerek ilgili Bakanlıklar ve kurumlarca yürürlüğe konmuştur. Böylece, ilgili yönetmelikler kapsamında yer alan ürünlerde yürürlük tarihi itibari ile CE işareti zorunlu hale getirilmiştir.

Bu kapsamda, TSE, Türkiye'de AB direktifleri konusunda ilk onaylanmış kuruluş vasfına sahip olarak 1783 kimlik numarası ile faaliyetlerine 2006 yılı Kasım ayında başlamıştır. Enstitü'nün 2006 yılı faaliyet raporunda ürünlerin pasaportu olarak görülen CE işareti belgelendirmesi konusunda ulusal kuruluşların oldukça geç yetkilendirilmesi sebebiyle ülkenin mali kaynaklarından ciddi bir bölümünün uluslararası uygunluk değerlendirme kuruluşlarına gittiği ifadesi yer almaktadır.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin yanında bölgesel olarak uluslararası alanda benimsediği politikalardan biri de Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki bağların güçlendirilmesidir. Buna uygun olarak, TSE de görev ve yetki alanı kapsamında ticarete temel oluşturacak standartların ortak hazırlanması amacıyla Türk Cumhuriyetleri ile bölgesel standardizasyon birliğinin oluşturulmasını sağlamıştır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye arasında standardizasyon alanında bir birlik oluşturulması ayrı bir önem kazanmıştır. Bu amaçla, Eylül 1991 tarihinde Ankara'da yapılan ve Türkiye, KKTC, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Moldova, Özbekistan ve Tataristan Cumhuriyetleri'nin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda Bölgelerarası Standardizasyon Birliği'nin (BASB) kurulmasına karar verilmiş ve Birlik Protokolü imzalanmıştır. 8-11 Nisan 1992 tarihli II. BASB Toplantısı'nda da Arnavutluk, Başkırđistan, Dağıstan Kabardino-Balkarya bu bölgesel kuruluşa dâhil olmuştur (TSE, 1992).

TSE'nin bölgesel düzeyde standardizasyon faaliyetlerini gerçekleştirmek ve bölge ülkeleri arasında ulusal standartların uyumlu hale getirilmesini sağlamak üzere bulunduğu girişimlerden biri de Bölgelerarası Standardizasyon Birliği'dir.

Türkiye ile İslam Ülkeleri arasındaki ilişkilerin de özellikle 1970 yılından sonra yoğunlaştığı görülmektedir.

TSE, İslam Ülkeleri arasında daha yakın işbirliği ve dayanışmayı sağlayacak teşebbüsleri ilk olarak 1977 yılında başlatmıştır. Ancak, daha sonra belirli aralıklarla yeniden ele alınan bu teşebbüslerden çeşitli sebeplerle olumlu bir sonuç alınamamıştır. Türkiye'den İslam Ülkelerine teknoloji ve bilgi transferi yönünde Enstitü Yönetim

Kurulu'nun aldığı karar üzerine İslam Ülkeleri arasında Standardizasyon Birliği'nin veya Standard Enstitüleri Birliği'nin teşkil edilmesi hedefi doğrultusunda gerekli hazırlıklara başlanmıştır.

Bu kapsamda, standardizasyon konusunun 14-16 Kasım 1984 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen İslam Konferansı Teşkilatı Ticari ve İktisadi İşbirliği Daimi Komitesi'nin gündemine alınması sağlanmıştır. Alınan kararda, İslam Ülkeleri arasında ticari münasebetlerin düzenli gelişmesini engelleyici nitelikteki standartların tespit ve bertaraf edilmesi ve İslam Ülkeleri arasında ulusal standartların harmonizasyonu için TSE koordinatörlüğünde bir metodoloji geliştirilmesi öngörülmüştür. (TSE, 1985 Yılı Faaliyet Raporu).

İslam Ülkeleri Standartlar Teşkilatı'nın kurulmasına temel olan bu çalışmaların 1985 yılından başlayarak gelecek yıllardaki Enstitü faaliyet raporlarına da yansıdığı görülmektedir.

TSE tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) Tüzüğü 8 Haziran 2010 tarihinde TBMM'de görüşülmüş ve 5987 sayılı SMIIC Tüzüğü'nün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun olarak kabul edilmiştir. Bahse konu kanun 13 Haziran 2010 tarihli 27610 sayılı resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İslam Kalkınma Teşkilatı'na (İKT) bağlı olarak SMIIC, TSE'nin girişimleri ve önerisi ile kurulmuştur. Ağustos 2010'da Birinci Genel Kurul ile resmen faaliyete başlayan SMIIC'in ilk toplantısı 8 Ocak 2011'de İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

TSE Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı 1999-2000 döneminde uluslararası ilişkilerden kaynaklanan ihtiyaçları değerlendirmiş ve bu aşamada İslam Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetlerine yönelik mevcut işbirliği projelerinin verimli yürütülmesi hususuna ayrıca önem vermiştir.

2017 yılına kadar geçen dönemde ise TSE'nin uluslararası alandaki faaliyetlerinin Türkiye'nin uluslararası alanda takip ettiği politikalara paralel olarak sürdürüldüğü görülmektedir.

5.3.4. Farklı Ülkelerin Ulusal Standardizasyon Kuruluşları ile İlişkiler

TSE, ISO üyesi olan yurtdışındaki muadil standardizasyon kuruluşları ile ikili işbirlikleri gerçekleştirerek faaliyet alanları kapsamında karşılıklı bilgi, uzman ve doküman değişimini gerçekleştirmektedir.

Ulusal standardizasyon kuruluşlarıyla imzalanan anlaşmalar sayesinde karşılıklı eğitim programları ve çalıştaylar düzenlenmekte, tecrübe paylaşımı sağlanmakta ve iki ülkenin ticaretini hızlandıracak şekilde belgelendirme alanında işbirliği modelleri tesis edilmektedir.

İlk yıllarında Almanya, İngiltere, Fransa gibi gelişmiş sanayi ülkelerinden bilgi ve tecrübe edinmek amacıyla gerçekleştirilen ikili işbirlikleri zaman içerisinde daha zayıf olan ülkelere standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanlarında tecrübe aktarımı gerçekleştirecek şekilde genişlemiştir. Bu bakımdan, 1992 yılında TSE ile diğer ülkelerin ulusal standardizasyon kuruluşları arasında imzalanmış olan anlaşma sayısı 27 olduğu görülmektedir (TSE, 1992).

2008-2010 döneminde 27 ülkeyle 35 adet işbirliği anlaşması imzalanmış olup, toplamda 69 ülkeden 95 kuruluş ile işbirliği tesis edilmiştir (TSE, 2010).

Yurtdışındaki muadil standardizasyon kuruluşları ile TSE arasında imzalanan işbirliği anlaşmaları son olarak 98 ülke 125 anlaşma seviyesine gelmiş olup (TSE, 2016), bilgi ve tecrübe aktarımının standardizasyon ve uygunluk değerlendirme sistemini uluslararası gerekliliklere göre tesis etmek isteyen gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleştiği görülmektedir.

Öte yandan, kapasite geliştirme bakımından da TSE'nin 1989 yılında Federal Almanya Milli Fizik Teknik Kurumu arasında teknik işbirliğini öngören ve Federal Almanya Cumhuriyeti ile Hükümetimiz arasında imzalanmış anlaşma hükümlerine göre bedelsiz olarak metrik kalibratörü, kalibrasyon cihazı, yük hücresi-gösterge cihazı, Kalibrasyon cihazı yedek parçası, Hassas AC Kalibratörü, osiloskop, Fluke DC Referans Standardı, Kablo, standart dirençler, dijital multimetre laboratuvar cihazlarını temin ettiği görülmektedir (TSE, 1990).

Almanya ile Türkiye arasında imzalanmış olan Teknik Yardım Anlaşması çerçevesinde TSE'ye yardımı kapsayan projenin bir bölümü olan TSE Standart Enformasyon Merkezi Geliştirilmesi için ortak çalışmalar sürdürülmüştür (TSE, 1992).

TSE'nin ulusal standardizasyon kuruluşlarıyla tesis ettiği ikili işbirliği anlaşmalarının sayısına bakıldığında, 2017 yılına kadar geçen süre içerisinde sürekli bir artış içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, neoliberal küreselleşmenin gereği olarak bir kamu kurumu olan TSE'nin daha fazla uluslararasılaştığı ve ülkeler ile ikili ticareti artıracak şekilde işbirliği faaliyetleri gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

5.4. TSE'nin İşlevlerinde Değişim

TSE'nin 132 sayılı kuruluş kanununda görev ve sorumluluk alanı olarak TSE'nin ulusal standartları hazırlama ve bu standartlara uygunluğun kontrolünü gerçekleştirme faaliyetleri tanımlanmıştır. TSE'nin işlevlerinin bu görevler etrafında belirlendiği görülmektedir.

TSE'nin kurulmuş olduğu 1950'li yılların sonlarına doğru hazırlanan faaliyet raporlarında Enstitü'nün doğrudan uluslararası standardizasyon kuruluşları ile yoğun bir ilişki içerisinde olacağına dair ifadeler rastlamak mümkündür. 1958 yılı faaliyet raporunda TSE'nin ihtiyaç duyulan standartları meydana getirmek için gerekli araştırma ve hazırlıklarda bulunacağı, uluslararası faaliyetlere katılacağı ve üyesi olunan ISO ve IEC ile olan ilişkileri karşılıklı olarak sürdüreceği hususu yer almaktadır.

TSE'nin kuruluş kanunun çıkarılmasına giden süreçte hazırlanan Kanun Tasarısı gerekçesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra iktisadi politikalarında yaşanan değişikliklerin standardizasyon konusunun önemini daha fazla hissettirdiği ve 1930 yılında TBMM tarafından kabul edilen 1705 sayılı Ticarete Tağışın Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun ile girişimlere başlandığı belirtilmektedir.

Standartların ilgili Bakanlıklarca zorunlu hale getirilmesi ve ürünlerin standartlara uygunluk kontrolünün mecburiyete bağlanması yolu yerine standartlara uygunluğun öneminin benimsetilmesi yolu ile üretici ve tüketiciye karşılıklı yarar sağlayarak standartların ekonomimize yerleştirilmesi ve ülke çapında yaygınlaştırılması Enstitü'nün hedefleri arasında yer almıştır (TSE, 1977).

Bu kapsamda, Enstitü tarafından kamuyu standardizasyon ve uygunluk değerlendirme alanlarında bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların sonucu olarak standartlaştırma konusunun üretim alanlarında da gittikçe benimsendiği, önceki dönemlerde standartlaştırma yapılmasına karşı olan büyük bir çoğunluğun kararının değiştiği, hatta büyük ölçüde yardımcı oldukları 1976 yılı Enstitü faaliyet raporlarına yansımıştır. Endüstri

tarafından üretilen malların standarda uygun olduğundan kuşkusu olmayan pek çok üretici Enstitünün standarda uygunluk markası olan TSE Markasını kullanmak için zaman içerisinde girişimlerini artırdığı görülmüştür. Önceki dönemlerde verilen marka hizmetinin 20'yi bulmadığı buna karşılık bilinçlendirme çalışmalarının sonucunda bu verinin 1975 yılında 66'ya 1976 yılında ise 93'e ulaştığı belirtilmektedir.

Bu kapsamda, 1980'li yıllara kadar hazırlanan faaliyet raporlarında ülke içerisinde standartlaşmanın öneminin anlatılmasında küresel ticarete entegrasyonun sağlanması ve ihracatçıların rekabet gücünün artırılmasından çok standartların uygulanmasının tüketici sağlığı ve güvenliği ile doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Faaliyet raporlarında, tüketici ve kullanıcıların gerçek ihtiyaçlarına cevap veren, sağlıkla, can ve mal güvenliği ile yakından alakalı ifadeleri yer almaktadır (TSE, 1985).

Ülke çapında ücretsiz olarak üretici firmalara, meslek kuruluşlarına işçi ve işveren sendikalarına, üniversitelere, ticaret ve meslek liselerine, belediyelere, yargı organlarına mahalli basın dâhil olmak üzere abone olan tüketicilere Enstitü tarafından çıkarılan Tüketici Bülteni gönderilmiştir. Tüketicilerin eğitilmesi, bilinçlendirilmesi, satın alma tercihlerinde Enstitüden belgeli madde, mamul ve mahsullerin tercih edilmesinin temini ve tüketicinin korunması konusunda yurt içi ve yurt dışı çalışmalarının takip edilmesi ile Enstitünün çabalarının duyurulması amacıyla hazırlanan Tüketici Bülteni'nin 1990 yılında 20.sayısına ulaştığı görülmektedir (TSE, 1990).

Enstitü, tüketici koruma faaliyetlerinin büyük önem kazandığı günün şartlarında yürütmekte olduğu tüketici koruma çalışmalarının etkinliğini artırmak ve hizmetine uluslararası boyut kazandırmak üzere IOCU'ya gözlemci üye statüsüyle üye olmuştur (TSE, 1992).

Kalite seviyesi düşük malların ithalinin önlenmesi ile tüketicinin korunması, can ve mal güvenliği ile çevreye zarar verebilecek ürünlere engel olunması standardizasyon bilincinin artırılmasında vurgulanan diğer konular olmuştur.

Buna karşılık, 1990'lı yıllarda hazırlanan faaliyet raporlarında ithalatta yapılan denetimlerin yetersiz olmasının yerli üreticinin haksız rekabete karşı korunmasında bir zaaf yaratacağı ifadeleri yer almaktadır. Standartlara uygunluğun sağlanması ve TSE belgelerinin temin edilmesi ile daha geniş kapsamlı mamul toplulukları karşısında yerli üreticilerin korunacağı ve ihracat bakımından ürünlerin dış pazarlarda rekabet imkânı bulacağı bilgileri beraber yer almaktadır (TSE, 1993).

TSE'nin standardizasyon konusunda uluslararasılaşma yönündeki çalışmalarına 1974 yılı faaliyet raporunda rastlamak mümkündür. Dünyada uluslararası örgütlerin standartlaştırma alanında vardıkları yeni aşamalar, uluslararası standart tavsiyelerinin yerini giderek uluslararası standarda bırakması pek çok ileri sanayileşmiş ulusların ulusal standart yerine uluslararası standarda yer vermeleri hatta ulusal dilleri İngilizce, Fransızca veya Rusça olan ülkelerin bu uluslararası standartları hiç değiştirmeden olduğu gibi yayınlamak yürürlüğe koymaları nedeniyle TSE'nin de ISO, IEC, ECE, FAO, OECD vb. uluslararası örgütlerin bu yolda vardıkları aşamalara ayak uydurmak bakımından iç çalışmalarını onlara paralel kılacak bir yola sokması gerekliliğin ortaya çıktığı belirtilmiş ve kurumun bu yönde ilerlemesine çaba gösterilmiştir (TSE, 1974).

Bu kapsamda, önceki dönemde her ülkenin kendi ulusal standartlarını hazırladığı sonraki süreçte ise ulusal standartların birbirleri ile uyumlaştırılması yönünde duyulan ihtiyaç nedeniyle ISO, IEC, ECE, OECD ve benzeri uluslararası örgütlerin kurulduğu belirtilmektedir (TSE, 1974).

Bu kuruluşlara üye olan ülkelerin ulusal standartlarını göz önünde bulundurarak uluslararası tavsiye metinleri yayınlayan bu örgütlerin çalışma anlayışında 69-70 yıllarından itibaren gittikçe önem kazanan bir değişiklik olduğu, artık bu örgütlerin, üye ülkelerle işbirliği yaparak ulusal standartları uyumlaştırmak yerine doğrudan uluslararası standart yapma yoluna gitmiş oldukları belirtilmektedir. Böylece uluslararası standart yapma tekniğinde değişiklik olmakta ve tavsiyelerin yerini uluslararası standartlar almaktadır (TSE, 1974).

Bu yöndeki çalışmalar, GATT gibi dünya ticaretini ve gümrükleri ayarlama amacıyla çalışan örgütlerin temel ilke saydıkları ulusal standartlara verilmek istenen yöne paralel düşmekte ve uluslararası ticaret ve gümrük sistemlerinde yapılacak reformlar için ancak uluslararası standartların temel olabileceği anlayışı gittikçe yerleşmektedir (TSE, 1974).

Bu anlayıştan hareket ederek dönem içerisinde yayınlanan Türk Standartlarının büyük çoğunluğu ISO, IEC, ECE ve OECD gibi uluslararası standart örgütlerinin uluslararası alanda uygulanmak üzere yayınladığı tavsiye ve standartlara dayanmakta ve gelişmekte olan sanayimizin ihracata yönelik üretimlerini geliştirmeyi ve artırmayı amaçlayan konulardan oluşmaktadır (TSE, 1974).

Enstitünün temel görevi olan standart hazırlama çalışmaları can ve mal güvenliği, gümrük birliği, üretim ve ihracatı geliştirme, ithalatı düzenleme, tüketici meseleleri, kalite,

çevre ve zaman yönetimi konularına öncelik vererek yayınlanmış AT standartları, milletlerarası ve diğer bölgesel standartlar ve gelişmiş ülkelerin mili standartları esas alınarak sürdürülmüştür (TSE, 1997).

Standartların hazırlanmasında üniversite, kamu ve özel sektörden uzmanların katılımlarına önem verilmiştir. Ülkenin Gümrük Birliğine girmesi, Enstitü tarafından hazırlanmış ve hazırlanmakta olan standartların AT standartları ile paralel hale getirilmesine ayrı bir önem kazandırmış ve bu çerçevede Topluluk Standartları ile Türk Standartlarının uyumuna ayrı bir önem verilmiştir (TSE, 1997).

Standartlaşmanın göstergesi olan belgelendirme faaliyetleri zaman içerisinde giderek daha fazla önem kazanmış, uluslararası ticarete pazarlamanın birinci öncelikli konusu olarak öne çıkmıştır. Özellikle iki ve çok tarafı anlaşmalar neticesinde mal ve hizmetin pazarlanması için düzenlenen belgeler uluslararası ticarete önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede, uluslararası platformlarda belgelerin karşılıklı olarak tanınması ticareti kolaylaştırmış, gümrük kapılarında malların uzun süre bekletilmesi problemini ortadan kaldırmıştır (TSE, 1998).

Dünyadaki yaklaşım çerçevesinde özellikle AB başta olmak üzere belgelendirmede de Enstitü tarafından uyum çalışmalarına ağırlık verilmiş olup belgelendirmede AB ve uluslararası belgelendirme sistemlerine uyum sağlamak üzere çalışmalar gerçekleştirilmiştir (TSE, 1998).

Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standartlar Yönetmeliği 99/1 sayılı Dış Ticaret Standardizasyon Tebliği ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın uygulamaya koyduğu kararlar ve İthal Malları Belgelendirme Talimatı çerçevesinde ithal edilen mallar için İthal Malı Uygunluk Belgesi düzenlenmiştir. Diğer yandan ilgili mevzuat doğrultusunda malların süratle gümrükten çekilmesini sağlayacak gereksiz zaman ve maliyet kaybını ortadan kaldıracak tedbirler alınarak ithalatçıların mağduriyeti önlenmektedir (TSE, 2000).

2000'li yıllarda hazırlanan faaliyet raporlarında kullanılan ifadelerle bakıldığında Enstitü tarafından gerçekleştirilen standart hazırlama çalışmalarının odak noktasının tüketici can ve mal güvenliği, AB, üretim ve ihracatı geliştirme, rekabet, ithalatın denetlenmesi, tüketici mağduriyetleri, kalite ve çevre kapsamında olduğu, esas alınan standartların ise AB standartları, milletlerarası ve bölgesel standartlar ile gelişmiş diğer ülkelerin ulusal standartları olduğu görülmektedir (TSE, 2000).

2001 yılı faaliyet raporunda ise TSE'nin bir kamu kurumu olmasına rağmen yerine getirmekte olduğu faaliyetler bakımından kendine özgü kararlarla ve kendi sınırları içerisinde kalarak faaliyet gösterebilecek bir kurum olmadığı ifadesi yer almaktadır. Enstitü, uluslararası kurallara göre çalışması gereken bir kurumdur ve temel görevi Türk standardı hazırlama çalışmalarını küreselleşme, AB, üretimi artırma, ihracatı geliştirme, ithalatı denetleme, tüketici meseleleri, kalite ve çevre konularına öncelik ve önem verilerek, yayınlanmış AB standartları, esas alınarak sürdürmek olduğu belirtilmektedir (TSE, 2001).

Özellikle 1995 yılı öncesindeki Enstitü faaliyet raporlarında, kurumun kamuoyunda standardizasyon bilincinin artırılması, tüketicinin bilinçlendirilmesi, tüketici şikâyetlerine önem verilmesi ve çözüm aranması, uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin ulusal ekonomiye faydalarının anlatılması ve topluma üst kalitede hizmet sunulmasının sağlanması gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Bu terminoloji, Enstitü'nün daha çok içe dönük olarak kalite anlayışının yerleştirilmesi ve iç piyasada standartlaşmanın olmasının getirdiği sorunların çözümüne yönelik faaliyetlere odaklanıldığını göstermektedir.

Bunun yanında, yaşanan standart hazırlama çalışmalarına katılım sağlanması, yurtdışında farklı ekollerden eğitim imkânlarının sağlanması ve Enstitü personelinin bu eğitim imkânları ile yurtdışı bilgi ve görgüsünün artırılmasının da yine Enstitü amaçları arasında olduğu görülmektedir.

Bu amaç, kuruluşundan bu yana uluslararası kurum ve kuruluşlar ile yoğun bir ilişki içerisinde bulunan Enstitü'nün kapasite geliştirme bakımından belirlediği hedefler arasında değerlendirilebilir.

Öte yandan, aynı yıllar içerisinde hazırlanan faaliyet raporlarında küresel ticaret, ülke kurum ve kuruluşlar ile Enstitü'nün rekabet gücü, uluslararası standartların harmonizasyonu gibi ifadelerin ise kullanılmadığı, 1995 yılından sonraki süreçte hazırlanan raporlarda bu ifadelere yer verildiği görülmektedir.

Bu çerçevede, TSE'nin DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılından itibaren standartları iç pazarı uygun olmayan ürünlerden koruma görevinin yanında küresel ticarete rekabet gücünü artırıcı teknik dokümanlar olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. TSE standartlara uygunluk denetiminin, ihracatçılar açısından ayrı bir öneme sahip olması TSE'nin işlevlerinden biri olan uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır.

TSE'nin iç pazarı ve tüketicileri uygun olmayan ürünlerden koruması amacıyla yürüttüğü standartlara uygunluğun değerlendirilmesi faaliyetleri ise Bakanlıkların TSE'ye verdiği kontrol görevleri ile önemini korumaya devam etmiştir.

5.4.1. Bakanlıklarla Yapılan Protokoller Sonucunda Verilen Hizmetler

Kamu alımlarında hazırlanan şartnamelerde kaliteli ve standartlara uygun mal ve malzemelerin kullanılmasını sağlamak amacıyla belgelendirme, metroloji ve kalibrasyon gerekliliğini getiren düzenlemeler Bakanlıklar tarafından yapılmakta ve TSE'ye standart hazırlama ve uygunluk değerlendirme yetkileri verilmektedir.

11 Aralık 1976 tarih ve 15786 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu kararıyla Teknoloji Gelişme Bölümü Tedbirler Kısmı 4. Maddesinde ihale edilecek kamu onarım-satın almalarında "Türk Standardına uygunluk asıldır ve TSE markasını taşıyanlar tercih edilir, uygunluğa ilişkin her türlü belge TSE tarafından verilir" hükmü yer almaktadır (TSE, 1977).

KİT'lerin üretimde kullandıkları hammadde, yarı mamul ve mamul ile nihai ürünlerin standartlarını TSE'ye tespit ettirme zorunluluğu bulunmaktadır (TSE, 1977).

30 Mayıs 1989 tarihinde 20180 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Toplu Konut Yönetmeliği Uygulama Esasları kapsamında yapı elemanı ve malzemelerinin TSE markalı olma zorunluluğu getirilmiştir (TSE, 1990:27). Böylece, tüketicinin korunması amacıyla yapılarda kullanılacak ürünlerin belirli standartlara uygun olması zorunluluğu getirilmiştir.

Bir başka örnek olarak 7 Ağustos 1991 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğ ile TS 8737 Yapı Ruhsatı Standardı, Maliye ve Gümrük Bakanlığınca zorunlu uygulamaya alınmıştır. Bu tebliğ ile belediye sınırları içerisindeki ve dışındaki yeni yapı inşası, eski yapılara kat ilavesi, tadilat, fosseptik, bahçe duvarı istinat duvarı ve benzeri yeraltı ve yerüstü inşaatlarının TS 8737 standardına uygun yeni yapı ruhsatı kullanılması sağlanmıştır. Bu standardın zorunlu uygulamaya alınması ile birlikte, inşaatlarda kullanılan yapı malzemesi ve yapı elemanları ile ilgili hükümler gelmiş ve yapı ruhsatlarında birlik sağlanmıştır. Yapı ruhsatında, "işbu yapıda Türk Standardına uygun yapı malzemesi ve yapı elemanı kullanılması şarttır ve bu şart geçici kabule veya iskân ruhsatına esas teşkil eder" ibaresi yer almıştır (TSE, 1992).

Ayrıca, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Toplu Konut Fonu'ndan açılan kredilerden yararlanılarak yapılan inşaatlarda TSE Markalı yapı malzemesi yapı elemanı kullanmak zorunludur ifadesinin yer alması standartlara uygunluğun sağlanmasında uygulanan kamu politikalarına bir başka örnektir (TSE, 1992).

Yapı sektörünü ilgilendiren bir başka uygulamada, TSE ile Toplu Konut İdaresi (TOKİ) arasında gerçekleştirilen anlaşma sonucunda da TSE Markalı yapı malzemeleri ve yapı elemanı kullanılması zorunluluğu getirilmiştir (TSE, 2000).

Askeri standartlara uygun ürünlerin kullanımını sağlamak üzere öncelikle bu alandaki standartların hazırlanması gerekmektedir. Hazırlanan standartlara göre uygunluk denetimi yapılarak satın almalarda kullanılacak şartnamelerde bu standartlara yer verilmektedir. Bu bakımdan, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu gizlilik derecesi olmayan tüm standartların TSE'de hazırlanması ve Türk Standardı haline getirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. MSB'nin önerisi üzerine Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu standart konularını ve çalışma programını saptamak için MSB ve Kuvvet Komutanlıklarından katılan mühendislerden oluşan ve Mühendislik Hizmetleri Hazırlık Grubuna bağlı bir Askeri Standartlar Hazırlama Özel Daimi Komitesi kurulmuştur (TSE,1976).

İç piyasanın uygun olmayan ürünlerden korunmasının bir başka yolu olarak, Türkiye'nin dış ticarete serbestleşmesinin yaşandığı dönemde TSE'nin ithalatı yapılan ürünleri kontrol etmesi ve uygun bulunması durumunda ithalatına izin vermesine yönelik tedbirler alınmıştır.

Ticaret Bakanlığının TSE'ye verdiği yetki ile ithal edilecek kara taşıt araçlarına ait ampullerin menşe ülke standartlarına uygunluklarını tespit görevi sürdürülmüş ve yapılan uygunluk değerlendirme faaliyetleri sonucunda o dönemde 25 milyon ampulün ülkeye giriş izni verilmiştir. Bu işleme, önemli bir ithal konusu olduğu ortaya çıkan hizmetin Türk Standartlarına dayandırılmasının doğru olacağı düşüncesiyle TSE ampul standartlarının düzenlenmesi konusunu ele almıştır. Standardın tamamlanması ile ithal edilecek ampullerin bu standarda göre muayeneden geçirilmesi ve uygunluğu halinde giriş izni verilmesi planlanmıştır (TSE, 1974).

İthalat kontrolleri bakımından TSE'nin gümrüklerden ve ilgili Bakanlıklardan gelen numuneler üzerine çalışmalar yaptığı görülmektedir. Araç ampullerinin deneye tabi tutulması için Enstitü laboratuvarlarına gönderildiği, uygun bulunması halinde düzenlenen belge üzerine ithaline izin verildiği belirtilmektedir. Benzer şekilde, elektrik sayaçlarının da

gümrük teşkilatınca Enstitüye gönderildiği ve raporlarının düzenlendiği görülmektedir. Mecburi yükümlülüklerle tabi olan ürünlerden de numune alınarak Enstitüye gönderilmiş ve deneyleri yapılmıştır (TSE, 1992).

TSE'nin ulusal piyasada kullanılan diğer ürünlere de standartları hazırlamak için doğrudan ilgili Bakanlıklar ile görüşerek uygulama alanını genişletme çabasında olduğu görülmektedir. 2000 yılında hazırlanan faaliyet raporunda, TSE'nin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile görüşülerek TSE Belgesi aranması mecburi mal sayısının 45'ten 243'e çıkarıldığı, ölçü aletleri için TSE markası mecburiyeti getirildiği ve "Tekerlekli Araçlar ile Bu Araçlara Takılan ve/veya Araçlarda Kullanılan Aksam ve Parçalar ile İlgili Teknik Mevzuatın Uygulanmasına Dair Yönetmelik" kapsamında 64 regülasyonda Enstitüme Teknik Servis Yetkisi verildiği bilgisi yer almaktadır (TSE, 2000).

1985 yılında Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1995 yılından itibaren de Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca bazı konular kapsamında TSE'ye tevdi edilen "İthalatın Uygunluk Değerlendirmesi" bunlara örnek gösterilebilir. TSE'nin 132 sayılı kuruluş kanununda tanımlanan yetki ve görevlerin dışında muhtelif yollarla Enstitüye tevdi edilmiş diğer görevlerden bazıları şunlardır (TSE, 2008):

Enstitü ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı arasında 23 Aralık 2003 tarihinde yapılan protokolle Araçların İmal, Tadil ve Montajı Hakkında Yönetmelik kapsamındaki hizmetler 15 Şubat 2004 tarihinden itibaren verilmeye başlanmıştır.

Enstitü bünyesinde "Motorlu Araçlar ve Bunlara ait Aksam ve Parçaların Uluslararası Kurallara Uygun Tip Onayı" konusundaki çalışmalar 1989 yılında başlamıştır. Bakanlar Kurulunun 30.09.2016 tarihli ve 96/8657 sayılı kararı ile taraf olunan Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BM AEK – UN ECE) çerçevesinde düzenlenen "Tekerlekli Araçların, Araçlara Takılan ve/veya Araçlarda Kullanılan Aksam ve Parçalara Air Müşterek Teknik Düzenlemelerin Kabulü ve Bu Düzenlemeler Temelinde Verilen Onayların Karşılıklı Tanınması Koşullarına Dair Antlaşma"ya dayalı olarak 15 Mart 1998 tarih ve 23287 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Tekerlekli Araçlar ile Bu Araçlara Takılan ve/veya Araçlarda Kullanılan Aksam ve Parçalar ile İlgili Teknik Mevzuatın Uygulanmasına Dair Yönetmelik" çerçevesinde Enstitü, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından teknik servis hizmeti verme amacı ile görevlendirilmiştir.

95/1 Gümrük Birliği Anlaşması ve 97/2 Ortaklık Konseyi Kararlarını imzalamış ülke olarak Türkiye, AB Otomotiv mevzuatını uyumlaştırmış bulunmakta ve uygulamaktadır. 25

Mayıs 2000 tarihinde yapılan Motorlu Araçlar Teknik Komitesinde (MARTEK) Enstitünün Resmi Gazetede yayımlanan tüm Regülasyon ve Direktiflerde Teknik Servis olarak atanması kararı alınmasını müteakip Yönetim Kurulunun aldığı 659 sayılı kararla AEK Regülasyonları, AB Direktifleri kapsamında teknik servis hizmeti vermeye başlamıştır. Halen otomotiv mevzuatı ile ilgili olarak 97 AB Yönetmeliğine 117 BM/AEK Teknik Düzenlemesi Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

2009 yılı içerisinde de DTM'nın üç ayrı tebliği kapsamındaki ürünlerde ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın iki ayrı yönetmeliği kapsamındaki ürünlerde uygunluk değerlendirmesi faaliyeti yürütülmüştür. Bu faaliyet, 2009 yılı içerisinde Gözetim ve Muayene Dairesi Başkanlığına bağlı Ankara İstanbul, İzmir, Kocaeli, Mersin ve Tekirdağ müdürlükleri tarafından yürütülmüştür.

DTÖ'nün ve diğer uluslararası ekonomik kuruluşların ileri sürdüğü standartların ticarete teknik engel olarak kullanılabilirdiği ifadesi faaliyet raporlarında kendisine şu şekilde yer bulmaktadır: “Türk mallarının küresel pazarlarda karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak istiyoruz” (TSE, 2009).

Dünyadaki hızlı gelişmeleri yakından takip etmek ve rekabet gücünü artırmak mecburiyetinde olan bir kamu kurumu olarak değişimin hızlandığı ve yoğunlaştığı, küreselleşme şartlarında bölgesel ve uluslararası ticari entegrasyonun kaçınılmaz hale geldiği, ulusal ve uluslararası pazarlarda öncelikli tercihin standartlara uygun kaliteli mal ve hizmetlere yönelmesi rekabet olgusunu ön plana çıkarmış yeni dünya koşullarına uyum sağlamada standart ve kalite kavramlarını en önemli hususlar haline getirmiştir (TSE, 2009).

TSE'nin iç piyasaya giren ürünlerin standartlara uygunluğu kontrol etmesinde ilgili Bakanlıklar tarafından mevzuat yapılan düzenlemeler ile yetkilendirildiği anlaşılmaktadır. Bakanlıkların belirli ürünlerin ithalatında uygunluk kontrollerini zorunlu kıldığı ve TSE tarafından kontrolü yapıp uygun bulunmayan ürünlere ithalat izni vermediği görülmektedir.

5.4.2. İthalat Kontrolleri, İhracatçıya Destek: TSE Belgeleri

Ulusal standartlarımız ile ihracat yaptığımız ülkelerin standartları arasında uyumlaştırma çalışmaları yapılarak ikili ticaret hacminin artmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

İthalat ve ihracatımızda önemli yer tutan ülkeler ile standartların uyumlaştırılması üzerinde işbirlikleri geliştirilmesi kapsamında ilk olarak Romanya ile Enstitümüz arasında Müşterek Çalışma Muhtırası 2 Mart 1977 tarihinde imzalanmıştır.

1977 yılı faaliyet raporunda ithalat ve ihracatta güçlükler doğuran ve günümüz şartlarına uygun olmayan standartların revize edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca, uluslararası standartlara uygun olarak üretilen ürünlerin yurtdışı pazarda rekabet gücünün artacağı ifade edilmektedir.

Bu kapsamda, kalite güvenilirliği bakımından uluslararası bir standart serisi olan ISO 9000 ile sağlanmış üretim yerlerinde üretilen ürünlerin AT pazarlarında herhangi bir engelle karşılaşmaksızın rahatlıkla satılabileceği belirtilmektedir. AT ile ticari ilişkilerin sağlıklı temellere oturması bu sistemin ülkemizde yerleşmesine bağlı olduğu ve bu sistemin en iyi şekilde uygulanmasının temin edilmesi gerekliliği belirtilmektedir (TSE, 1990).

Öte yandan, TSE'nin faaliyet raporunda (1990:27) Türkiye'nin uygulamakta olduğu ekonomik politikalar Enstitü çalışmaları yönünden değerlendirilerek Teşvik Tedbirleri, İthalat Rejimi ve Liberasyon Listeleri yönünden görüşlerin belirlendiği ve ilgili kuruluşlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunulduğu ifadesi geçmektedir.

Hükümet tarafından uygulanmakta olan dışa açılma doğrultusunda ekonomi politikalarının tabii bir sonucu olarak giderek artan dış ticaretin Türkiye ihracatçılarının standartlar ve standart nitelikli teknik dokümanlar hakkındaki bilgi talepleri dikkate alınarak kurulan İhracatçıya Teknik Yardım Bölümü talepleri TSE tarafından karşılanmıştır. Bu amaçla, yaygın olarak kullanılan standart ve standart nitelikli dokümanlar veri tabanında hizmete alınmıştır. Böylece ihracatçılar, ihtiyaç duydukları alanda online veri tabanı üzerinden gerekli araştırmaları yapabilmeleri sağlanmıştır (TSE, 1990).

Günümüzde dünyanın pek çok gelişmiş ülkesinde gümrük duvarlarının yerini teknik spesifikasyonların ve standartların aldığı, uluslararası ticarete birçok ülkenin çifte standart uygulayarak ülke iç pazarında kullanılmasına izin vermedikleri malların ihracına göz yumduklarının tespiti bulunmaktadır. Bu ülkelerin ithalat süreçlerinde hazırladıkları ulusal standartlara göre denetleme yaparak keyfi bir uygulamaya gittikleri görülmektedir. İmzalanmış olan uluslararası anlaşmalarla ticareti engellemeyi taahhüt etmiş olan birçok ülke bugün milli standartlarını birer teknik engel olarak kullanmaktadır. Bu kapsamda, ithal malların kontrol edilmesiyle iç pazarda standardına uygun mal üretme anlayışı içerisinde bulunan ve ihracat potansiyellerini artırmak çabası veren yerli sanayinin haksız rekabete

maruz kalması önlenirken aynı zamanda tüketicinin de korunması sağlanmaktadır (TSE, 1990).

İthalatın standarda uygunluk kontrolü kapsamında, mecburi uygulamada bulunan standartların denetimleri ile ilgili olarak Bakanlık Kontrolörleri tarafından numuneler alınmakta, TSE'ye gönderilerek ilgili standartlara göre gerekli muayene ve deneyler yapılmakta olup, düzenlenen raporlar ilgili kuruluşlara TSE tarafından gönderilmektedir (TSE, 1990). Bu faaliyetin sonucunda uygun bulunan ürünlerin ithalatına izin verilmektedir.

TSE'nin 1992 yılındaki Faaliyet Raporunda, ithalat kontrollerinin gelişmekte olan Türkiye için vazgeçilmez olduğu ve bu belgelendirme faaliyetlerinin ülke ekonomisine sağladığı faydalar ifade edilmektedir (TSE, 1992). Öte yandan, geçmişte ülkenin teknolojik seviyesi gerekçe gösterilerek ulusal standartlarda bazı özellikler için geniş toleranslar verilmesi yönündeki taleplerin olduğu ve kalite seviyesi kuşkulu malların ithalinin önlenmesi için Türk Standartlarının daha da sıkılaştırılması taleplerinin geldiği ifade edilerek bu durumun, Türkiye'nin ulaştığı teknik seviye ve kalite anlayışı açısından olumlu bir gelişme olarak mütalaa edildiği değerlendirilmelerine yer verilmiştir (TSE, 1992).

Türkiye, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliğine girerek AB ile bütünleşme sürecinde önemli bir adım atmıştır. Bunun paralel olarak yayımlanan İthalat Rejimi Kararı ve Mevzuat Uyumlaştırmaları çerçevesinde ithal mallarda denetim ve belgelendirme çalışmalarına uyum sağlamıştır.

16 Ocak 1998 tarih ve 23232 Mükerrer Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak Dış Ticaret Müsteşarlığınca "Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı" doğrultusunda yürürlüğe konan "Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Yönetmeliği" 98/1 sayılı "Dış Ticarete Standardizasyon Tebliği ve Dış Ticaret Müsteşarlığının uygulamaya yönelik kararları ve "İthal Malları Belgelendirme Talimatı" çerçevesinde ithal malları için gerekli denetimler ve uygunluk değerlendirmesi yapılarak uygun bulunan partiler için İthal Malı Belgesi düzenlenmektedir. Diğer taraftan, ilgili mevzuat doğrultusunda malların gümrükten geçmesini hızlı olarak sağlanması, gereksiz zaman ve maliyet kaybını ortadan kaldıracak tedbirlerin alınması ve ithalatçının mağduriyetinin önlenmesi hedeflenmiştir (TSE, 1998).

Zorunlu standartlar kapsamındaki ithalatın uygunluk değerlendirmesi kapsamında 31/12/2007 tarihli ve 26743 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2008/1 sayılı Dış Ticarete Standardizasyon tebliği ekil listelerde yer alan ürünlere uygulanmıştır (TSE, 2008).

TSE'nin standartlara uygunluğun değerlendirilmesi faaliyetleri için yaptığı laboratuvar yatırımları Avrupa mevzuatına uyumlu olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Avrupa mevzuatı çerçevesinde özellikle direktifler esas alınarak ihtiyaç duyulan çok sayıda cihaz tedarik edilmiştir. Bu amaçla 2009 yılında stratejik hedefler çerçevesinde altı adet yatırım projesi hazırlanmıştır (TSE, 2009).

TSE'nin ithalat kontrollerini ve ihracatı yapılacak ürünlerin belgelendirilmesi faaliyetlerini hızlı ve etkin olarak yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca, bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli altyapının dış ticaretin yoğun olduğu bölgelerin ihtiyaçları veya teknik düzenlemelerine uygun olarak tesis edildiği anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede, TSE'nin artan küresel mal ticaretine bağlı olarak hazırladığı standart ve belge sayılarında artış olması beklenmektedir.

5.4.3. Standart Hazırlama ve Uygunluk Değerlendirme Belge Verileri

TSE'nin görev ve yetki alanı kapsamında ulusal standartların hazırlanması ve hazırlanan standartlara göre uygunluğun değerlendirilmesi faaliyetleri bulunmaktadır.

TSE'nin yıllar içerisinde hazırladığı ve yayınladığı ulusal standartların sayısı aşağıdaki çizelgede yer almaktadır:

Yıl	Standart Sayısı
1960	33
1965	268
1970	867
1975	2.010
1980	3.548
1985	4.522
1990	8.471
1995	11.692
2000	15.563
2010	29.143
2018	36.735

Çizelge 4.4. TSE tarafından yıllara göre hazırlanan standart sayısı

Kaynak: TSE tarafından yayınlanan yıllık faaliyet raporlarından tarafımızca hazırlanmıştır.

Çizelge 4.4.'teki bulgular incelendiğinde TSE'nin asli faaliyeti olan standart hazırlama faaliyetleri kapsamında da önemli değişimler yaşandığı görülmektedir. Ulusal ihtiyaçlara göre 1960 yılında 33 ulusal standart hazırlanmış olup, 1975 yılında toplam standart sayısı 2000'i ilk defa geçmiştir. 2010 yılına gelindiğinde yayınlanan standart sayısının 29143'e

ulaştığı görülmektedir. Yayınlanan standart sayısındaki artışın 2016 yılına kadar geçen süreçte düzenli olarak arttığı görülmektedir.

Yayınlanan standart sayısının sürekli artmasındaki temel nedenin, 1970 sonrasında kabul edilen neoliberal küreselleşme süreci ile devletlerin ekonomiyi düzenleyici rolünü üstlenmesi ve mal ticaretindeki geçişkenliğin artması gösterilebilir. Mal ticaretinde, ürünlerin asgari seviyedeki kalitesi hazırlanan standartlar ile sağlanmaktadır. Devletler, standartlara uygunluğu kanıtlanmış ürünlerin serbest bir şekilde ticaretinin yapılmasını sağlamaktadır. Devletin düzenleyici rolünün ise hazırlanan standartları zorunlu uygulamaya koymak yolu ile gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

TSE'nin 2012 yılından itibaren Avrupa Standardizasyon Kuruluşlarına üye olması ile birlikte var olan AB standartlarının olduğu gibi kabul edilmesi ve bu standartların olmadığı durumlarda ancak ulusal standartların hazırlanması şartı da kabul edilmiştir. 2012 yılından sonra ulusal standartların hazırlanması yerine AB standartlarının adapte edilmesi ve Türk Standardı olarak Resmi Gazete'de yayımlanması çalışmaları hız kazanmıştır.

2016 yılına gelindiğinde, TSE'nin adapte etmiş olduğu uluslararası ve bölgesel standart sayısının 18.019 olduğu toplam standart sayısının ise 36.581'e ulaştığı görülmektedir (TSE, 2016).

TSE'nin bir başka görevi ise standartlara uygunluğun kontrolünü yaparak uygun bulunan ürünlere deney ve ürün belgeleri vermektir. Aşağıda yer alan çizelgede, TSE tarafından yıllar içerisinde verilen ürün belgelerinin sayısı yer almaktadır:

Yıl	Ürün Belgesi		Deney Raporu Yıl İçinde Yapılan Test Sayısı
	Belgeli Firma Sayısı	Sözleşme Sayısı	
1980	292	606	1.235
1985	1.058	2.163	3.845
1990	2.706	5.654	8.846
1995	5.635	10.604	15.295
2000	7.958	16.716	48.949
2005	10.560	22.106	48.316
2010	-	41.263	29.318
2018	-	24.685	63.821

Çizelge 4.5. Yıllara göre TSE belge sayıları

Kaynak: TSE tarafından yayınlanan yıllık faaliyet raporlarından tarafımızca hazırlanmıştır.

Çizelge 4.5.'ten görüleceği üzere, TSE tarafından standartlara uygunluğun belgelendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen ürün belgelendirme ve deney hizmet sayılarında

bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu artış, daha fazla ürün üretilmesi, ürün çeşitliliğindeki artış, ürünlerin insan ve çevre sağlığına olumsuz etkilerini önlemek üzere hazırlanan standart sayısındaki artış ve devletin daha fazla ürün ile ilgili olarak düzenleme gerçekleştirmesi ile ilişkilendirilmektedir.

TSE'nin standart hazırlama ve uygunluk değerlendirme kapsamında yıllar içerisinde daha yoğun faaliyet gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Neoliberal küreselleşme sürecinde, daha fazla ürün üretildiği, devletin daha fazla ürüne ilişkin düzenleme getirdiği ve bunun bir sonucu olarak TSE faaliyetlerinin yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

5.4.4. Eğitim ve Akademik Alandaki Faaliyetler

TSE, standartlara uygun üretimin gerçekleşmesi ve uluslararası alanda standartları belirleyen ülke olmak üzere toplumun her kesiminde farkındalık yaratmak, özellikle teknik alanda çalışan insan kaynağının teknik derinliğe ulaşmasını sağlamak amacı ile çeşitli etkinlikler düzenlemekte, akademik alanda anlaşmalar imzalamakta ve akademik yayınlar çıkarmaktadır.

TSE çalışmalarının topluma aktarılması, standardizasyon, kalite ve tüketicinin korunması konularında bilgi sahibi olmalarının sağlanması açısından Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan işbirliği sonucunda milli eğitim müfredatına seçmeli dersler arasında Standardizasyon ve Kalite dersi eklenmiştir. Bu kapsamda, birçok il ve ilçemizde eğitim veren liselerde öğrencilere yönelik bilgilendirme toplantıları veya paneller TSE tarafından gerçekleştirilmiş olup, on bin adet ders kitabı basılarak ücretsiz olarak dağıtılmıştır (TSE, 1999).

Bu doğrultuda, toplumda kalite bilincinin yaygınlaşmasını ve toplumun ürünleri tüketirken kaliteli ve standartlara uygunluğu kanıtlanmış ürünleri tercih etmesini sağlamak amacı ile TSE tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) 19 Ağustos 1993 tarihinde her yıl Ekim ayının 3. haftasının Standartlar Haftası olarak kutlanması ve orta öğrenimde "Standardizasyon ve Kalite" isimli ders kitabının okunması teklif edilmiş Bakanlıkça teklif kabul edilerek uygulamalar hayata geçirilmiştir (Helvacıgil, 2010:7-8).

Ayrıca, Standardizasyon çalışmalarının ülke ekonomileri için taşıdığı önemi ve küresel rekabete olan etkisini yurt içinden ve yurt dışından gelen uzmanlar ile tartışmak üzere 2013 yılında TSE tarafından "Standardizasyonun Küresel Ekonomiye Etkileri Sempozyumu" düzenlenmiştir. Sempozyumun paralel oturumlarında standardizasyonun

verimliliğe, istihdama ve ekonomik kalkınmaya, dış ticarete, KOBİ'lerin rekabet gücüne etkileri vb. konular ele alınmıştır (TSE Standardizasyon Sempozyumu, 2013). Ulusal seviyede ise İstanbul, Gebze, Bursa ve Adana gibi ülkenin endüstrisi gelişmiş bölgelerinde Kalite Günleri düzenlenmekte bu etkinliklere katılanlara eğitimler ve sertifikalar verilmekte, etkinlik kapsamında konferanslar düzenlenmektedir (Kalite Günleri, 2015).

Bununla birlikte, özellikle uluslararası alanda sürdürülen standardizasyon faaliyetlerinde daha etkin yer alabilmek için özellikle teknik alanda çalışan insan kaynağının bilgi birikimini, tecrübesini ve teknik derinliğini artırması gerekmektedir. Ayrıca, uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde görev alacak teknik personele duyulan ihtiyaç uygunluk değerlendirme pazarının büyümesine paralel olarak artmaktadır.

Bu amaçla, eğitim alanında TSE ile üniversiteler arasında yüksek lisans eğitim protokolleri imzalanmıştır. Bu kapsamda, TSE ilk olarak Hacettepe Üniversitesi ile işbirliği protokolü imzalamış ve Üniversitede Kalite ve Uygunluk Değerlendirme Mühendisliği Yüksek Lisans Programı kurularak 2014-2015 öğretim yılında öğrenci kabulüne başlamıştır. Ayrıca, Karabük Üniversitesi ile TSE arasında da bir eğitim protokolü imzalanmış ve protokol kapsamında Üniversite ile TSE'nin karşılıklı olarak eğitim hizmetleri sunulması hedeflenmiştir (TSE ile Karabük Üniversitesi Arasında İşbirliği, 2014).

Bununla birlikte, standardizasyon ve uygunluk değerlendirme ile ilgili nitelikli, uygulamalı ve kuramsal araştırma ve değerlendirme sonuçlarının paylaşılmasını sağlamak üzere Enstitü tarafından Standart Akademi ismi ile hakemli bir dergi yayınlanmasına karar verilmiştir. Hakemli dergi olan Standart Akademi ile standardizasyon, farklı alanlardaki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesine yardımcı olmak, üniversiteler ile diğer bilimsel ve teknik kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlayarak standartlara uygun ve kaliteli üretimi teşvik etmek amaçlanmaktadır (Standart Akademi, 2016)

TSE yaptığı bu çalışmalar ile orta öğrenimde eğitim gören öğrencilerden sanayicilere kadar toplumun tüm seviyesinde standardizasyon ve kalite bilincinin artırılmasını amaçlamaktadır. Enstitü tarafından ulusal ve uluslararası seviyede düzenlenen organizasyonlar ile toplumun her kesiminde farkındalık yaratılmaya çalışılmakta, bir kamu kurumu olarak kendisine verilmiş görev ve yetkiler çerçevesinde ve faaliyet alanları kapsamında günümüzün ve geleceğin ihtiyaçlarını karşılamak üzere akademik alanda da çeşitli girişimlerde bulunmaktadır.

6. SONUÇ

Neoliberal küreselleşme sürecinde Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşlarının yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetleri yeni sağ anlayışın yansımaları kapsamında bir dönüşüm geçirerek yerine getirdikleri görülmektedir.

TSE de kuruluşundan bu yana uluslararası kurum ve kuruluşlarla yoğun bir ilişkide bulunan bir kamu kurumu olarak ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin Türkiye'nin dış ticaretini etkilemesi bakımından 1980 sonrası paradigmaya uygun olarak dönüşüm yaşadığı elde edilen bulguların çözümlenmesinden anlaşılmaktadır.

TSE'de yaşanan bu dönüşüm, gerek ulusal kamu yönetiminde yaşanan dönüşümün kamu kurumlarına uygulanması ile gerekse de TSE'nin uluslararası kurum ve kuruluşlarla içinde bulunduğu etkileşim sonucunda neoliberal politikalara uygun olarak ilgili mevzuat üzerinde yapılan değişikliklerle gerçekleşmiştir.

Neoliberal dönemde, küresel mal ticaretini serbestleştirmek esas amaçtır. Bu amaç için tek kutuplu dünyada ABD öncülüğünde kurulan DTÖ küresel ticareti engelleyebilecek veya yavaşlatabilecek tüm gelişmeleri takip etmektedir. Bu kapsamda, ulus devletlerin küresel ticareti yavaşlatacak korumacı müdahaleleri önlemeye çalışmaktadır. Benzer şekilde, iyi hazırlanmayan standartları da teknik engel olarak niteleyen DTÖ için ideal olan uluslararası standartların belirlenerek tüm ülkelerin bu uluslararası standartları kullanması ve böylece sınırlar arasında ilave olarak uygulanan standartlara uygunluk aranmaksızın mal ticaretinin mümkün olan en hızlı şekilde gerçekleştirilmesidir.

Değişimin en fazla etkilediği alanlardan biri de uluslararası ticarettir. Uluslararası ticaretin önündeki engellerin, özellikle teknik engellerin azaltılması ve kaldırılması için kalite, standardizasyon ve belgelendirme alanlarında yoğun bir harmonizasyon söz konusudur. Bu anlamda, ulusal standardizasyon kuruluşu olarak ulusal sınırlar içinde, CEN, CENELEC ve ETSI vb. bölgelerarası standardizasyon kuruluşları ile temsil ettikleri bölgelerde, ISO, IEC, ITU ile uluslararası platformlarda farklı ve önemli fonksiyonlar üstlenilmektedir. Bu kapsamda, özel ya da kamu olsun tüm kurum ve kuruluşların sivil toplum örgütleriyle birlikte standardizasyon alanında üzerine düşen görevleri yerine getirmesi milli bir sorumluluk olarak görülmektedir.

Uluslararası standardizasyon faaliyetlerine katılmak için yetişmiş insan kaynağı olmayan, maddi olanakları bulunmayan, endüstriyel gelişmişlik ve tecrübe seviyesi yeterli

olmayan, teknik bilgi birikimi yetersiz ve standardizasyon faaliyetlerine katılım organizasyonu zayıf olan ülkeler uluslararası standartların belirlenmesi süreçlerine etkin olarak katılamamaktadır.

Standartları hazırlayan ülkeler arasında olmak yerine, uluslararası kuruluşların da baskısıyla bu standartları doğrudan ulusal standardı olarak kabul etmek durumunda kalan ülkeler arasında yerlerini almaktadırlar. Bu kapsamda, gelişmekte olan ülkelerin ulusal standartlar yerine uluslararası standartları kullanmaya teşvik edilmesi ve bu standartlara uygunluğunu kanıtlayan ürünlerin iç pazara girmesini temin etmeleri ülkeleri edilgen konuma getirmektedir.

Ürün, hizmet veya süreçlerin standartlara uygunluğunun denetlenerek belgelendirilmesi işleminin tamamını kapsayan uygunluk değerlendirme faaliyetleri, bu alandaki pazarın 200 milyar dolar seviyesine gelmesiyle uygunluk değerlendirme kuruluşlarının ulusal ve uluslararası alanda kıyasıya rekabet ettiği bir alan haline gelmiştir.

Daha önce, iç pazarda kaliteli üretimi teşvik etmek, toplum sağlığı ve güvenliğini olumsuz etkileyecek kalitesiz ürünlerin ithal edilmesinin önüne geçmek ve ürün performanslarını tasdik etmek üzere standardizasyon ve uygunluk değerlendirme faaliyetleri bir kamu kurumu olan TSE tarafından toplumu koruma amaçlı bir iç pazar faaliyeti olarak sürdürülmekteydi. Günümüzde ise uluslararası uygunluk değerlendirme kuruluşları ile TSE arasında iç pazardaki uygunluk değerlendirme hizmetlerini karşılamak üzere rekabet yaşanmakta, daha da önemlisi TSE'nin bu rekabette öne geçmek üzere girişimde bulunması beklenmektedir. Bu bakımdan TSE özel bir şirket gibi düşünmekte ve pazar analizi yapılarak anlaşma ve sözleşmeler imzalayarak atılımda bulunmaya gayret etmektedir.

Bu rekabet ortamında TSE'nin şirket gibi hareket ederek rekabet etmesi de beklendiğinden mevcut hukuki yapısının hızlı ve etkin kararlar almasını zorlaştırmakta olduğu ve özellikle yurt dışı faaliyetlerinde yasal sınırlamalara takıldığı değerlendirmeleri bulunmaktadır. TSE'nin bu yaklaşıma cevap olarak Uluslararası Uygunluk Değerlendirme Servisi Anonim Şirketi'ni (ICAS) kurduğu, gelirlerini artırmayı en önemli performans göstergelerinden biri olarak değerlendirdiği, uluslararası kurum ve kuruluşlar ile yoğun bir ilişki içerisine girdiği ve ikili işbirliği anlaşmaları tesis ettiği görülmektedir.

Bu bakımdan, TSE'nin YKİ politikaları kapsamında insan kaynağı, örgütsel, uluslararasılaşma ve işlevsel olarak dönüşüm yaşadığı, performans kriterlerini bu politikalara uygun olarak ve mevzuatın izin verdiği ölçüde değiştirdiği görülmektedir.

Yaşanan bu değişiklikler TSE'nin ya doğrudan üyelikler ile kendisine getirilen şartlar kapsamında ya da neoliberal küreselleşme sürecinde ulus devletlere uluslararası ekonomik kurumlar tarafından biçilen rollerin yansımaları kapsamında gerçekleşmektedir.

Neoliberal küreselleşme sürecinde ulus devletlerin korumacı-müdahaleci politikalarının engellenmesi amaçlanmasına rağmen, giderek artan ve karmaşıklaşan ekonomik faaliyetler ulus devletlerin kurumlarının büyümesine ve sorumluluklarının artmasına yol açmaktadır. Buna uygun olarak, TSE'nin de zaman içerisinde daha fazla standart hazırladığı, uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde çeşitliliği artırdığı, daha fazla personele ihtiyaç duyduğu, günlük işlem sayısının arttığı ve Bakanlıklar tarafından kendisine daha fazla yükümlülükler getirildiği görülmektedir.

Öte yandan, uluslararası-bölgesel kuruluşlara gerçekleştirilen üyelikler TSE'ye ilave üyelik şartları getirmektedir. Bu ilave şartlar uluslararası ekonomik kurumların standardizasyon alanındaki uluslararası-bölgesel kuruluşlara önerdiği neoliberal küreselleşmeye uygun ve bu politikaları destekleyen şartlar olduğundan TSE'nin yalnız ulusal politikalar doğrultusunda dönüşmediği aynı zamanda üyelik şartlarını yerine getirmek suretiyle doğrudan uluslararası-bölgesel kuruluşlardan kaynaklandığı görülmektedir.

TSE'nin yıllık olarak hazırladığı faaliyet raporlarından görüldüğü üzere hem kapasite geliştirme kapsamında uluslararası kuruluşlardan alınan yardım ve krediler hem de standardizasyon kuruluşlarına üyelik şartları TSE'nin uluslararası alanda karşılıklı iletişimi artıran bir şekilde devam etmektedir.

Bu kapsamda, TSE'nin ulusal bir kurum olarak varlığını koruduğu, örgütsel anlamda genişlediği, çalışan personel sayısının arttığı, yine artan küresel ticarete bağlı olarak yayınladığı standart sayısında artış ve bu kapsamda Enstitü faaliyetlerinde bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Buna karşılık, 1960 yılından bu yana hazırlanan faaliyet raporlarının taranmasından Enstitü'nün gerek iç ve gerekse dış etkenlerle dönüştüğü de görülmektedir.

Sonuç olarak TSE, hem ulusal hem de uluslararası kanallardan gelen neoliberal politikaları uygulayarak küresel ticaretin hızlandırıcı kurumlarından biri olma rolünü üstlenmektedir. Aynı zamanda kendisinden iç pazarın ve üreticinin isteklerine göre hareket etmesi beklenmekte, etkinlik ve verimlilik ile kârlılığı performans kriterleri olarak belirlenmektedir.

TSE'nin bir ulus devlet kurumu olarak giderek büyüdüğü, yurtiçi ve yurtdışı teşkilat yapısının genişlediği, daha karmaşık ve fazla sayıda işlevi yerine getirmesi ve ek olarak

uygunluk değerlendirme alanında kârlılığını artırması, uluslararası kuruluşlarla rekabet etmesi beklenmektedir. Başka bir ifade ile bir ulus devlet kurumu olarak TSE, geçirdiği dönüşüm ile birlikte önemi ve etkisi azalan bir kurum olarak değil, neoliberal küreselleşme sürecine uygun olarak daha fazla sayıda işlevi gerçekleştiren önemi ve etkisi artan bir kurum olarak faaliyet göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Aktan, C. C. (1995), "Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm," *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (1).
- Aktan, C. C. (1994), *Gerçek Liberalizm Nedir?*, T Yayınları: İzmir.
- Aktan, C. C. (2003), *Değişim Çağında Devlet*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akbulut, Ö. Ö. (2007), *Küreselleşme*, Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi, Ankara: TODAİE
- Akbulut, Ö. Ö. (2013) "Küresel Kapitalizm ve Devlet", *Toplum ve Hekim*, 28 (3), 165-171.
- Akın, O. S. (2011), Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Bürokrasi Kavramı ve Olgusu Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Algan, F.M. (2015), *Küresel Standardizasyonun Yönetişimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Anadolu Ajansı, (2014, 9 Aralık), "Sağlığa Zararlı 60 Bin Ürün Toplatıldı", *Anadolu Ajansı*, <http://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/433151--sagliga-zararli-60-bin-urun-toplatildi>, (03.03.2015).
- Aydın, E. (2006), Küreselleşme-Kalkınma İlişkisi, Kocaeli: GYTÜ, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Bağcı, H. E. (1999), "Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi", *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (4), 1-14.
- Barnet, R. ve Cavanagh, J. (1996), *Küresel Düşler: İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni*, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Başkaya, F. (2004), *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına*, Ankara: Maki Basın Yayın.
- Başkaya, F. (1995), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: Maki Basın Yayın.
- Bayramoğlu, S. (2014) *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*, İstanbul: İletişim.
- Boratav, K. (2005), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Bozkurt, V. (2000), "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, Der.: V. Bozkurt, İstanbul: Alfa, 17-32.
- Bozlağan, R. (2003), "Kamu Yönetimi Paradigmasında Değişim ve Özelleştirme Yaklaşımı" *Çağdaş Kamu Yönetimi I*, Der. Acar, M. ve Özgür, H. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Buluş, A. (2003), *Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri*, Konya: Tablet Kitabevi.
- Büyükhelvacıgil, T. (2010), "Standartlar Sayesinde Herkes Her Şeye Erişebiliyor," *TSE Standard Dergisi*, Yıl:49, Sayı:581, s.7.

- Büyükhelvacıgil, T. (2011), “Türk Standardları Enstitüsü ve Standardizasyon,” TSE Standard Dergisi, Yıl:50, Sayı:584, s.46.
- Canpolat, H. (2010), “Türk Kamu Yönetiminde Değişim: Son Dönem Kamu Yönetimi Reformlarının Küreselleşme ve Yeni Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi ve Hizmeti*, Kahramanmaraş: KSİÜ, 8-17.
- Colclough, C. ve James, M. (1993), *States or Markets? Neo-liberalism and the Development Policy Debate*, Oxford: Clarendon Press.
- CEN-CENELEC, (2011, 12 Aralık) “European Standards Organisations Enlarge Membership to Include Turkey” https://www.cencenelec.eu/news/press_releases/Pages/PR-2011-02.aspx, (12.03.2017).
- CEN-CENELEC, (2013) “Strategic Objectives for the European Standardization System to 2020”, Brussels: CEN-CENELEC ftp://ftp.cencenelec.eu/EN/News/SectorNews/2013/DraftStrategy2020_PublicConsultation.pdf, (15.03.2016).
- CEN-CENELEC, (2017) “Internal Regulations Part 2 : Common Rules for Standardization Work”, https://boss.cen.eu/ref/IR2_E.pdf, (03/02/2017).
- CEN-CENELEC, *About us*, <http://www.cencenelec.eu>, (15/04/2018).
- Çelik, A. (2006) *Kalite Yönetim Sistemi ve CE İşareti Uygulamaları*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çelik M. Y. (2012) “Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2), 57-74.
- Çin Standardizasyon Eğitiminin Gelişim Analizi, <http://www.standards-education.org/uploads/Song%20Mingshun%20Analysis%20of%20the%20Development%20Status%20of%20Standardization%20Education%20in%20China.pdf>, (06.12.2014).
- DB, (2016, Mart 10), “World Bank Group and ISO Partnership Highlights How Countries Benefit from International Standards: Open Trade, Access to Markets and Innovation”, *World Bank*, (09/04/2017), <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/03/10/world-bank-group-and-iso-partnership-highlights-how-countries-benefit-from-international-standards>.
- Demir, G. (2014) “Küreselleşme Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56-1, 73-104.
- Dikmen, A.A. (2011) *Makine, Kapitalizm ve İnsan*, Ankara: Tan Kitabevi.
- DPT (1995) “Küreselleşme, Bölgeselleşme, Entegrasyon ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)”, *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- DPT, (2000) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

- DPT, (2013) *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*, DPT Yayını, Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>, (10.02.2016).
- DTM, (2015) “Dış Ticarete Risk Esaslı Kontrol Sistemi Nedir?”, <http://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/getPage.htm?page=TAREKSTanim.htm>, (08.03.2015).
- DTÖ, (1993), *WTO Agreement on Preshipment Inspection*, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/21-psi_e.htm, (10/10/2016).
- DTÖ, (1995), *Agreement on Technical Barriers to Trade (TBT)*, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm, (01.04.2017).
- DTÖ, (2014) *The WTO Agreements Series Technical Barriers to Trade*, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/tbttotrade_e.pdf, (22/03/2016).
- DTÖ, “Standards and Safety”, *Understanding the WTO: The Agreements*, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm4_e.htm, (07.04.2016).
- DTÖ, www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1043_icerikID=1154&dil=TR, (05.10.2006).
- EğitimMüfredatı,
http://www.turkegitimsen.org.tr/1downdosyalar/norm_kadro/119sayili_ttk_karari_ci_zelgesi.pdf (08.03.2015).
- Ekzen, N. (2009) *Türkiye Kısa İktisat Tarihi 1946'dan 2008'e*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2000) “Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme,” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:11 Cilt: 0 s.132-145.
- Ergin, H. (2005) “TSE ve CE İşareti”, *Standard Dergisi*, Ekim, 68-71.
- Evre, B. (2015) “Neo-Liberalizmin Teorik Açmazları ve Pratik Sonuçları: Bir Paradigma Krizi” *Amme İdaresi Dergisi*, 48 (4).
- Falk, R.A. (2005) *Dünya Düzeni Nereye*, Çev: N. Domaniç, N. Arhan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Friedman, T. (2005) *Lexus ve Zeytin Ağacı, Küreselleşmenin Geleceği*, Çev.: E. Özsayar, İstanbul: Boyner Yayınları.
- Fukuyama, F. (2004), *Governance and World Order in the 21st Century*, New York: Cornell University Press.
- Fukuyama, F. (2005), *Devlet İnşası*, Çev: Devrim Çetinkasap, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fülberth, G. (2011) *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, Çev: S. Usta, İstanbul: Yordam Kitap.
- Giddens, A. (1996) *The Consequences of Modernity*, Birleşik Krallık: Polity Press.

- Glyn, A. ve Sutcliffe, B. (1993) "Azalan Kâr Oranları" *Liberalizm Refah Devleti Eleştiriler*, Der. Kemali Saybaşı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 198-224.
- Gökdere, A. (2001) "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 71-101.
- Gül, S.S. (2004) *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa*, İstanbul: Etik Yayınları.
- Güler, B.A. (1994) "Nesnesini Arayan Disiplin: Kamu Yönetimi", *Amme İdaresi Dergisi*, 27 (4), 3-19.
- Güler, B.A. (1995) "Kamu Yönetimi ve Dünya Bankası", *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (3), 19-29.
- Güler, B.A. (1999) *Masaldan Bunalıma Yeni Dünya Düzeni*, YAYED, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Güler, B.A. (2003) "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye", *Praksis*, 9, 93-116.
- Güler, B.A. (2005) *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarılama Politikaları*, Ankara: TODAİE.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güzelsarı, S. (2003) "Neoliberal Politikalar ve Yönetişim Modeli", *Amme İdaresi Dergisi*, 36 (2), 17-34.
- Güzelsarı, S. (2004) "Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları," Ankara: Ankara Üniversitesi SBF GETA Tartışma Metinleri Serisi.
- Güzelsarı, S. (2007) *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye'de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*, New York: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2012) *Postmodernliğin Durumu*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hesser, W. ve Inklaar, A. (1998) *An Introduction to Standards and Standardization*, Berlin: DIN.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999), *Global Transformations, Politics, Economics and Culture*, California: Stanford University Press.
- Held, D. ve McGrew, A. (2008) *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hirsch, J. (1995) "Nation-State, International Regulation and the Question of Democracy", *Review of International Political Economy*, 2 (2), 267-284.
- Hirsch, J. (2011) *Materyalist Devlet Teorisi*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Hirst, P. ve Thompson, G. (2007) *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Çev: Ç. Erdem, E. Yücel, Ankara: Dost Kitabevi.

Hood, C. (1991) "A Public Management for All Reason", *Public Administration*, 69, 3-19.

Hood, C. (1995) "The New Public Management in the 1980s: Variations on a Theme", *Accounting, Organizations and Society*, 20 (3), 93-109.

İnternet: "Vienne Agreement between ISO and CEN", (1991). *ISO*. Web: http://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000/2122/3146825/4229629/4230450/4230458/01_Agreement_on_Technical_Cooperation_between_ISO_and_CEN_%28Vienna_Agreement%29.pdf?nodeid=4230688&vernum=-2 , 7 Nisan 2015'te alınmıştır.

İnternet: "PDF Format Becomes ISO Standard". (2008 Temmuz). *ISO*. Web: <http://www.iso.org/iso/news.htm?refid=Ref1141> , 04 Mart 2015'te alınmıştır.

İnternet: "How We Develop Standards?". *ISO*. Web: http://www.iso.org/iso/home/standards_development.htm , 22 Mart 2015'te alınmıştır.

İnternet: "What's the Bottom Line". (2012). *ISO*. Web: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/bottom_line.pdf 7 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: "Using and Referencing ISO and IEC Standards to Support Public Policy", (2014) *ISO*. Web: <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/pub100358.pdf> , 14 Aralık 2016'da alınmıştır.

İnternet: "ISO Strategy 2016-2020". (2015). *ISO*, Web: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/iso_strategy_2016-2020.pdf 12 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: "The ISO Survey of Management System Standard Certifications 2015". (2016). *ISO*. Web: <http://www.iso.org/iso/home/standards/certification/iso-survey.htm?certificate=ISO%209001&countrycode=AF> , 16 Ocak 2017'de alınmıştır.

İnternet: "Action Plan for Developing Countries". (2016). *ISO*. Web: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/iso_action_plan_2016-2020_en_ld.pdf , 1 Nisan 2017'de alınmıştır.

İnternet: "Tanımlar Listesi", *ITU*. Web: <http://www.itu.int>, 4 Nisan 2015'te alınmıştır.

İnternet: "Türkiye'de Kalite Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi (TKAG) Ürün Güvenliği Haftası İle Devam Ediyor". *İKV*. Web: [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/turkiye%E2%80%99de_kalite_altyapinin_guclendirilmesi_projesi_\(tkag\)_urun_guvenligi_haftasi_ile_devam_ediyor.pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/turkiye%E2%80%99de_kalite_altyapinin_guclendirilmesi_projesi_(tkag)_urun_guvenligi_haftasi_ile_devam_ediyor.pdf) 14 Nisan 2017'de alınmıştır.

İnternet: "TAREKS Ödül Aldı". (2014 Ocak). Web: <http://www.igb.gov.tr/HaberGoster.aspx?ID=61> , 8 Mart 2015'te alınmıştır.

İnternet: “Araç Muayene İstasyonlarının Devri”, (2007 Ağustos). *Hürriyet*. Web: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=7054885&tarikh=2007-08-09>, 28 Mart 2015’te alınmıştır.

İnternet: “Teknik Engel Nedir”, *Ekonomi Bakanlığı*. Web: <http://www.teknikengel.gov.tr/#/sayfalar/teknik-engel-nedir> , 10 Şubat 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Ne yapıyoruz?”, *Dünya Bankası*. Web: <http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do> 16 Nisan 2018’de alınmıştır.

İTO (2007) *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Jessua, C. (2015) *Kapitalizm*, Çev: Işık Ergüden, Ankara: Dost Yayınevi.

Kaya, S. (2008), “Dünya Bankası ve Türkiye”, *Sayıştay Dergisi*, 46-47, 4-42.

Kazgan, G. (1988) *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G. (2000) *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, G. (2006) *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, G. (2009) *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kepek, Y. ve Yentürk, N. (2005) *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kırmızıaltın, E. (2012) *1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Türkiye’nin Neoliberal Dönüşümüne IMF ve Dünya Bankası’nın Etkisi*, Ankara: Özgür Üniversite.

Koçak, Y. (2010) *Neo-Liberalizmin Türkiye’de Belediye Hizmetlerinin Görülmesi Üzerindeki Etkisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi.

Kök, F. (1998) *Değişim Küreselleşme ve Sosyal Demokrasi*, İzmir: SODEV Yayınları.

Krugman, P. (1995) “Growing World Trade: Causes and Consequences,” *Brooking Papers on Economic Activity*, vol.1995(1), 327-362.

Kunduracı, N. (2008) *Küreselleşme Çağında Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Sorunu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi.

Küçük, O. (2011) *Kalite Yönetimi ve Kalite Güvence Sistemleri*, Ankara: Seçkin.

McLuhan, M. (1962) *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typhographic Man*, Kanada: Toronto Üniversitesi Yayınları.

Munck, R. (2002) *Emeğin Yeni Dünyası Küresel Mücadele Küresel Dayanışma*, Çev. Mahmut Tekçe, İstanbul: Kitap Yayınevi.

- OECD, (1999) “Regulatory Reform and International Standardisation”, *Working Party of the Trade Committee*, Paris: OECD.
- Osborne, D. ve Gaebler, T. (1992) *Reinventing Government: How The Entrepreneurial Spirit is Transforming The Public Sector*, Reading: Addison Wesley.
- Osborne, S.P. ve McLaughlin, K. (2002) *Banishing Bureaucracy: The Five Strategies for Reinventing Government*, Canada: Addison Wesley Longman.
- Otsubo, S. (1996) “Globalization: A New Role for Developing Countries in an Integrating World” *World Bank International Economics Department*, 1996, <http://documents.worldbank.org/curated/en/644121468739458805/pdf/multi0page.pdf>, (20/03/2017).
- Önder, İ. (1994) “Özelleştirmeye Genel Yaklaşım, Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme,” Ed. Ergin Arıoğlu, Türkiye Maden İşçileri Sendikası, Ankara.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2016), “Gelişen Post-Washington Mutabakatı’nı Yeniden Düşünmek”, Der.: F. Şenses, *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özel, H.A. (2011) “Türkiye’de Ticari Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (2), 73-92.
- Özer, M. A. (2005) *Yeni Kamu Yönetimi*, Ankara: Platin Yayınları.
- Özkale, L. ve Kayalica, Ö.M. (2008) “Dış Ticaretin Yapısal Değişimi”, Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85’inci Yılında Türkiye Ekonomisi, Ed. Gülen Elmas Arslan, 355-382.
- Öztürk, İ. (2006), “IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke ve Ekonomilerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (4), 96-125.
- Samuel, R. (1992) *The Industrial Revolution and Work in Nineteenth-Century Europe*, New York: Routledge.
- Scholte, J.A. (2005a) “The Sources of Neoliberal Globalization” *UNRISD Overarching Concerns Programme*, 8.
- Scholte, J.A. (2005b) *Globalization: A Critical Introduction*, New York: Palgrave Macmillan.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2009) “Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876),” *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (46), 53-69.
- Swann, G.P. (2010) “International Standards and Trade: A Review of the Empirical Literature”, *OECD Trade Policy Working Papers*, 97, OECD.
- Sözen, S. (2005), *Teori ve Uygulamada Yeni Kamu Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Sönmez, S. (1998) *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Ankara: İmge Kitapevi.

- Standartlar, <http://www.iso.org/iso/home/standards.htm>, (20.04.2015).
- Steger, M. B. (2004) *Küreselleşme*, Çev.: Abdullah Ersoy, Ankara: Dost Yayınları.
- Stiglitz, J.E. (2006) *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*, İstanbul: Plan b.
- Şahin, A. (2008) “Türk Kamu Yönetiminde Reform Çabaları ve Uluslararası Çevrenin Etkisi”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 47-76.
- Şahin, H. (2009) *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şahinöz, A. (2002) "Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü", *Küreselleşme ve Türkiye Tarımı*, Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Şaylan, G. (2000) “Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler”, *Amme İdaresi Dergisi*, 33, 1-22.
- Şaylan, G. (2002) *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şenses, F. (2004) “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?” *Economic Research Center*, 04/09.
- Şenses, F. (2009) *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 235-280.
- Şimşek, O. (2016) *Küreselleşme ve Yeni Devlet Kapitalizminin Yükselişi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi.
- TCMB (2002) *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayını.
- TCMB, (1999) “09.12.1999 Tarihli IMF Niyet Mektubu”, *Merkez Bankası*, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Temel+Politika+Metinleri/IMF+Niyet+Mektuplari> , (07/04/2017).
- Teknik Bariyerlerin Kaldırılması Anlaşması, Md.11, https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm, (22.03.2015).
- Tezel, Y.S. (1994) *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tokatlıoğlu, M.Y. (2005) *Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri*, İstanbul: Alfa Aktüel.
- Tonus, Ö. (2007) “Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 193-214.
- Topçu, F.H. (2008) “Dünya Ticaret Örgütü”, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü Eleştirel Bir Giriş*, Ed. Fikret Şenses, Aydın Ördek, Ankara: Maki Basın Yayın, 231-244.
- TSE Yurt Dışına Açılacak (2014, 30 Ağustos), <http://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/381184--tseden-yurt-disi-hamlesi>, (08.03.2015).

- TSE, (2015) “CE İşareti”, <https://www.tse.org.tr/tr/icerikdetay/12/98/ce-isareti.aspx>, (06.04.2015).
- TSE, “Standart Akademi Hakemli Dergi”, *TSE Kurumsal Yapı*, <https://www.tse.org.tr/tr/kurumsalsablondetay/628/698/gorev-ve-sorumluluklari.aspx>, (04/04/2016).
- TSE, (2017, 3 Mart), “Standardizasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağı 2015-2019”, <https://www.tse.org.tr/tr/haber/1/13099/ulusal-standardizasyon-strateji-belgesi.aspx>, (05/03/2017).
- TSE, <http://www.tse.org.tr>, (02 Mart 2015).
- TSE Standardizasyon Sempozyumu, (2013, 8 Kasım), <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25477902>, (01.04.2015).
- TSE ile Karabük Üniversitesi Arasında İşbirliği, <https://www.tse.org.tr/tr/haber/1/2769/cooperation-between-tse-and-karabuk-university-graduate-program-protocols-signed-.aspx>, (01.04.2015).
- TSE Kalite Günleri, <https://www.tse.org.tr/tr/haber/1/4876/kalite-gunleri-zirvesi-bursada-yapilan-konferans-ile-sona-erdi-.aspx> (07.04.2015).
- Turhan, A. (2006) *Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)≠GATT*, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/turhana/dto.doc>), (01.04.2015).
- TÜBİTAK UME (2013), Metroloji, Gebze: TÜBİTAK.
- Türk, H.B. (2007) *İdeoloji, Siyaset*, Ed: Mümtaz’Er Türköne, Ankara: Lotus Yayınları.
- Türk, İ. (1998) *Maliye Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Uludağ, İ. ve Arıcan, E. (2003) *Türkiye Ekonomisi Teori, Politika, Uygulama*, İstanbul: Der Yayınları.
- Uyanusta, E. (2006), *Kalite Altyapısı: Standardizasyon, Akreditasyon ve Uygunluk Değerlendirme*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Uygunluk Değerlendirme Terim Dağırcığı, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/%C4%B0thalat/Teknik%20D%C3%BCzenlemeler%20ve%20Standartlar/Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20Teknik%20Mevzuat%C4%B1%20Uyum%20C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1/ekler/05.UYGUNLUK_SOZLUK.pdf?lve (02.03.2015).
- Üstüner, Y. (2000) “Kamu İşletmeciliği Kuramı ve Kamu İşletmeciliği Okulu”, *Amme İdaresi Dergisi*, 33 (2), 15-31.
- Wallerstein, I. (2004) *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*, Çev.: T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.

- Whitney, E., “Arms Production at the Whitney Armory”, *Eli Whitney Museum and Workshop*, <https://www.eliwhitney.org/7/museum/eli-whitney/arms-production> , (01/Mart/2015).
- Williamson, J. (2000), “What Should the World Bank Think About the Washington Consensus”, *The World Bank Research Observer*, 15 (2), 251-264.
- Wood, E.M. (2005) *Empire of Capital*, New York: R.R. Donnelley&Son.
- Yalçinkaya, M.H., Çılbant, C. ve Yalçinkaya, N. (2012) “Küreselleşme ile Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İnceleme Dergisi*, Yıl: 4 (8).
- Yayla, A. (1992) *Liberalizm*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yeldan, E. (2001) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yemen’e Demir İhracatı, (2014, 3 Nisan), <http://www.denizticaretgazetesi.org/gundem/habas-tseyi-de-ince-atlantikde-zora-soktu-h5509.html>, (04.04.2015).
- Zorunlu Standartlar Listesi, <http://msgm.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx? dataID=392>, (08.04.2015).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : SEÇKİN Onur
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 03.02.1986 / Mersin
Medeni hali : Evli
Telefon : 0533 314 56 28
Faks :
e-mail : oseckin@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2019
Lisans	Çukurova Üniversitesi	2009
Lise	Yusuf Kalkavan Anadolu Lisesi	2004

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011	Türk Standardları Enstitüsü	Mühendis
2010	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Uzman Yrd.
2009	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Uzman Yrd.

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

.....

Hobiler

Futbol, Yüzme, Koşu, Basketbol, Bisiklet.

le.ahbv.edu.tr